

Elisa Rantanen och Jukka Vehviläinen

**GIVANDE STUDIER? – STUDIEAVBROTT
VID YRKESLÄROANSTALTERNA**

UTBILDNINGSTYRELSEN

© Utbildningsstyrelsen och författarna
Ombrytning: Eija Högman

ISBN 978-952-13-3452-8 (häft.)
ISBN 978-952-13-3453-5 (pdf)

Edita Prima Oy, Helsingfors 2007

SAMMANDRAG

I rapporten granskas framgången hos de ESF-projekt som under åren 2000–2006 hade som ambition att minska avbrotten och aktivera till yrkesutbildning och som koordinerades av Utbildningsstyrelsen. Granskningen gäller de förändringar som har skett vid projektläroanstalterna och det som undersöks är hurdana förändringar som har ägt rum och hurdan betydelse ESF-projekten har haft under dessa år. ESF-projekten granskas som endast en förändringsfaktor bland många andra betydande faktorer. Dessutom granskades de faktorer som inverkar på studieavbrott.

Undersökningsmaterialet bestod av en enkät som hade sänts ut till yrkesläroanstalterna, av intervjuer, av enkätens öppna svar och av projektrapporter. Våren 2006 sändes en webbenkät till sammanlagt 27 läroanstalter som hade deltagit i ett ESF-projekt under åren 2000–2006. Intervjuerna gjordes vid sammanlagt sju läroanstalter. De läroanstalter som hade valts ut hade i genomsnitt ett lågt procenttal för studieavbrott eller en relativt lyckad projektverksamhet, eller både och. Förutom intervjuerna vid läroanstalterna intervjuades också representanter för utbildningsanordnarna samt representanter för Utbildningsstyrelsen och undervisningsministeriet.

Utifrån det kvantitativa materialet kan de mest centrala förändringarna under ESF-projektperioden indelas i förändringar som är både ”bra” och ”dåliga” med tanke på avbrotten. Exempel på bra förändringar är en ökning av de flexibla studiemöjligheterna och av åtgärderna för att förebygga avbrott (bl.a. frånvarouppföljning, tidigt ingripande). Representanter för elevvården (studiehandledare, kuratorer) nämnde också ökningen av det yrkesövergripande samarbetet med sakkunniga utanför läroanstalterna som bra förändringar. Dåliga förändringar som framkommer är att personalen (särskilt lärarna) inte orkar lika bra i arbetet samt att lärarna upplever att de studerande har fått sämre färdigheter i livskompetens. Även avbrott som beror på de studerandes frånvaro och deras problem med att klara sig i livet bedöms ha ökat under de senaste åren. De faktorer som enligt respondenterna minskar avbrotten är stödtjänsterna för undervisningen (elevvård, specialundervisning, studiehandledning), den ESF-projektverksamhet som skall förebygga avbrott, det yrkesövergripande samarbetet och undervisningsmetoderna.

Det kvalitativa materialet stöder resultaten från den kvantitativa enkäten. Resultaten tyder på att verksamheten för att förebygga avbrott har ökat och att ESF-projektverksamheten har varit lyckad. Å andra sidan visar de skrivna texterna och intervjuerna att vardagen i läroanstalterna har blivit mer hektisk och att utvecklingen rentav har gått i sämre riktning.

När det gäller generella slutsatser kan man anta att materialet kanske ger en något negativ bild av situationen i yrkesläroanstalterna. Lärarnas uppfattningar är mer negativa än de övriga svarsgruppernas. I stället för skillnader mellan utbildningsområden och geografiskt läge är det skäl att tala om skillnader mellan läroanstalterna.

Bland de faktorer som inverkar på minskningen av avbrott kan betydelsen av atmosfären inom läroanstalten betonas. Det är inte enbart fråga om de studerandes motivation utan det handlar mycket långt om personalens och skolsamfundets välmående. Även olika styrningsmekanismer har betydelse. Verksamheten för att minska avbrotten har ökat till följd av att informationen om avbrotten har ökat och genom att avbrotten utgör en indikator för den resultatbaserade finansieringen. Beprövade rutiner inom ESF-läroanstalterna är till exempel nya sätt att organisera studiehandledningen, differentiering inom inläringen i arbete, samarbete med grundskolan, systematisk frånvarouppföljning och undervisning i små grupper. En utökad allokering av resurser för specialundervisning och elevvård får också avbrotten att minska. När det gäller undervisningsarrangemang och läroanstaltens läsordning verkar det som om läroanstalten borde tillämpa olika former av differentierad undervisning. Heterogena elevgrupper utgör en risk för avbrott. Mindre resurser för närundervisning ser ut att öka avbrotten. Rätt många lärare nämner också att kursbundna studier och periodsystemet ökar avbrotten. Lokala och regionala faktorer som togs upp är antalet studieplatser, utbildningsområdenas dragningskraft samt hur utbildningsplatserna motsvarar efterfrågan på arbetsmarknaden. Det finns även lokala och regionala skillnader i yrkesutbildningens status.

Allt som allt är erfarenheterna från ESF-projektperioden tillfredsställande och i stora drag vill man fortsätta på samma linje. ESF-resurserna har utgjort en garanti för tilläggsresurser, vilket upplevs komma väl till pass. I ett bredare perspektiv består den centrala, mest omfattande utmaningen med att utveckla ESF-projekten och projektverksamheten överlag i att skapa en mer enhetlig nationell linje och hitta den röda tråden i verksamheten. Att förhindra avbrott och marginalisering av ungdomar samt att utveckla levnadsförhållandena utgör målen för många olika projekt. För närvarande kan finansiering för projekt som förhindrar utbildningsmässig marginalisering fås från många håll, vilket är en utmaning för koordineringen.

INNEHÅLL

1	INLEDNING	7
2	YRKESUTBILDNINGEN SOM FÖREMÅL FÖR INNOVATIONER	10
2.1	Yrkesutbildningens organisatoriska struktur	11
2.2	Förvaltning och myndighetsreglering.....	18
2.3	Värdering och värden	23
2.4	Projekt	25
2.5	Avbrott	27
	2.5.1 Goda rutiner som förhindrar avbrott i studierna	29
3	GENOMFÖRANDET AV UNDERSÖKNINGEN.....	34
3.1	Målen för undersökningen	34
3.2	Ramen för definition av goda rutiner och deras effekter	34
3.3	Metod och material	36
4	FÖRÄNDRINGAR SOM SKETT VID LÄROANSTALTERNA ...	43
4.1	Flexibla studiemöjligheter	47
4.2	Förebyggande av problem	50
4.3	Samarbete	53
4.4	Elevvård och studiehandledning	57
4.5	Ork i arbetet	61
4.6	De studerandes livskompetens och motivation	66
4.7	Frånvaro och problem med avbrutna studier	71
5	FAKTORER SOM PÅVERKAR STUDIEAVBROTT	75
5.1	Stödtjänster för undervisningen	76
5.2	Modellen för resultatbaserad finansiering	77
5.3	Värderingar, verksamhetskultur och verksamhetspolitik	80
5.4	ESF-projektens inverkan på avbrotten	86
5.5	Andra faktorer som gäller avbrotten	88
6	GRANSKNING AV RESULTATENS ALLMÄNGILTIGHET	93
6.1	Skillnader mellan utbildningsområden	93
6.2	Skillnader mellan befattningsbeskrivningarna	94
6.3	Skillnader mellan könen	95
6.4	Skillnader mellan regioner och läroanstalter	96
6.5	Kontroll av resultatens tillförlitlighet	96

7	RUTINER SOM MINSKAR AVBROTTE	
	- exempel från läroanstalterna	99
7.1	De granskade läroanstalterna	100
7.1.1	<i>Koulutuskeskus Salpaus / Lahden ammatti-instituutti</i>	<i>100</i>
7.1.2	<i>Jyväskylän ammattiopisto</i>	<i>101</i>
7.1.3	<i>Kurikan ammattioppilaitos</i>	<i>102</i>
7.1.4	<i>Mäntän seudun koulutuskeskus</i>	<i>103</i>
7.1.5	<i>Vantaan ammatillinen koulutuskeskus</i>	<i>104</i>
7.1.6	<i>Nokian ammattioppilaitos</i>	<i>105</i>
7.1.7	<i>Tampereen ammattiopisto</i>	<i>106</i>
7.2	Utgångspunkterna för en lyckad projektverksamhet och goda rutiner ...	106
7.3	Etablering av rutinerna	109
7.4	Projektverksamhetens utvecklingsbehov.....	113
8	TILL SLUT	117
8.1	Sammanfattning	117
8.1.1	<i>Mål och material</i>	<i>117</i>
8.1.2	<i>Resultaten utgående från det kvantitativa materialet</i>	<i>118</i>
8.1.3	<i>Resultaten utgående från det kvalitativa materialet</i>	<i>119</i>
8.1.4	<i>Vilka faktorer inverkar på studieavbrotten?</i>	<i>122</i>
8.1.5	<i>ESF-projektens verksamhet och etablering av rutinerna</i>	<i>124</i>
8.2	Slutdiskussion	126
	KÄLLOR	133
	BILAGOR	136
Bilaga 1.	Aktivering till yrkesutbildning och förebyggande av avbrott i studierna.....	136
Bilaga 2.	Faktorer som inverkar på avbrott	141

1 INLEDNING

Denna rapport granskar hur de ESF-projekt som samordnades av Utbildningsstyrelsen åren 2000–06 har lyckats i sina strävanden att minska avbrott och aktivera till yrkesutbildning. Vidare granskas de ändringar som ägt rum vid projektläroanstalterna: hurdana är ändringarna och vilken betydelse har ESF-projekten fått under dessa år? Undersökningens syften och nyttor hänför sig dels till utvecklandet av ESF-projektverksamheten och dels till utvecklandet av yrkesutbildningen på andra stadiet.

Undersökningen bottenar i Utbildningsstyrelsens begäran om en bedömning av de aktuella ESF-projektens verkningar. Ett stort antal liknande undersökningar och utvärderingar har utförts från och med slutet av 1990-talet. Denna gång var undersökningens grundläggande tanke att betrakta ESF-projekten enbart som en förändringsfaktor bland många andra. ESF-projektens verksamhet bör återspeglas som förändringar i läroanstaltens vardag; tecknen som tyder på förändringar söktes uttryckligen bland de frågor som projekten har fokuserat på i sin verksamhet. Dessutom ville man granska vilka faktorer som inverkar på studieavbrott. Vid sidan av de traditionella tolkningarna (till exempel de studerandes motivation) försökte man finna faktorer som inverkar på avbrottsbenägenheten på ett så vidsträckt område som möjligt. Syftet med detta breda och öppna perspektiv var att komplettera den information som samlats in under tidigare undersökningar och hela ESF-projektperioden.

I undersökningen granskas ESF-projekten som ett led i innovationsprocesserna i fråga om andra stadiets yrkesutbildning. ESF-projekten kan initiera innovationsprocesser samtidigt som de integreras i andra processer. I undersökningen anges på vilket sätt de befintliga strukturerna (kulturella, regulativa och politiska) dels reglerar och fastställer begränsningar för verksamheten på organisations- och projektnivå och utvecklandet av den samt dels hur de också kan ändras i takt med innovationsverksamheten (jfr Härmäläinen & Heiskala 2004). Denna dimension är viktig när man granskar de återspeglingsprojektverksamheten har åstadkommit för att utveckla yrkesutbildningen i syfte att förebygga avbrott i utbildningen.

ESF-projektens verksamhet måste placeras i sin egen kontext. De viktigaste kontexterna består av yrkesläroanstaltens verksamhet och omedelbara omgivning. Å andra sidan ingår ESF-projektens målsättningar – aktivera till yrkesutbildning och minska avbrotten – också i en mera vidsträckt utbildningspolitisk kontext. I början av 2000-talet har betonet av utbildningens effektivitet och resultat i allt högre grad stigit fram i den finländska utbildningspolitikens centrum jämsides med den utbildningsmässiga jämställdheten. Dessa är inte sinsemellan motstridiga utan hör delvis samman med varandra. Utbildningens effektivitet kan bland annat kopplas samman med den jämlikhetsaspekt som säger att alla som gått ut grundskolan bör erbjudas en studieplats på andra stadiet. Syftet är att alla ungdomar avlägger en treårig examen som ger behörighet till fortsatta studier och därefter övergår till arbetslivet eller vidareutbildning. Som känt har så inte skett, och det är uttryckligen denna problematik som ESF-projektens nödvändighet och syften kan anses

höra samman med. Vid sidan av aktiveringen och minskandet av avbrott i studierna kan projektens rutiner och verkningar bedömas också från effektivitetens, jämlikhetens och den utbildningsmässiga marginaliseringens perspektiv.

En av projektverksamhetens kontexter står också att finna i förändringen. Projekten är i sig själva verktyg för förändring, men förändringen styr andra stadiet yrkesutbildning också i vidare bemärkelse. Hit hör till exempel strävandena att öka samarbetet mellan anordnarna av utbildning på andra stadiet. Samarbetet mellan ekonomiska regioner är också ett aktuellt förändringstema. Yrkesstudier går allt oftare att kombinera med gymnasiestudier eller avläggandet av studentexamen. Förändringar kan också lokaliseras utgående från finansieringen. Vid sidan av antalet studerande tilldelas läroanstalterna finansiering på basis av sina resultat. Kriterierna för detta är hur de utexaminerade har sysselsatts eller övergått till fortsatta studier, andelen studerande som avbrutit studierna, andelen studerande som genomgått utbildningen, lärarnas behörighet samt personalutvecklingen. Tecken på förändring är också till exempel olika slag av administrativa och organisatoriska förändringar, revideringar av läroplaner samt yrkesprov.

Förutom konkreta förändringar kan man också lokalisera olika typer av ideologiska eller diskursiva förändringar. Yrkesläroanstalterna och lärarna provoceras att tänka på ett nytt sätt. Önskemålet är att förvandla lärarskapet till en mera handledande verksamhet, att läroanstaltskulturen blir öppnare än tidigare och att utbildningssystemet på det hela taget bättre skall motsvara tidens anda.

I denna undersökning kastas ESF-projekten in i den allmänna atmosfären av ändringar och konkretism. I kontexten granskas projekten således inte i egenskap av innovatörer som för någon stillastående struktur framåt mot nuet och framtiden. Det är inte fråga om att yrkesutbildningssystemet vore ett alltför stort fartyg eller ESF-projekten alltför svaga. Det handlar snarare om att förändringens vindar blåser från så många håll att det är en tvungen sak att lokalisera ESF-projektets roll som ett led i all annan utvecklingsverksamhet. Detta innebär inte att ESF-projektets betydelse skulle nedvärderas utan snarare att de andra influerande faktorerna också tilldelas en egen betydelse. Vid sidan av ändringsfaktorerna kan man också lokalisera en bevarande kraft i läroanstalterna och deras omgivning, en ändringsspiral orsakar alltid motstånd där man försöker finna något traditionellt och rutinmässigt.

Syftet med undersökningen är att finna sådana rutiner som har upplevts som goda vid läroanstalterna med tanke på utbildningsaktivering och förebyggande av avbrott i studierna. Samtidigt försöker man också finna kanaler och metoder med vilka projektverkningsarna kan utsträckas till läroanstalternas vedertagna rutiner, bestämmelser om yrkesutbildning, finansiering av utbildningen eller tankesätt som gäller yrkesutbildning. Forskningsmaterialet har samlats in i enlighet med den s.k. partmodellen så att de viktigaste företrädarna för utbildningssystemet (lärare, företrädare för elevvården, rektorer, utbildningsanordnare, företrädare för Utbildningsstyrelsen och undervisningsministeriet) har tillfrågats om sin åsikt. De studerandes och arbetslivsrepresentanternas åsikter saknas – detta beslut fattades på basis av undersökningens tidtabell och behovet att avgränsa. Forskningsprojektet genomfördes under perioden 1.3.2006–30.11.2006.

I kapitel 2 granskas samhällsstrukturerna från yrkesutbildningens synvinkel. Kapitlet syftar till att lägga grunden för hur projekten kan ses som utgångspunkter för innovationer,

som metoder för att åstadkomma förändringar i samhällets eller yrkesutbildningens strukturer. I kapitlet fokuseras också på problematiken kring studieavbrott. I kapitel tre berättas om hur undersökningen genomfördes, dess målsättningar och referensram samt metoder och material.

I kapitel 4 behandlas de temaspecifika förändringar som ägt rum i läroanstalterna under de sex senaste åren. Vad gäller teman fokuseras på vilka faktorer som har påverkat förändringens skeende samt på hur förändringen har inverkat på läroanstaltens situation. I fråga om negativa förändringar ges också förslag till lösningar för att uppnå bättre resultat.

Kapitel 5 koncentrerar sig på faktorer som påverkar studieavbrotten, i kapitel 6 granskas resultaten i olika respondentgrupper och dryftas hur tillförlitlig undersökningen är och i kapitel 7 ligger fokus på ESF-projektets verkningsfullhet och de goda rutiner dessa skapar. I anslutning till ESF-projekten framhålls förutsättningarna för en lyckad projektverksamhet, verksamhetsätt som inverkar på uppkomsten av goda rutiner samt utgångspunkter som hör samman med etableringen av goda rutiner. De goda rutinerna lyfts fram också med hjälp av läroanstaltsspecifika exempelfall. Likaså utreds vad ett misslyckat projekt kan bero på och hurdana problem läroanstalterna har råkat ut för med avseende på etableringen av rutiner. Till sist anges på vilka sätt projekten borde utvecklas.

Elisa Rantanen har författat kapitlen 1–7 i rapporten. Jukka Vehviläinen har skrivit inledningen till undersökningen samt kapitel 8 (sammanfattning och slutdiskussion).

2 YRKESUTBILDNINGEN SOM FÖREMÅL FÖR INNOVATIONER

I denna rapport behandlas ESF-projekt som rör förebyggande av studieavbrott och aktivering till utbildning i egenskap av innovationer. Enligt Hämsäläinen och Heiskala (2004, 46) är en innovation en modell (rutin eller idé) som är ny eller som ansetts vara ny och som förändrar rådande rutiner så att följden är en större (teknologisk, ekonomisk eller social) prestations- och verksamhetsförmåga. Innovationerna syftar alltså till att förändra rådande rutiner i samhällsstrukturerna. Avsikten med de ESF-projekt som skall förebygga studieavbrott och aktivera till yrkesutbildning är att förändra yrkesutbildningens strukturer samt läroanstalternas verksamhetsmodeller.

Hämsäläinen och Heiskala (a.a. 46) klassificerar samhällsstrukturerna enligt stabilitet och förändringshastighet på följande sätt:

- 1) Naturmiljöns struktur (skogar, vattendrag, berg)
- 2) Befolkningens biologiska struktur (ålder, könsfördelning, hälsa, livslängd)
- 3) Kulturell struktur (gemensamma mentala modeller, värden, normer)
- 4) Regulativ struktur (lagar, förordningar, myndighetsreglering, sektorernas självreglering)
- 5) Politisk struktur (den offentliga sektorns uppgifter, medelsanvändning, förvaltning)
- 6) Organisatorisk struktur (organisationernas strukturer, verksamhetsmodeller, relationer)
- 7) Teknologisk struktur (de teknologier som är i bruk och den teknologiska infrastrukturen)
- 8) Fysisk struktur (byggd infrastruktur, byggnader, broar, maskiner)

Ju längre ner på listan strukturen är placerad desto lättare är det att medvetet påverka dess förnyelseprocesser. Att ändra på en organisations, till exempel en yrkesläroanstalts, etablerade verksamhetsmodeller förutsätter att dess medlemmar, kunder och den som reglerar verksamheten godkänner detta i viss grad. En ändring av politik och reglering kräver omfattande demokratiska processer innan den genomförs. Kulturella strukturer är ofta omedvetna och förändras ofta utan avsiktlig påverkan, även om många samhällsliga funktioner har en stor inverkan på kulturens utveckling. (a.a. 46–47)

I samhället förändras strukturerna i den kontext som skapas av andra strukturer. Strukturer på ”högre nivå” ställer ofta begränsningar för strukturella lösningar på lägre nivå. Därmed kan uppkomsten av förändringar och innovationer inte betraktas som en helt okomplicerad omständighet (a.a. 47–48) till exempel de värden och värderingar som är allmänt rådande i samhället och som hör samman med yrkesutbildning inverkar på hurdana lagar och rekommendationer som utarbetas i fråga om yrkesutbildningen. I lagarna föreskrivs till exempel om hur administrationen av yrkesutbildningen fungerar och vilka

uppgifter yrkesutbildningen har. Värden, myndighetsbeslut och medelsanvändning inverkar vid sidan av många andra faktorer på läroanstalternas verksamhet. Vid läroanstalterna kan man arbeta effektivt för att förebygga studieavbrott om verksamheten får tillräcklig finansiering, om förvaltningen anser att saken är viktig och stöder läroanstaltens verksamhet och om varje elev värderas på samma sätt.

Yrkesutbildningen kan således ses som en helhet där de olika strukturella nivåerna i samhället kan urskiljas. I detta kapitel behandlas yrkesutbildningen utifrån de strukturer som presenterats av Härmäläinen och Heiskala. Fokus ligger närmast på punkterna 3–6 i klassificeringen eftersom det med tanke på ESF-projektets verkningsfullhet, förebyggandet av studieavbrott, aktivering till utbildning och yrkesutbildningens strukturella förändringar vore väsentligt att åstadkomma en förändring till exempel i punkt 6 (yrkesläroanstalternas organisatoriska struktur) när det gäller läroanstalternas verksamhetssätt eller i punkt 4 (regulativ struktur) när det gäller lagar och förordningar om yrkesutbildning samt myndighetsreglering som rör yrkesutbildningen.

I slutet av kapitlet behandlas ännu de ESF-projekt som var föremål för undersökningen. Dessa projekt kan uppfattas som källor till innovationer som bearbetar samhällsstrukturerna och som syftar till att påverka yrkesutbildningens regulativa, politiska och organisatoriska strukturer. Avsikten med projekten har varit att utveckla läroanstalternas verksamhet genom att satsa på förebyggande av avbrott i studierna och aktivering till yrkesutbildning.

2.1 YRKESUTBILDNINGENS ORGANISATORISKA STRUKTUR

Examina och studier

Yrkesutbildningen och gymnasieutbildningen bildar tillsammans utbildningen på andra stadiet inom det finländska utbildningssystemet. Till andra stadiet övergår man efter den nioåriga grundundervisning som är obligatorisk för alla. Målet är att alla som gått ut grundskolan övergår till studier på andra stadiet. (Utbildningsstyrelsen 2006a)

En yrkesinriktad grundexamen omfattar 120 studieveckor. Yrkesinriktade grundexamina kan avläggas inom följande utbildningsområden:

- 1) Det humanistiska och pedagogiska området
- 2) Kultur
- 3) Det samhällsvetenskapliga, företagsekonomiska och administrativa området
- 4) Det naturvetenskapliga området
- 5) Teknik och kommunikation
- 6) Naturbruk och miljöområdet
- 7) Social-, hälso- och idrottsområdet
- 8) Turism-, kosthålls- och ekonomibranschen (förordning 811/1998).

Studierna består av yrkesstudier samt perioder med inläring i arbete som stöd för yrkesstudierna, allmänna studier som kompletterar yrkeskickligheten såsom studier i modersmålet, det andra inhemska språket och ett främmande språk, matematisk-naturvetenskapliga studier, humanistisk-samhällsvetenskapliga studier, gymnastik och andra studier i konst- och färdighetsämnen, hälsokunskap, studiehandledning samt valfria studier. I

samband med grundläggande yrkesutbildning kan man också ordna med annan verksamhet som nära anknyter till undervisningen. Syftet med studierna är att säkerställa att den studerande får vidsträckt grundläggande yrkesfärdigheter för uppgifter inom branschen samt en mer omfattande yrkesskicklighet på ett delområde. På detta sätt kan ungdomarna välja mellan att studera vidare eller gå direkt ut i arbetslivet. (Lag 630/1998; Utbildningsstyrelsen 2000b; Undervisningsministeriet 2005, 23)

I studierna för yrkesinriktad grundexamen ingår 1,5 studieveckor studiehandledning. Dessutom får de studerande individuell handledning och stöd enligt sina egna behov. Handledningen har som uppgift att knyta de studerande till studierna och läroanstalten samt att orientera och motivera till studier. I begynnelsekedet får de studerande information om studieområdet och den examen som skall avläggas. Här kan man använda sig av tutorverksamhet, dvs. handledning som ges av äldre studerande. Svårigheter i samband med studierna klarläggs också genast i början så att de studerande kan få det stöd de behöver. Utöver studiehandledningen sköter ofta en yrkesövergripande elevvårdsgrupp om ungdomarnas välbefinnande. (Undervisningsministeriet 2005, 27) Elevvården avser att främja och upprätthålla de studerandes studieframgång, goda psykiska och fysiska hälsa och sociala välfärd och understödande verksamheter (lag 630/1998).

Utbildningens mål

Den grundläggande yrkesutbildningens mål är att ge studerandena de kunskaper och färdigheter som dessa behöver för att förvärva yrkesskicklighet samt för att utöva ett självständigt yrke. Målet för utbildningen är också att ge de studerande sådana kunskaper och färdigheter som de behöver för fortsatta studier, fritidsintressen och en allsidig personlighetsutveckling samt att stödja livslångt lärande. Syftet är dessutom att stödja de studerandes utveckling till goda och harmoniska människor och samhällsmedlemmar. (Lag 630/1998)

Avsikten med yrkesutbildning är att de studerande skall utveckla en yrkesskicklighet, yrkesidentitet och yrkesbildning i anslutning till den egna branschen samt följande färdigheter som är viktiga med tanke på livslångt lärande och utveckling och som behövs inom alla branscher:

- inlärningsfärdigheter
- problemlösningsförmåga
- interaktions- och kommunikationsfärdigheter
- samarbetsfärdigheter
- etiska och estetiska färdigheter. (Utbildningsstyrelsen 2000)

Utbildningen skall ge de studerande förutsättningar för livslångt lärande och lust att utveckla sig själva. Man försöker stärka dessa förutsättningar uttryckligen genom att satsa på den studerandes positiva studieerfarenheter med hjälp av förbättrade inlärningsfärdigheter och färdigheter att lösa problem. Inlärningsfärdigheterna inbegriper färdigheter att studera samt förmåga att bedöma sitt kunnande och planera sina studier. För att problemlösningsförmågan skall utvecklas bör utbildningen ge ungdomarna färdigheter att handla flexibelt och innovativt när det uppstår problem i arbetslivet. De studerande skall lära sig att klara av olika slags interaktiva situationer i arbetslivet. De studerande skall övas

i att klara av förhandlingssituationer samt att kommunicera muntligt och skriftligt i olika situationer. Utbildningen skall också vänja de studerande vid att fungera tillsammans med olika slags människor och team. När det gäller människorelationer måste de lära sig att vara flexibla och ta hänsyn till andra. Vidare skall utbildningen ge de studerande färdigheter att lösa etiska problem och att bli medvetna om sina egna värderingar. Ungdomarna måste kunna handla ansvarsfullt och rättvist och hålla sig till ingångna överenskommelser. (Utbildningsstyrelsen 2000)

Avsikten med grundläggande yrkesutbildning är således att ge ungdomarna färdigheter att i sitt yrke fungera som yrkesskickliga individer som också har förutsättningar att fortlöpande utveckla sig själva. Det sistnämnda är viktigt eftersom arbetets innehåll hela tiden förändras i takt med arbetsobjekt, förändrad arbetsfördelning och organisation, teknologi samt ny information. I arbetslivet krävs färdigheter att kontinuerligt lära sig nya saker och utveckla sitt kunnande. (Kankaanpää 1997, 1) Av den orsaken har betydelsen av livslångt lärande accentuerats i arbetslivet. Det livslånga lärandet ses som ett viktigt instrument när det gäller att förbättra såväl arbetsförmågan som sysselsättningen. (Hake 1999)

För att de studerande skall kunna följa med förändringarna i samhället och arbetslivet och fungera i föränderliga förhållanden skall utbildningen ge de studerande yrkesbildning och medborgarfärdigheter samt färdigheter

- till internationalisering
- att främja en hållbar utveckling
- att utnyttja teknologi och datateknik
- till företagsamhet
- till högklassig och kundorienterad verksamhet
- till konsumentkunskap
- att sörja för arbetarskydd och hälsa. (Utbildningsstyrelsen 2000)

Genom skapandet av dessa färdigheter syftar yrkesutbildningen till att ungdomarna skall klara sig i en mångkulturell omgivning och vara toleranta och språkkunniga så att de kan delta i studentutbyte och komma in på den internationella arbetsmarknaden. De studerande skall ha kännedom om principerna för hållbar utveckling och vara motiverade att verka enligt dem i studierna, arbetet och som medborgare. I ett informationssamhälle skall de studerande ha nödvändiga grundläggande färdigheter samt förutsättningar till mångsidig användning av informations- och kommunikationsteknik samt teknologi i arbetet och i egenskap av medborgare. Förkovrandet av företagsamheten skall sträva efter att de studerande utvecklas till initiativkraftiga, pliktmedvetna, modiga, uppfinningsrika yrkesutövare som värdesätter sitt arbete. De studerande skall också behärska sådana metoder för kvalitetskontroll som krävs i branschen. De skall kunna ta hänsyn till kundernas förväntningar och individuella behov samt behärska olika kundservicesituationer. De studerande skall kunna fungera som konsumenter och arbetstagare så att samhällsekonomin gynnas. De studerande kan identifiera och motarbeta faror som anknyter till arbetet och arbetsmiljön. De skall också försöka utveckla en trygg, hälsosam och trivsamt arbetsmiljö. (Utbildningsstyrelsen 2000)

Uppnående av de mål som hör samman med utbildningen

Inlärningsresultat

Vid granskning på en allmän nivå har de studerande på ett bra eller tillfredsställande sätt uppnått de yrkesrelaterade målen i läroplanerna. Emellertid har endast ett fåtal studerande nått upp till berömlig nivå. Uppnåendet av de mål som hör samman med yrkesutövningen har upplevts som ett särskilt problem. De studerande brottas med problem när det gäller företagande, ekonomiskt kunnande, självständighet, planering samt behärskande av helheter. Vid utvärderingar har det kommit fram att de studerande i samband med sina studier nog får delta i kundarbete, men att de sällan är involverade i hela kundserviceprocessen. I arbetslivet orsakar dessa delvis otillräckliga erfarenheter brister i kundorienteringen och teamarbetet. Vid utvärderingarna har det också konstaterats att många yrkesinriktade utbildningsområden är alltför snäva med tanke på arbetslivet vilket leder till ytterst små chanser för de studerande att placera sig i närliggande branscher eller andra uppgifter. (Räisänen & Frisk 2002, 7–8, 17)

Det faktum att alla mål som gäller yrkeskunnande eller teoretiskt kunnande inte uppnås kan bero på läroplanerna. I vissa läroanstalter ges inte undervisning i läroplanens alla ämnesområden eller så är undervisningen mycket ytlig. En annan orsak till att det förekommer problem med uppnåendet av målen står att finna i bristerna i hur inläringen utvärderas. Det finns avsevärda skillnader i såväl tolkningen av läroplanerna, utvärderingsgrunderna som utvärderarna. Om läraren ser mellan fingrarna med de studerandes inkompetens lär de sig inte viktiga färdigheter. (Räisänen & Frisk 2002, 8–9)

Uppnåendet av målen i anslutning till studierna hör också samman med att läroanstalterna till följd av resursbrist har varit tvungna att ordna en del av undervisningen som självstudier för de studerande. Vid vissa läroanstalter är självstudierna väl organiserade, målinriktade och handledda varvid också resultaten är goda. Vid andra läroanstalter har man å andra sidan inte ordnat med några självstudier alls även om antalet närundervisningstimmar har skurits ner. Underlåtenheten att genomföra självstudier har vid dessa läroanstalter motiverats med de studerandes svaga studiefärdigheter och brist på självhandledning. Vid utvärderingar har det framkommit att möjligheten till målinriktade och handledda självstudier har en positiv inverkan på kunnandet. Med hjälp av stödda självstudier kunde man därmed lära ungdomarna att handleda sig själva i större utsträckning. (Räisänen & Frisk 2002, 11–12)

Också bristen på handledning inverkar på studieframgången och genomförandet av studierna. Vid läroanstalterna har bland annat valfriheten ökat behovet av handledning. Studiehandledningens omfattning motsvarar dock långt ifrån alltid behovet. Det finns också brister vad gäller metoderna för och innehållet i handledningen. Till en del beror problemen på det ringa antalet kompetenta studiehandledare, studiehandledarnas och lärarnas inbördes arbetsfördelning samt de ekonomiska resurserna. Vissa läroanstalter har utökat antalet specialsakkunniga inom elevvården, såsom kuratorer, psykologer och skolgångsbiträden samt naturligtvis studiehandledare. (Räisänen & Frisk 2002, 14–15)

Flexibilitet inom studierna

För att uppnå bättre inlärningsresultat har man vid läroanstalterna försökt ändra på undervisningen och studierna så att de blir mer studerande- och inlärningscentrerade. Un-

dervisningsmetoderna har blivit mångsidigare och de alternativa metoderna att ordna utbildning har ökat. I många avseenden har undervisningen ändå förblivit lärarstyrd eftersom planeringen av undervisningen och de pedagogiska förändringarna också har varit lärarstyrd. För att undervisningen skall bli mer studerandeorienterad bör man i större utsträckning lyssna till de studerande när undervisningen och lektionerna planeras. (Räisänen & Frisk 2002, 11–12)

Via valfria studier har man ännu bättre än tidigare kunnat svara mot den studerandes och arbetslivets behov. Med hjälp av valfria studier har de studerande kunnat inhämta fördjupade kunskaper om sådant som intresserar dem och därmed få bättre förutsättningar inför arbetslivet eller fortsatta studier än förut. (Utbildningsstyrelsen 2000) Ett problem som gäller valfria studier är emellertid att läroanstalterna ofta genomför de valfria studierna mekaniskt i enlighet med grunderna för läroplanen utan att de studerande själva får välja. De valfria studierna är också förknippade med en mängd begränsningar eftersom de egna läroanstalterna har begränsade resurser. En enskild läroanstalt som ordnar valfria studier stöter på hinder som ekonomiska resurser, planering av läsordningar, attityder, studiehandledning samt de studerandes ovilja att studera annanstans än i den egna läroanstalten. Också integreringen av de valfria och de gemensamma studierna är ett stort problem vid läroanstalterna. Bland annat har färdigheterna i matematik och naturvetenskaper splittrats så att de studerande nog behärskar enskilda teoretiska saker som är löskyckta ur sitt sammanhang men inte kan koppla samman dem med yrkeskunnandet. (Räisänen & Frisk 2002, 9, 12–13)

Vad studierna beträffar har utbildningen förutom de valfria studierna blivit flexiblere på så sätt att ungdomarna har möjlighet att avlägga såväl yrkesexamen som studentexamen samtidigt. Av denna orsak samarbetar yrkesläroanstalterna i någon mån med gymnasierna i den egna regionen. Om en studerande inte vill avlägga hela studentexamen kan han eller hon ändå välja studiehelheter från gymnasiet inom gränserna för examen och lärokursen. (Utbildningsstyrelsen 2006a) Denna kombination av utbildningsformer har förbättrat ungdomarnas färdigheter med tanke på såväl arbetsliv som fortsatta studier. (Räisänen & Frisk 2002, 19)

Likaledes har periodsystemet ökat möjligheterna till flexibilitet i studierna. I synnerhet har det blivit möjligt att forcera studierna med hjälp av periodsystemet. Också valmöjligheterna i fråga om studierna i allmänhet har ökat tack vare perioderna. Å andra sidan har periodsystemet upplevts som besvärligt eftersom det splittrar studiehelheterna i små delar. Detta kan hindra de studerande från att få en helhetsbild av studiehelheten. Man kunde också anta att tillgodoräkandet av tidigare studier påskyndar utbildningen. Vid utvärderingarna har man dock konstaterat att dessa tidigare prestationer ofta inte har någon inverkan på studietiden. Ofta använder de studerande denna intjänade tid som ledig tid eller avlägger andra tilläggsstudier under dessa timmar. (Räisänen & Frisk 2002, 13)

Utbildningssystemets allt flexiblere och högklassigare verksamhet hör bland annat samman med hur väl läroanstalterna förmår producera det kunnande som behövs i regionen (Numminen & Stenvall 2004, 4; Vasara & Lehtinen 1997). Korrelationen mellan det kvalitativa utbudet och efterfrågan på utbildning varierar enligt bransch och område. Till exempel inom maskin- och metallbranschen råder det såväl arbetslöshet som brist på arbetskraft på samma gång. Detta beror bland annat på att en del av de utbildade inte duger

på arbetsmarknaden eller att alla utbildade inte vill arbeta eller flytta till en annan ort för att få arbete. Inom hantverks- och konstindustribranschen finns det däremot överutbud på utbildning. Antalet studerande har ökat även om antalet arbetstagare inom branschen har minskat samtidigt. Antalet utbildningsplatser i förhållande till branschens popularitet bland de sökande samt antalet utbildningsplatser i förhållande till arbetslivets behov ställer alltså till med problem. (Räisänen & Frisk 2002, 19)

En öppen och positiv inlärningsmiljö vid läroanstalten skapar förutsättningar för de studerande att förstärka sin livskompetens och därmed växa till ansvarstagande och pliktrogna medborgare och medlemmar i arbetsgemenskapen. Också de studerandes positiva individuella utveckling och sunda självkänsla kan stödas vid läroanstalten genom att man fäster uppmärksamhet på studerande med olika slags inlärningssvårigheter och inlärningsmål. Detta främjar jämlikheten och hjälper olika lärande att finna meningsfulla studiemetoder. Med tanke på ett livslångt lärande och kontinuerlig självutveckling är det viktigt att finna det meningsfulla i att studera. Det bästa stödet fås genom att läroanstalten utvecklar mångsidiga stödåtgärder i samarbete med såväl familjerna som utomstående sakkunniga (Utbildningsstyrelsen 2000)

Även om det har skett en förändring bör man vid läroanstalten ändå satsa allt mer på de studerandes aktivitet, integritet, sociala färdigheter, ibruktagandet av undervisningsmetoder som gynnar inläringen och etablerandet av verksamhetssätt. (Räisänen & Frisk 2002, 12)

Kontakter till arbetslivet

Av tradition har man försökt effektivisera yrkesskickligheten och yrkesutbildningens slagkraft genom att förbättra examina och innehållet i undervisningen (Stenvall 1999, 224). Under de senaste åren har bland annat de förnyade läroplanerna, inläringen i arbetet, yrkesproven samt läroanstalternas nätverksbildning lett till förändringar vid läroanstalterna. Avsikten med dessa förändringar har varit att bättre möta såväl de studerandes, arbetslivets som hela samhällets krav. (Räisänen & Frisk 2002, 11)

Via den förnyade inläringen i arbetet och kontakterna till arbetslivet har särskild uppmärksamhet fästs på inläring, handledning och målinriktad verksamhet. Evalueringsundersökningar ger vid handen att samarbetet med arbetslivet på det hela taget har ökat och blivit mångsidigare vid läroanstalterna. Företrädare för det lokala arbetslivet får delta i läroanstalternas delegationer vars syfte bland annat är interaktiv informationsförmedling, planering av läroanstalternas verksamhet, prognostisering av utbildningsbehoven, utarbetande av läroplaner och handledning av slutarbeten. Förutom i delegationerna idkas samarbete i anslutning till de studerandes inläring i arbetet. Det har konstaterats att inläring i arbetet underlättar den studerandes placering i arbetslivet. I någon mån bekantar också lärarna sig med den egna branschens arbetsliv. Denna introduktion i arbetslivet är dock ytterst sporadisk och intresserar endast vissa lärare. Av denna orsak har flertalet lärare inte någon aktuell bild av arbetslivet och de färdigheter som krävs där, vilket i sin tur leder till att inte de studerandes färdigheter motsvarar arbetslivets behov. (Räisänen & Frisk 2002, 16–17; Stenström 2005, 91–92)

Regionens behov av arbetskraft borde beaktas då utbildningen planeras. Vid en del läroanstalter har arbetslivets behov beaktats tillräckligt väl, medan de vid andra läroanstalter inte har analyserats eller tagits som utgångspunkt för läroplanen. Därmed mot-

svarar utbildningens resultat inte alltid de behov som arbetslivet har. (Räisänen & Frisk 2002, 11)

Samarbetet inom regioner och stora enheter

Genom samarbete inom regioner har man försökt påverka utbildningens effektivitet. Redan i den plan för utveckling av utbildningen och den forskning som bedrivs vid högskolorna som statsrådet godkände för åren 1991–1996 hänvisas till utvecklandet av yrkesutbildningens läroanstaltsnätverk sålunda att antalet läroanstalter minskas avsevärt av effektivitetsskäl. I medlet av 1990-talet märktes förändringarna på så sätt att läroanstalterna hade utvecklats till större tvärasektoriella enheter eller att kommunerna hade överlåtit läroanstalter till utbildningssamkommuner. (Yhtymäajattelu koulutuskuntayhtymässä 1995, 1, 8–9) Också i evalueringsundersökningar har det framkommit att antalet utbildningsanordnare har sjunkit under de senaste åren, men trots det har inga stora förändringar inträffat i antalet enheter som ordnar utbildning. Av denna orsak har yrkesutbildningens regionala tillgänglighet förblivit god. (Räisänen & Frisk 2002, 18)

Avsikten är att anordnarna av yrkesutbildning skall bilda stora och mångsidiga utbildningsanordnare som har förutsättningar att utveckla arbetslivet och möta dess krav på kompetens på ett ekonomiskt mer effektivt sätt. Syftet är att med hjälp av läroanstalternas inbördes samarbete samt samarbete med arbetslivet främja bildandet av enhetliga utbildningsorganisationer samt yrkesinstitut enligt region eller landskap. (Numminen & Stenvall 2004, 3, 15, 65; Undervisningsministeriet 2004, 42)

I den utvecklingsplan som uppgjorts för åren 2003–2008 hänvisas i flera repriser till samarbete mellan regioner. Med samarbete mellan regioner avses i synnerhet samarbete mellan läroanstalter samt mellan läroanstalter och arbetsliv. I utvecklingsplanen uppmanas anordnarna av utbildning på andra stadiet att idka samarbete så att utbildningens kvalitet samt tillgänglighet förbättras och så att de studerande får bättre möjligheter att träffa individuella val. Förhoppningen är att yrkesläroanstalterna och gymnasierna överlappar sin undervisning så att ungdomarna har möjlighet att komplettera sina yrkesstudier med gymnasiestudier eller studentexamen. På detta sätt har man försökt och försöker alltjämt bredda eller fördjupa yrkeskunnandet samt den kompetens som behövs i arbetslivet eller förbättra förutsättningarna för fortsatta studier. (Undervisningsministeriet 2004, 37)

Också i lagen om yrkesutbildning ingår bestämmelser om samarbete mellan regioner. I yrkesutbildningen skall särskilt arbetslivets behov beaktas. Utbildningen skall ordnas i samarbete med näringslivet och arbetslivet i övrigt. En utbildningsanordnare skall bedriva samarbete med andra som ordnar yrkesutbildning, gymnasieutbildning och annan utbildning i området. (Lag 630/1998) Läroanstalterna skall bilda samarbetsnätverk med arbetslivet vari ingår såväl utbildningsanordnare som arbetsgivare i regionerna. Syftet med kontakterna till arbetslivet är att förbättra prognostiseringen av utbildningsbehoven samt planeringen och utvärderingen av utbildningen, förbättra genomförandet av grundläggande yrkesutbildning och yrkesinriktad tilläggsutbildning, inläringen i arbetet och systemet med yrkesprov samt effektivisera de studerandes övergång från utbildning till arbetsliv. (Undervisningsministeriet 2004, 42)

Utbildningsförsök: orienterande och förberedande utbildning

För att de studerande skall lyckas allt bättre med att avlägga studierna har man vid vissa läroanstalter gått in för att pröva på utbildning som vägleder och förbereder för yrkesut-

bildning och som fungerar som en kanal till yrkesstudier. Från och med hösten 2006 har undervisningsministeriet beviljat läroanstalterna försökstillstånd att ordna utbildning där man kan bekanta sig med yrkesutbildningen före de egentliga examensstudierna. Den utbildning som vägleder och förbereder för yrkesutbildning är avsedd för ungdomar som avslutar den grundläggande utbildningen men som ännu inte har någon klar uppfattning om sitt yrkesval eller tillräckliga färdigheter att söka till yrkesutbildning eller att klara av studierna. Den orienterande och förberedande utbildningen låter den studerande bekanta sig med olika branscher och ger honom eller henne tillfälle att förbättra sina studiefärdigheter och sin allmänna livskompetens. Dess syfte är också att ge ungdomarna en chans att ta reda på olika alternativ för yrkesutbildning och fundera på vad de skall välja. (Etusivu 2006) Påbörjandet av orienterande och förberedande utbildning är ett led i en mer omfattande åtgärdshelhet som bland annat har som mål att förebygga marginalisering bland ungdomar (Undervisningsministeriet 2005, 32).

Genom en orienterande och förberedande period försöker man sänka tröskeln för ungdomar att övergå till yrkesutbildning efter grundskolan dvs. att främja aktivering till utbildning och därmed förhindra avbrott. Avsikten är dessutom att öka kunskaperna om yrkesinriktade studier och utbildningsområden. Utbildningen innehåller bland annat studier som gör det lättare för ungdomarna att hitta den bransch och examen som intresserar och studier där de får bekanta sig med yrkesuppgifter i arbetslivet, utvecklande av de individuella studiefärdigheterna och den allmänna förmågan att klara av olika livssituationer samt komplettering av de grundläggande kunskaper och färdigheter som behövs i yrkesutbildningen. Tack vare perioden kan ungdomarna hitta den bransch som passar dem varvid antalet avbrott till följd av oriktigt val av bransch minskar. Perioden ger också ungdomarna bättre möjligheter att få en studieplats uttryckligen i den bransch som intresserar dem. (Etusivu 2006; Undervisningsministeriet 2005, 32)

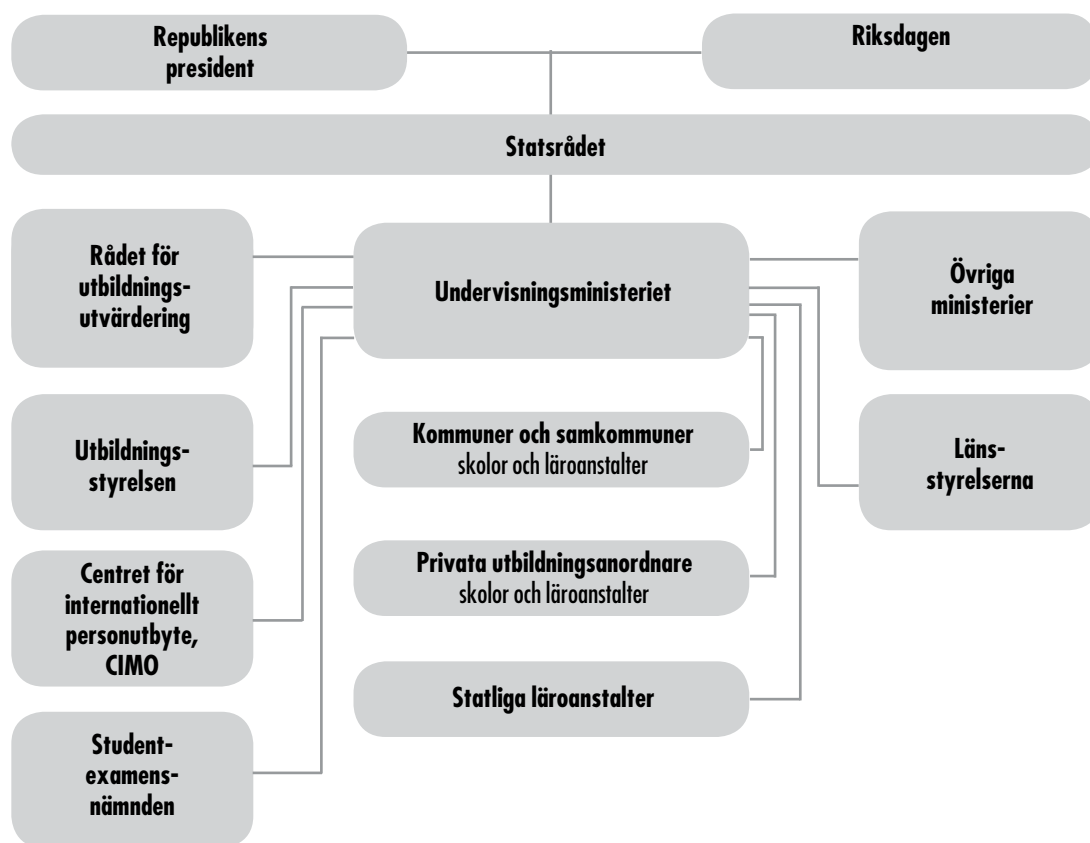
I den orienterande och förberedande utbildningen planeras studierna i enlighet med den studerandes egna behov. Utbildningens omfattning varierar enligt studerande från 20 studieveckor till 40 studieveckor. Den orienterande och förberedande utbildningen är inte ett helt fristående utbildningssystem, utan tätt sammankopplad med den grundläggande yrkesutbildningen. När de studerande anser sig vara redo kan de smidigt flytta över till den utbildning som leder till examen. De behöver inte studera samma saker på nytt, utan de kunskaper som inhämtats under den orienterande och förberedande utbildningen erkänns och räknas de studerande till godo i utbildningen som leder till examen. (Etusivu 2006; Undervisningsministeriet 2005, 32)

2.2 FÖRVALTNING OCH MYNDIGHETSREGLERING

Förvaltning av yrkesutbildningen

Undervisningsministeriet och Utbildningsstyrelsen utgör utbildningens centralförvaltning. Dessa sakkunnig- och utvecklingsämbetsverk är i sin tur underställda statsrådet samt riksdagen som ansvarar för uppställandet av utbildningsmålen, finansieringen samt lagstiftningen. Utbildning anordnas i kommunerna och samkommunerna under undervisningsministeriets ledning och övervakning. Nedan ges en kort presentation av respektive förvaltningsorgans uppgifter.

Förvaltningen av den grundläggande utbildningen och utbildningen på andra stadiet

Figur 1. Förvaltning av yrkesutbildningen (www.minedu.fi).

Riksdagen

Riksdagens uppgift är att besluta om lagstiftningen och finansieringen som gäller utbildningsväsendet samt om riktlinjerna för utbildningspolitiken (Utbildningsstyrelsen 2006c).

Regeringen (dvs. statsrådet)

Regeringen utgörs av statsministern samt ministrarna som leder sina ministerier och deras verksamhetsområden. Regeringen beslutar om de allmänna målen för yrkesutbildningen, uppbyggnaden av examina och de gemensamma studierna. Regeringen och, som en del av den, undervisningsministeriet ansvarar för planeringen och genomförandet av utbildningspolitiken. (Ammatillisen koulutuksen laadunhallinta 1999, 5; Det offentliga Finlands verksamhet 2006; lag 630/1998; Utbildningsstyrelsen 2006b; Utbildningsstyrelsen 2006c)

Undervisningsministeriet

Undervisningsministeriet fungerar som administrativ och politisk sakkunnig i fråga om undervisning och utbildning. Ministeriets arbete styrs bland annat av regeringsprogrammet och regeringens strategidokument samt planen för utveckling av utbildning och forskning. Undervisningsministeriets uppgift är att bereda lagstiftningen och statsrådets beslut om yrkesutbildning samt leda och övervaka verksamhetsområdet. Vid ministeriet

fattas beslut om examina och deras omfattning samt styrs och övervakas verksamheten vid verksamhetsområdets ämbetsverk och inrättningar. Därmed idkar de nära samarbete med den regionala och lokala förvaltningen såsom kommunerna. (Undervisningsministeriet 2006; Utbildningsstyrelsen 2006c)

Undervisningsministeriet beviljar tillstånd att anordna yrkesutbildning och den utbildningsuppgift som ingår i det. Yrkesutbildning kan anordnas av en kommun, samkommun, en registrerad sammanslutning eller stiftelse eller av ett statligt affärsverk. Yrkesutbildning kan också ordnas i en statlig läroanstalt. Utbildning anordnas i yrkesläroanstalter, yrkesinriktade specialläroanstalter och andra läroanstalter samt i form av läroavtalsutbildning. Yrkesinriktad grundexamen kan också avläggas som fristående examen som inte har något samband med hur yrkesskickligheten har förvärvats. Utbildningen kan ordnas som när-, distans- och flerformsundervisning, läroavtalsutbildning eller på arbetsplatsen i anslutning till praktiska arbetsuppgifter. För att aktören skall få tillstånd att anordna utbildning måste utbildningen behövas och aktören ha yrkeskompetens och ekonomiska förutsättningar att ordna utbildningen på ett ändamålsenligt sätt. (Lag 630/1998)

I tillståndet anges utbildningsuppgiften, vilken innehåller behövliga bestämmelser om utbildningsstadier, utbildningsområden, examina, undervisningsspråket, de kommuner i vilka utbildningen kan ordnas, antalet studerande, en särskild utbildningsuppgift, den form i vilken utbildningen ordnas samt andra omständigheter som gäller ordnandet av utbildningen. (Lag 630/1998)

Utbildningsstyrelsen

Utbildningsstyrelsen är det verk som utvecklar utbildningen. Dess uppgifter är att utveckla utbildningen, utvärdera utbildningen, erbjuda informationstjänster samt stöd-tjänster för utbildningen. Utbildningsstyrelsen utfärdar de riksomfattande läroplans- och examensgrunderna. I grunderna för läroplanerna fastställs studiernas mål och centrala innehåll utifrån vilka utbildningsanordnaren gör upp sina egna läroplaner. (Lag 630/1998)

Länsstyrelserna

Länsstyrelsernas bildningsverk verkar inom statens regionala förvaltning och behandlar ärenden som gäller utbildning och kultur. De fungerar bland annat som handläggare av klagomål som gäller lagligheten hos den verksamhet som utbildningsanordnarna utövar. (Utbildningsstyrelsen 2006c)

Utbildningsanordnare

Den som anordnar yrkesutbildning har fått större beslutanderätt när det gäller inriktandet av utbildningsuppgiften. Utbildningsanordnaren får själv bestämma om genomförandet av sin uppgift och om hur mycket utbildning som ordnas inom respektive utbildningsområde. (Rassi & Ruoppila 2001, 39)

Utbildningsanordnaren godkänner de läroplaner som motsvarar läroplansgrunderna för olika utbildningar. Läroplanen skall uppgöras så att de studerande kan göra individuella studieval vid behov också genom användning av sådan undervisning som ges av andra anordnare av yrkesutbildning och annan utbildning. Utbildningsanordnaren skall också bestämma om hur samarbetet mellan hemmet och läroanstalten samt elevvården skall organiseras. (Ammatillisen koulutuksen laadunhallinta 1999, 5; lag 630/1998)

Utbildningsanordnaren har också många andra uppgifter. I samband med att läroplanen utarbetas skall utbildningsanordnaren utarbeta en plan för att skydda de studerande mot våld, mobbning och trakasseri samt verkställa planen och övervaka att den iakttas och förverkligas. Utbildningsanordnaren skall också godkänna en ordningsstadga eller utfärda andra ordningsbestämmelser som läroanstalten skall tillämpa. Vidare skall utbildningsanordnaren besluta om grunderna för antagning av studerande samt eventuella inträdes- eller lämplighetsprov. Enhetliga antagningsgrunder skall tillämpas på samtliga sökande oavsett urvalsförfarandet. (Lag 630/1998) Utbildningsanordnaren har också som uppgift att definiera och klassificera studerande i behov av specialundervisning (Kansallinen katusaus 2005; *Utbildningsstyrelsen 2000*).

Resultatbaserad finansiering

Den grundläggande yrkesutbildningen finansieras av staten och kommunerna gemensamt. Utbildningsanordnarna får finansiering av undervisningsministeriet på grundval av enhetspriset per studerande. Enhetspriset beror på inom vilka branscher eller för vilka examina utbildningsanordnaren erbjuder utbildning. Finansieringen avgörs av utbildningsanordnarens antal studerande inom olika branscher och olika former av utbildning (bl.a. utbildning i skolform/läroavtalsutbildning, specialundervisning, utbildning som förbereder för grundläggande utbildning). Finansieringen är inte öronmärkt utan utbildningsanordnarna kan själva besluta om hur den beviljade finansieringen skall användas och fördelas. (Undervisningsministeriet 2006)

En del av finansieringen bestäms utifrån läroanstaltens resultat. När ett eurobelopp motsvarande två procent dras av från alla utbildningsanordnarens enhetspris och detta eurobelopp multipliceras med antalet studerande får man det sammanlagda eurobelopp som delas ut i form av resultatbaserad finansiering. (Utbildningsstyrelsen 2005a, 6)

Den resultatbaserade finansieringen fördelas enligt sex indikatorer. Dessa resultatmätare är sysselsättning, övergång till fortsatta studier, avläggande av utbildningen inom utsatt tid, endast ett fåtal studieavbrott, undervisningspersonalens kompetens och personalutveckling. Syftet med finansieringen är att stödja utvecklandet av utbildningens kvalitet och höja utbildningens slagkraft samt uppmuntra utbildningsanordnarna till ett långsiktigt och målinriktat utvecklingsarbete. Syftet är också att göra det lättare att uppnå de mål som ställts för yrkesutbildningen. (Utbildningsstyrelsen 2005a, 3–4)

Placeringen i arbetslivet anger i vilken utsträckning man vid läroanstalten är på det klara med näringslivets behov, hur studiebranschens struktur lämpar sig för det lokala arbetslivets behov och hur högklassig utbildningen är ur arbetslivets synvinkel. Indikatorn för placeringen i arbetslivet anger hur stor del som har fått arbete av dem som avlagt examen under tre och ett halvt års tid. När man räknar ut indikatorns resultat förenhetligas de regionala sysselsättningskillnaderna genom att man per region tar fram ett prognosvärde för sysselsättningen och även beaktar den reducerande sysselsättningseffekten hos dem som fått specialundervisning. (Utbildningsstyrelsen 2005a, 6–9)

Indikatorn för fortsatta studier visar hur de som avlagt examen under tre och ett halvt års tid har tagit sig vidare till utbildning på högskolenivå. När man räknar ut indikatorn för fortsatta studier beaktas studenternas och specialstuderandenas olikartade benägenhet att

övergå till fortsatta studier. Dessa skillnader förenhetligas på basis av ett prognosvärde så att ju högre andel studerande med studentexamen som grund desto större andel borde också övergå till studier på högskolenivå. På samma sätt innebär att ju större andel specialstuderande desto mindre andel antas övergå till studier på högskolenivå. (Utbildningsstyrelsen 2005a, 10–11)

Utbildningens processresultat mäts med hjälp av antalet studerande som hoppat av studierna och de studerandes studietid. Med avhoppare avses de studerande som är närvaror eller frånvaroanmälda 20.9 och som under läsåret varken avlägger examen eller fortsätter studera vid någon annan läroanstalt inom utbildningssystemet. Avbrottsindikatorn anger andelen studerande som har slutat studera utan att ha avlagt examen eller fått arbete. Därmed räknas endast s.k. negativa avbrott in. (Utbildningsstyrelsen 2005a, 12–13)

Genomgången utbildning visar för sin del på att studierna har avlagts effektivt. Där räknas hur stor andel av dem som börjat studera ett visst år som har avlagt examen under de påföljande tre kalenderåren. Eftersom man vanligen inleder studierna på hösten skall till exempel de studerande som har börjat studera hösten 2001 bli klara med sin examen senast julen 2004 för att de skall kunna räknas in bland dem som avlagt utbildningen inom utsatt tid. (Utbildningsstyrelsen 2005a, 14)

Personalen bedöms med avseende på lärarkårens formella behörighet samt de resurser som använts för personalutvecklingen. För att utbildningen skall kunna vara resultatrik måste personalen vara yrkeskunnig och motiverad. År 2006 granskas undervisningspersonalens behörighet utifrån det material som Utbildningsstyrelsen samlade in av utbildningsanordnarna våren 2005. I behörighetsindikatorn beaktas såväl fast anställda lärare som visstidsanställda lärare i huvudsyssla inom andra stadiets grundläggande yrkesutbildning. Med formell behörighet avses att lärarna uppfyller kraven i förordningen om behörighetsvillkoren för personal inom undervisningsväsendet. Lärarna skall ha avlagt pedagogiska studier för lärare. Vidare skall en lärare i yrkesämnen ha lämplig högskoleexamen och tre års arbetserfarenhet. Indikatorn för lärarnas behörighet räknas ut som procentandelen formellt behöriga lärare av samtliga lärare. (Utbildningsstyrelsen 2005a, 15)

Det är viktigt att utbilda personalen så att yrkesskickligheten förblir up-to-date i en verksamhetsmiljö som förändras i snabb takt. Det anses särskilt viktigt att upprätthålla lärarnas arbetslivskompetens och arbetsförmåga. Personalutvecklingsindikatorn beskriver utbildningsanordnarens ekonomiska satsningar på att förnya och upprätthålla personalens yrkesskicklighet. Indikatoruppgifterna bygger på den information som Utbildningsstyrelsen har samlat in. Ju större andel utgifterna för personalutveckling utgör av personalutgifterna desto bättre resultat innebär det med tanke på personalutvecklingsindikatorn. (Utbildningsstyrelsen 2005a, 16–17)

De enskilda resultatindikatorerna bildar bara en begränsad helhet när man bedömer resultaten. Det är viktigare att granska den helhet som uppgifterna från resultatindikatorerna bildar. För detta ändamål har man tagit fram ett resultatindex som förenar indikatorerna och som ligger till grund för den gradering av enhetspriset som ingår i utbildningsanordnarens enhetspris. Ju högre värde indexet har desto bättre resultat visar det för anordnaren. (Utbildningsstyrelsen 2005a, 5)

2.3 VÄRDERING OCH VÄRDEN

Utbildningens status

Utbildningen betraktas som en av människans meriter. Skolgång värdesätts eftersom utbildning ofta kopplas samman med individens aktivitet samt vilja att klara sig i den allt hårdare konkurrensen. De som har gått mycket i skola värdesätts ofta också därför att de når upp till högre nivåer i arbetslivet än de som har mindre skolgång bakom sig. Lägre utbildade drabbas däremot lättare av arbetslöshet än personer med högre utbildning. Skolan är således ett filter där de som klarar sig bättre sovras ut till läroanstalter på högre nivå och därmed till höga nivåer i samhället. (Kallunki & Kangaskesti, 1997; Parikka 1999, 165; Poropudas & Kyrö 1999, 183) Via utbildningen kan individen uppnå en viss status i samhället och enligt den värdesätts han eller hon också såväl i arbetslivet som i privatlivet.

Även om yrkesutbildningen och gymnasieutbildningen i praktiken är examina på samma nivå värdesätts de på olika sätt. Skillnaden i utbildningarnas status är en kvarleva från förr eftersom yrkesutbildningen en gång i tiden utvecklades för att leda in elever med sämre skolframgång i arbetslivet. När det tidigare var endast de bästa som kom in i läroverket och därifrån via mellanskolan till gymnasiet och studentexamen värdesattes uttryckligen studenterna högre än de som tagit yrkesexamen och som i egenskap av mindre bemedlade arbetarfamiljers barn bara gått i folkskola. Dessa värderingar har delvis stannat kvar i vårt samhälle och inte ens i dagens läge anses yrkesutbildningen ha samma värde som gymnasieutbildningen. På studiehandledarens eller föräldrarnas försorg styrs alltjämt de studerande som klarat sig bättre i grundskolan till gymnasiet medan de med sämre framgång styrs till yrkesläroanstalter. Delvis erkänns denna indelning också av ungdomarna själva som upprepar traditionen genom att automatiskt övergå till yrkesutbildning om medeltalet till exempel är lägre än sju.

Yrkesutbildningens låga status är i och för sig paradoxal, eftersom yrkeskunnigt folk och praktiskt arbete på sina håll kanske värdesätts högre än teoretisk skolbildning. Det praktiska kunnandet värdesätts i sig, men den utbildning som leder dit kunde röna större uppskattning.

Man har försökt jämna ut skillnaderna mellan dessa utbildningar genom att utveckla yrkesutbildningen så att den också gör det möjligt att fortsätta studera vid yrkeshögskolor och universitet. Det är också möjligt att avlägga yrkesutbildning och studentexamen parallellt. Avsikten är inte längre att det bara på gymnasiebasis skall vara möjligt att utbilda sig på högre nivå, utan man har också försökt lyfta fram yrkesutbildningen som en beaktansvärd väg mot högskolestudier. Förhoppningen är att det i synnerhet till yrkeshögskolorna kommer studerande från yrkesläroanstalter, eftersom dessa studerande har yrkesmässiga färdigheter från studieområdet. Ur arbetslivets synvinkel är det viktigt att ungdomarna växer upp till yrkeskunniga fackmän vad gäller såväl kunskaper som färdigheter.

Värden, värdering och val av utbildning

De värderingar, attityder och kulturer som är rådande vid respektive tillfälle inverkar på ungdomarnas val av utbildning. I synnerhet familjen utövar stor inverkan på en ung per-

sons val av utbildning och bransch. Genom familjen tillägnar sig ungdomarna vissa relativt bestående värden och attityder som påverkar deras val. Föräldrarnas utbildning och yrken och attityder spelar en avsevärd roll när eleven väljer utbildning efter grundskolan. Föräldrar med yrkesutbildning värdesätter ofta yrkesutbildning högre än till exempel akademiskt utbildade föräldrar. Det mänskliga och sociala kapitalet som inhämtats hemifrån fungerar som underlag för senare skolframgångar. Det sociala kapitalet leder till att elever som klarat sig bättre oftast väljer en allmänbildande eller högre utbildning medan de som klarat sig sämre väljer yrkesutbildning. Också kamrater och medier utövar påverkan på attityderna. (Lasonen 1999, 21; Parikka 1999, 166)

Starka och sporrande signaler från arbetsmarknadshåll om nyttan av att förvärva yrkesfärdigheter av vissa slag kan fungera som motvikt till rådande värderingar, attityder och kulturer (Lasonen 1999, 21). Till exempel är det populärt att utbilda sig inom pappersbranschen eftersom lönerna på området är bra. I andra branscher kan sysselsättningsläget vara så gott att man söker sig till branschen eftersom det innebär en säker arbetsplats. Vissa branscher kan också vara attraktiva på grund av sin status. Enligt Råty (1987, 124–133) beror den yrkesmässiga uppskattningen av hävd på att en yrkesutövare vet eller kan något sådant som en annan inte vet eller kan. Därmed blir arbetstagaren och dennes yrkesskicklighet automatiskt efterfrågade. Uppskattningen kan höjas genom att kunskapen eller färdigheten görs till ett slags hemlig lära som man måste studera. Denna yrkesgrupp försöker sedan skilja sig från de andra till exempel genom sin klädsel eller jargong. Uppfattningarna om ett yrke har en stor inverkan på ungdomarnas yrkesval som till stor del bygger just på fantasibilder av yrkesutövare.

Yrkesutbildningens popularitet påverkas av att man snabbare får en fot in i arbetslivet via yrkesutbildning än via allmänbildande utbildning. Också läroanstalternas olika egenskaper eller uppfattningarna om läroanstalten kan inverka på om ungdomarna söker sig till läroanstalten. Till exempel någon lärares kompetens, goda möjligheter till arbetspraktik eller modern teknologi kan få den studerande att fatta intresse för en bestämd läroanstalt. När studierna väl har inletts är goda erfarenheter av arbetspraktiken viktiga för att öka intresset och uppskattningen för branschen. (Parikka 1999, 168–169)

Värderingar

Likvärdighet, tolerans, internationalism, ansvar för miljön samt jämställdhet hör till värderingarna i hela vårt samhälle. Likvärdighet och jämställdhet är i mångt och mycket förknippade med den finländska utbildningspolitikens grundläggande princip enligt vilken var och en skall ha samma rätt att få undervisning enligt sina fallenheter och särskilda behov. Avsikten är att varje medborgare skall garanteras högklassiga utbildningsmöjligheter oavsett kön, boningsort, ålder, språk och ekonomisk ställning. Målet är att var och en kan växa som människa i enlighet med sina egna förmågor och att alla i egenskap av medborgare kan bidra till utvecklandet av samhällena. (Undervisningsministeriet 2004, 7, 15)

Utbildningens tolerans kommer å sin sida fram i läroanstaltens rutiner på så sätt att man vid läroanstalternas strävar efter att ha alla studerande i samma grupper. På detta sätt ökas gemenskapen. Ingen blir utanför gruppen och därmed stämplad eller diskriminerad. Det är viktigt att öka toleransen tanke på såväl studerande i behov av särskilt stöd som studerande med invandrarbakgrund.

Vid läroanstalterna idkas internationellt samarbete i viss mån. Också invandrarstuderande gör atmosfären vid läroanstalten mer internationell. Internationalism samt ansvar för miljön kommer tydligt fram i grunderna för läroplanen. Enligt dem syftar utbildningen till att en ung person skall klara sig i en mångkulturell miljö och vara tolerant och språkkunnig för att han eller hon skall kunna delta i studentutbyte och placera sig på den internationella arbetsmarknaden. De studerande skall känna till principerna för hållbar utveckling och vara motiverad att verka för dem i studierna, arbetet och som medborgare. De studerande skall ha kännedom om miljövänliga arbets- och verksamhetsätt och veta hur man återvinner avfall. (Utbildningsstyrelsen 2000)

2.4 PROJEKT

Genom Utbildningsstyrelsens beslut har projekt enligt Europeiska Socialfondens (ESF) Mål 3-program genomförts vid yrkesläroanstalter. Mål 3-programmet är ett utvecklingsprogram som syftar till att finna, pröva och ta fram nya lösningar samt sprida goda rutiner inom arbetskrafts-, närings- och utbildningspolitiken, bland annat med hjälp av yrkesutbildning. Under strukturfondsperioden åren 2000–2006 har projekten fokuserat på verksamheter där man betonar samarbetet mellan skola och arbetsliv, yrkesprov inom yrkesutbildningen samt åtgärder för att förebygga avbrott och aktivera till yrkesutbildning. (Utbildningsstyrelsen 2005b)

Projekt som förebygger avbrott och aktiverar till yrkesutbildning (s.k. innovativa verkstäder) började utvecklas redan år 1998. Med finansiering från ESF och staten påbörjades då 28 stycken innovativa verkstadsprojekt som fungerade fram till augusti 2001. Åren 2000 och 2001 startades 39 nya utvecklingsprojekt som finansierades av ESF och staten och vars verksamhet pågick fram till sommaren 2003. Hösten 2003 startade ytterligare 42 nya projekt som avslutades hösten 2005 eller senast våren 2006. Utvecklings- och försöksverksamheten under åtgärdshelhet 2.2 *Aktivera yrkesutbildning och förebyggande av avbrott i utbildningen* fortgår under strukturfondsperioden, dvs. till utgången av år 2006. (Utbildningsstyrelsen 2006d)

Projekten som förhindrar avbrott och aktiverar till yrkesutbildning har som mål att förhindra avbrott i sådan yrkesutbildning som leder till examen samt att aktivera dem som är i grundskolans slutskede och andra utan yrkesutbildning att söka sig till yrkesutbildning. I projekten fästs i synnerhet uppmärksamhet på övergångsskedet mellan den grundläggande undervisningen och andra stadiet samt yrkesutbildningens begynnelsekedet, så att studierna får en smidig start och fortsättningen går att trygga. För att projektens huvudsakliga mål – förhindrande av avbrott i utbildningen och aktivering till utbildning – skall gå att uppnå har man underlättat ungdomarnas studier genom olika stödåtgärder och skapat möjligheter för dem att avlägga yrkesutbildning individuellt och flexibelt. (Utbildningsstyrelsen 2006d)

I projekten har man utvecklat arbetslivsrelaterade undervisningsmetoder som aktiverar de studerande. Utvecklad elevvård samt nära och fasta kontakter till ortens social- och ungdomsväsende samt andra utomstående aktörer har varit viktigt för verksamheten. Projektet har oftast verkat inom yrkesläroanstalterna i anslutning till den övriga verksamhet som bedrivs där. I många projekt har tonvikten legat på personlig handledning och ett mer individuellt genomförande av studierna än tidigare. Man har till exempel utvecklat

aktiverande verksamhetsmodeller för övergångsskedet mellan grundskola och andra stadiets utbildning samt branschspecifikt stöd av lärare till studerande och skapat extra studiemöjligheter såsom verkstäder där eleverna kan fullfölja oavslutade studier eller andra handledda studier. Vid läroanstalterna har man också utvecklat tutorverksamhet och fritidsverksamhet samt satsat på att förutse och identifiera studiesvårigheter med hjälp av inledande tester och diagnostiska metoder. Det har också satsats mer på frånvarouppföljningen och att låta de studerande och personalen bekanta sig med varandra i början av studierna. (Utbildningsstyrelsen 2006d)

Det kan alltså konstateras att projektens målsättningar anknyter till såväl individer som strukturer. Med projektens hjälp försöker man få studerande som löper risk att avbryta studierna att engagera sig i yrkesstudierna och avlägga examen. Syftet är också att inverka på den egna läroanstaltens verksamhetsrutiner och attityder samt att främja reformeringen och utvecklandet av hela yrkesutbildningssystemet. (Utbildningsstyrelsen 2006d)

Därmed har projekten som mål att skapa innovationer för såväl läroanstalterna som hela yrkesutbildningssektorn. Med projekten försöker man inverka på de strukturer som anges ovan så att det är möjligt att skapa bestående innovativa rutiner på läroanstaltsnivå. Ambitionen måste vara att påverka strukturerna eftersom de har en stor inverkan på den grundläggande verksamheten på läroanstaltsnivå. För att man skall kunna åstadkomma reformer i läroanstaltens verksamhet (organisatorisk struktur) måste förändringen gälla såväl medelsanvändningen och förvaltningen (politisk struktur), beslutsfattandet och myndighetsregleringen i fråga om läroanstalter (regulativ struktur) som attityder kring yrkesutbildningen och värderingar om utbildningen (kulturell struktur).

Med tanke på etableringen av rutiner är det viktigt att påverka olika strukturer. Dessa omständigheter lyfts fram i denna undersökning eftersom de goda rutinerna i både ESF-projekt och andra utvecklingsprojekt har en svag koppling till läroanstaltens normala rutiner, vilket har upplevts som ett problem. När projekten är slutförda har också de verksamheter och rutiner som projekten fört med sig ofta fallit i glömska.

Haapakorpi (2006, 58) har i sin undersökning specificerat de förutsättningar och villkor som hör samman med etableringen av tanke- och verksamhetsmodeller för projekt. Dessa är

- behovet av projektet
- projektets koppling till helhetsutvecklandet av läroanstalten och
- ledningens stöd
- den nytta personalen upplever sig ha med tanke på det egna arbetet och läroanstaltens verksamhet
- balansen i förhållandet mellan projektets särställning och vardagsarbetet
- projektets förhållande till läroanstalten
- allokeringen av resurser
- engagemanget i föremålet för projektet.

Det är således meningslöst att gå med i projektet om det inte finns något behov att utveckla verksamhetssektorn, om projektet inte går att koppla samman med den andra verksamheten vid läroanstalten och utvecklingsplanen eller om ledningen inte åtar sig att ge sitt stöd för verksamheten och projektaktörerna. Likaså är arbetet lönlöst om läroanstaltens personal upplever att projektet snarare stör det egna arbetet än gagnar det eller

inte uppskattar de synsätt som ligger bakom projektet eller om man vid läroanstalten inte är redo att allokeras personal eller medel för projektverksamheten under tiden för projektet eller efter det. (Haapakorpi 2006, 58)

2.5 AVBROTT

Avbrott i ljuset av statistiken

Enligt statistikcentralens uppgifter avbröt 10,7 procent av de studerande vid yrkesläroanstalterna sina studier under läsåret 2003–2004. Siffran är hög jämfört med till exempel avbrutna gymnasiestudier eller högskolestudier, men jämfört med tidigare har avbrotten i yrkesstudierna minskat en aning. Ännu läsåret 2000–2001 avbröt nämligen 13 procent sina studier. Avbrotten är i genomsnitt vanligare inom naturbruk och miljöområdet, handel och administration samt turism-, kosthålls- och ekonomibranschen. Regionalt sett är avbrotten vanligast i Nyland. (Statistikcentralen 2006)

Även om 10,7 procent av de studerande vid yrkesläroanstalter avbröt studierna berättar siffran inte hela sanningen. Av dem som avbröt fortsatte 1,1 procent studera inom någon annan utbildningssektor som exempelvis gymnasiet. Det finns också studerande som bytte till en annan studiebransch eller läroanstalt och därför i princip inte avbröt studierna helt, utan enbart vissa studier vid en viss läroanstalt. I dessa fall kan man tala om positiva avbrott. Som goda avbrott räknas också de fall där den studerande övergår till arbetslivet utan någon yrkesexamen. (Statistikcentralen 2006)

Statistiska förvanskningar i såväl läroanstaltsspecifik som riksomfattande avbrottsstatistik kan orsakas till exempel av att man vid läroanstalterna räknar avbrotten enligt antalet studerande den 21 september även om studierna har inletts redan i augusti. I detta avseende kan det uppstå förvanskningar på två sätt. Vissa studerande som inlett studierna kanske avbryter sina studier redan före beräkningsdagen vilket leder till att de vid vissa läroanstalter inte räknas in bland avhopparna. I detta fall får läroanstalten inte heller pengar som enhetspris för dessa studerande. Vid några läroanstalter antecknas å andra sidan de studerande som avbrutit studierna före beräkningsdagen som avhoppare först efter beräkningsdagen, varvid procentalen för avbrotten ökar. Då får läroanstalten ändå pengar som enhetspris för dessa studerande, men i den resultatbaserade finansieringens indikator för avbrott försämras resultatet av dessa studerande.

Orsaker till avbrottet

De vanligaste orsakerna till att man avbryter yrkesutbildningen är

- fel val av utbildning
- inlärnings- och studiesvårigheter
- problem med studiemotivationen
- personliga skäl
- ekonomiska orsaker
- övergång till arbetslivet. (Undervisningsministeriet 2005, 61)

I många undersökningar har ett misslyckat val av utbildning visat sig vara den största orsaken till avbrott. Bakgrunden till att den studerande har valt fel bransch kan vara

okunskap om branschen eller att den studerande inte har kommit in till förstahandsutbildningen. Hos sextonåringar är yrkesplanerna ännu inte helt klara utan valet av utbildning påverkas närmast av kamraterna och föräldrarna. Ungdomarna har inte heller färdigheter eller intresse att söka information om möjliga studieplatser och branscher. Vissa ungdomar kanske blir besvikna på att yrkesläroanstalten är så skolmässig och teoribetonad. Det kan också hända att ungdomarna har fått så dåliga urvalspoäng att de inte möjliggör inträde till den eftertraktade branschen. Det är alltså inte alltid ens möjligt att välja, utan man måste anpassa sig till den läroanstalt och den bransch man kommit in till. Dessa påtvingade val leder till avbrott. (Ihatsu & Koskela 2001, 16–18; Meriläinen 1998)

Motivationsproblem i samband med studierna kan kopplas samman med Karistos och Monténs (1997, 99–112) begrepp pedagogiskt etos. Karisto och Montén har kopplat samman hemmets, läroanstaltens eller boendeområdets sociala och kulturella bakgrund med avbrotten i studierna. Med begreppet pedagogiskt etos hänvisar de till den vilja att utbilda sig som ungdomarna anammat och den kulturmiljö som reglerar viljan. Ungdomarna sätter till exempel inte värde på utbildning eftersom de hemifrån har anammat en negativ attityd och inställning till skolor. Också bristen på utbildningsmöjligheter i närområdet eller grannar och kamrater inverkar på ungdomarnas förhållningssätt.

Inlärnings- och studiesvårigheter samt motivationsproblem i anslutning till studierna kan kopplas samman. Inlärningsvårigheter hör ofta samman med svårigheter i studierna. De mål som satts upp för studierna går inte att uppnå med en skälig arbetsmängd utan studierna kräver mycket tid och stöd. I sådana problemsituationer skapar den unga personen lätt en bild av sig själv som lärande och om studierna inte löper får den studerande en bild av sig själv som en dålig studerande. (Ihatsu & Koskela 2001, 17; Hämäläinen 1996, 32) Detta resulterar i en kedja som kan förklaras enligt Banduras klassiska teori om kapacitetsupplevelser (1986). Bandura anser att människornas uppfattning om sina egna förmågor och resultatförväntningar visar riktningen för deras ansträngningar. Personer med svag uppfattning om sitt lärandejag försöker inte ens söka till en sådan utbildning där de tror att de inte klarar sig eller så ger de upp studierna när de stöter på hinder.

Inlärnings- och studiesvårigheterna beror dock inte enbart på egenskaperna hos den studerande utan lärarna, undervisningsmetoderna samt läroanstaltens atmosfär har en stor betydelse när det gäller att hantera svårigheterna. Också problemen som gäller de studerandes engagemang i läroanstalten kan kopplas samman med lärarna, läroanstalterna och utbildningssystemet. Visserligen är de studerandes egen inställning till utbildning av betydelse för deras engagemang, men man kan också se att lärarnas uttalanden och handlingar, klasskamraternas uppmuntran, läroplanerna, tidtabellerna för arbetet, studielinjernas olika värde och popularitet samt ”utbildningstvånget” orsakar avbrott. Det uppstår ett sug till utbildningsplatserna när det inom vissa branscher finns fler utbildningsplatser än sökande. Läroanstalterna vill ta in alla studerande eftersom de får pengar i form av enhetspris för varje studerande. Ur de studerandes synvinkel fungerar däremot samhällets finansiella bidrag som en dragkraft till studierna. (Koskela 2000)

Också personliga skäl och ungdomarnas livssituation ansågs vara en orsak till avbrott. Ungdomen är ett svårt skede i livet då man råkar ut för besvärliga situationer. Det kan bli problem med andra elever på fritiden. Kontakter med lärarna fås i skolan i normala interaktionssituationer. Det kan också inträffa förändringar i ungdomarnas familjeförhållan-

den. Enligt Okkonens undersökning har så gott som alla ungdomar i något skede av livet råkat ut för något slags förändringar i familjeförhållandena. Sådana situationer är till exempel föräldrarnas skilsmässa eller död eller förändringar i den unga personens eget parförhållande. Allt detta inverkar på studierna. Personliga skäl till avbrott i studierna är också sjukdomar, drogbruk och ekonomiska svårigheter. (Ihatsu & Koskela 2001, 26–27)

Ambitionen är att förhindra avbrott eftersom de kan leda till större problem för de studerande i framtiden. Ett av de främsta problemen i anslutning till avbrott är marginalisering. Av denna orsak har man försökt ingripa i avbrotten och marginaliseringen också med utbildningspolitiska medel. Avsikten har varit att förebygga marginalisering bland annat genom att öka antalet utbildningsplatser vid yrkesläroanstalterna, bredda metoderna för studier i form av arbete, utveckla arbetskraftspolitiska åtgärder som språngbräddor som förbereder för utbildning samt införa begränsningar i arbetsmarknadsstödet. (Paju & Vehviläinen 2001, 45) Ett viktigt led i den verksamhet som förhindrar marginalisering är också de ESF-projekt som anknyter till förhindrande av avbrott i studierna och aktivering till utbildning och som behandlas i denna undersökning.

2.5.1 Goda rutiner som förhindrar avbrott i studierna

Under 2000-talet har man i ett flertal rapporter och utredningar beskrivit rutinerna i de ESF-projekt som aktiverar till yrkesutbildning och förhindrar avbrott i studierna. Det färskaste exemplet är Launonens (2006) rapport där också förutsättningarna för etablering av rutinerna granskades. Utbildningsstyrelsen samordnar också ett separat projekt vars syfte är att sprida goda rutiner. Information om detta projekt som genomförs av Utbildningscentret för undervisningssektorn, liksom om andra projekt, finns till exempel på Utbildningsstyrelsens webbsidor (<http://www.oph.fi/ammatillinenesr/>). I denna rapport presenteras därför inga egentliga projektrutiner i någon större utsträckning eftersom det inte tillför något nämnvärt nytt. Till följande presenteras dock några rutiner som i materialet till denna rapport steg fram som ett slags etablerade rutiner. Etablering innebär i detta sammanhang att rutinerna upprepas från år till år och med olika variationer i olika projekt och läroanstalter.

Aktivering till utbildning

Vid läroanstalterna hade man både inom och utanför projekten tagit fram många goda rutiner för att förhindra avbrott i studierna och aktivera till utbildning. Utöver de egentliga rutinerna som förhindrar avbrott hade läroanstalterna funnit viktiga utgångslägen för uppkomsten av goda rutiner och i synnerhet projekt samt etableringen av rutinerna. Till först ges en allmän presentation av rutiner som några läroanstalter har upplevt som goda och därefter granskas utgångspunkterna för ett framgångsrikt projekt samt förutsättningarna för etablering av rutiner. Vissa av de goda rutinerna har redan kommit fram i rapporten i andra sammanhang. I detta kapitel finns dock alla goda rutiner samlade.

För det första märkte man att olika slags tävlingar i yrkesskicklighet, PRAO-dagar för 8–9-klassister och verkstäder samt mässor är fungerande rutiner med tanke på aktiveringen till utbildning. På det sättet kan information spridas till potentiella nya studerande. I tävlingar och på mässor syns nästan alla tänkbara utbildningsområden på en och samma gång. Det finns en mängd information att få och det viktigaste är att ungdomarna får

uppleva arbetet också i praktiken vilket till exempel studiehandledaren i grundskolans klassrum inte kan få fram. På dylika evenemang kan ungdomarna finna branscher som intresserar, ifall de ännu inte har något drömyrke.

PRAO-dagar riktade till grundskolans 8–9 -klassister och verkstäder upplevdes som viktiga därför att ungdomarna får bekanta sig med läroanstalten och yrkesstudierna. I de verkstäder som ordnas under ferierna kan en grundskoleelev själv få utföra arbete och öva sig i att arbeta. Under PRAO-perioden kan ungdomarna å andra sidan bekanta sig med studierna i verkliga situationer. Också annars ansågs det viktigt att de studerande får besöka yrkesläroanstalterna. Med dessa metoder kan ungdomarna bli på det klara med sitt val av bransch. Dessutom berättades att man har försökt ge ytterligare information till grundskolornas studiehandledare om yrkesutbildningen. Denna metod har ändå inte ansetts vara lika effektiv som de ovan nämnda, eftersom eleverna inte då får se hur arbetet går till i praktiken.

Arbetslivets egen karriärvägledning nämndes också som en bra rutin i anslutning till aktiveringen av studerande. Anställda vid företag kunde i större utsträckning besöka grundskolorna och låta ungdomarna bekanta sig med företaget och branschen. Samtidigt kunde man berätta om branschens sysselsättningsläge på orten. När företaget är bekant redan före studierna är det senare lätt att ta kontakt när det gäller inläring i arbetet eller en arbetsplats.

Med tanke på aktivering till utbildning ansågs samarbetet med grundskolorna vara viktigt i många avseenden. Studiehandledarnas inbördes samarbete upplevdes som nödvändigt eftersom ungdomarna på detta sätt kan få information om yrkesutbildningen. Processen med individuell informationsöverföring (ledsagning) var ändå det viktigaste med tanke på läroanstalternas samarbete. För att en ung person så smidigt som möjligt skall kunna flytta över från grundskolan till en yrkesläroanstalt överfördes viktig information om den studerande från grundskolan och hemmet till yrkesläroanstalten. I dessa situationer samarbetade speciallärarna, kuratorerna, studiehandledarna samt de studerandes föräldrar. Olika blanketter för informationsöverföring samt träffar mellan företrädare för grundskolan och yrkesläroanstalten ansågs vara nyttiga när det gäller att överföra information. Med dessa metoder kan man utreda den unga personens behov av stöd, anpassad undervisning, specialundervisning samt studiefärdigheter redan i början av studierna. Då blir det enklare för den unga att göra sig hemmastadd i läroanstalten.

Vid sidan av blanketter och mångsidigt samarbete uppfattades inledande tester och intervjuer som bra metoder för att få information om den studerande. På det sättet kan läroanstalten kontrollera alla nya studerandes utgångsnivå och deras inställning till studierna. Samarbete med grundskolorna idkas ofta bara kring studerande i behov av särskilt stöd, men i de inledande testerna får man information om alla studerandes utgångsnivå.

Den orienterande period som ordnas i början av studierna, och under vilken de studerande bekantar sig med varandra medan de utför olika aktiviteter, kan ytterligare fogas till aktiveringen och engagemanget i utbildningen. Avsikten med den orienterande perioden är också att låta ungdomarna bekanta sig med läroanstalten och studierna. Det har konstaterats att ungdomarna lär känna varandra bättre när de samarbetar än när de sitter i ett klassrum. På detta sätt uppstår gemenskap genast när studierna inleds. Syftet är att klass-

föreståndaren deltar i aktiviteterna som en medlem i gruppen. Då kan de studerande skapa en nära och förtrolig relation till klassföreståndaren redan i början av studierna.

Förhindrande av avbrott

De viktigaste goda verksamhetssätten som ansågs inverka på förhindrandet av studieavbrott var en satsning på undervisning och handledning. Effektiva sätt är bland annat att en annan lärare, en speciallärare, handledare eller, i fråga om yrkesstudier, en fackman finns med i klassrummet som stöd för läraren. På det sättet får de studerande mer stöd i klassundervisningen och undervisningen går också lättare att differentiera. Som bra praxis när det gäller att organisera dubbelt lärarskap och kompanjonlärarskap ansågs att lärarens behov av stöd fastställs periodvis enligt studerandematerialet på kursen och detta ligger till grund för fastställandet av när och i vilken klass det behövs en extra lärare eller en speciallärare.

Utan att för den skull förringa de traditionella undervisningsmetoderna lyfte man fram nya motiverande arbetsätt i läroanstaltens vardag. Det användes bland annat ett dataprogram med vilket de studerande kunde öva sig att arbeta på riktigt. I programmet skall de studerande först planera vad de skall göra och sedan utföra uppgiften enligt planen. I arbetssimuleringen har man beaktat såväl arbets säkerheten, miljöfrågorna som arbetslagstiftningen. Med programmets hjälp lär sig ungdomarna därför att fungera enligt arbetslivets normer. Sådan datorstödd inläring ansågs som ett särskilt motiverande sätt att lära sig.

Andra goda rutiner i anslutning till studierna var bland annat att kurserna i samma ämne planeras så att de inte bildar kedjor. Avsikten med detta är att även om en ung person inte avlägger en viss kurs kan han eller hon ändå fortsätta med nästa kurs i samma ämne. Det krävs alltså inte att alla tidigare kurser är avlagda, vilket gör det lättare att gå framåt i studierna. Med tanke på underlättandet av studiegången vore det viktigt att gruppstorlekarna är hanterbara och att man inom språkundervisningen använder sig av texter som anknyter till den studerandes yrkesområde och i matematiken använder uppgifter som anknyter till arbetsuppgifterna. Om dessutom studerande avlägsnas från klassrummet under lektionen bör de eskorteras till stödläraren eller specialläraren så att de inte kommer åt att rymma. Med sådana små enkla saker kan man främja ungdomarnas studier och förebygga avbrott.

En ökning av specialundervisningen och stödundervisningen antogs ha goda effekter på studiernas framskridande och därmed på avläggandet av examen och förhindrandet av avbrott. Bland de goda rutinerna räknades bland annat upp hjälpstugor där de studerande under handledning kan slutföra sådana uppgifter som lämnats ogjorda samt individuell stödundervisning där de studerandes egna behov tas i betraktande när uppgifterna utförs. Dessa erfarenheter gav en vink om att det vore bra om integrering och differentiering i något avseende fungerar sida vid sida i anslutning till det grundläggande undervisningsarbetet. Detta skulle säkerställa samhörigheten men samtidigt kunde var och ens individuella behov beaktas. Goda erfarenheter hade inhämtats från bland annat kortvariga verkstäder eller perioder med stödundervisning i små grupper eller som individuell undervisning.

Att anställa studiehandledare, kuratorer, psykologer eller speciallärare gör det lättare för studerande i behov av stöd att genomföra studierna. Dessa personer och de stödåtgärder

som läroanstalten erbjuder ansågs vara mycket viktiga med tanke på förhindrandet av studieavbrott. Förutom att det finns tillräckligt med stöd att få är det viktigt att de studerande vet varifrån de kan få stöd. Som goda rutiner i detta sammanhang kan bland annat nämnas en modell där stödtjänsterna för undervisningen har flyttats till ett enda verksamhetsställe under samma tak varvid de studerande vet varifrån de kan få stöd. Ett annat alternativ är att placera speciallärarna och studiehandledarna nära de studerande som ett led i klassundervisningen eller i ett mindre rum i närheten av undervisningslokalerna.

Vid några läroanstalter hittades goda modeller för hur man kan organisera studiehandledningen. I en liten läroanstalt hade studiehandledningen flyttats över från flera deltidsanställda handledare till en heltidsanställd studiehandledare vilket ledde till att handledningen blev mer helhetsbetonad. Denna ena handledare bar ansvaret för alla branscher och kunde därför ge de studerande råd till exempel om de hade valt fel bransch. I en stor läroanstalt hade systemet med studiehandledning effektiviserats genom att man hade anställt flera studiehandledare på heltid för olika branscher. Dessutom kunde handledningen göras effektivare sålunda att det vid läroanstalten fanns en gemensam studiehandledare för alla branscher och denne kunde ge de studerande vidare handledning om de avbröt studierna. På detta sätt blev det möjligt att styra avbrottet.

Med tanke på förhindrandet av negativa avbrott och främjande av styrda avbrott ansågs det viktigt att de studerande kan placeras i en ny läroanstalt eller på en arbetsplats efter att de har avbrutit studierna. I denna uppgift betonades studiehandledarnas samarbete utanför läroanstalten. Som en god rutin framkom att studiehandledarna diskuterar med studerande som har för avsikt att avbryta studierna och utifrån diskussionen försöker hjälpa de studerande att gå vidare. Vad beträffar omplacering av studerande ansågs kännedom om den egna läroanstaltens olika branscher och samarbetet med andra läroanstalter vara av största vikt.

Också annars bedömdes diskussionerna med de studerande som nyttiga. Samtalen behövde inte alltid gälla studier utan också andra saker. God praxis vid diskussioner kring studier ansågs vara att handledaren eller läraren berättar om sina egna erfarenheter för den unga personen och för fram hur det går att klara av problem och nå långt. Det ansågs alltså inte alls vara negativt om handledaren eller läraren har haft svårigheter med sina studier eller val av studier. De egna erfarenheterna var till stor nytta. I en sådan situation upplevs diskussionen som mer interaktiv och den studerande anser sig bli förstådd.

I anslutning till stödåtgärderna hade man förutom en utökning av tjänsterna också lyckats fästa uppmärksamhet på samordningen av tjänsterna. Erva-systemet (en ansvarig person för specialundervisningen) presenterades som god praxis när det gäller specialundervisningen. Vid läroanstalten samordnades specialundervisningen av den ansvariga läraren för specialundervisning på så sätt att alla studerande i behov av särskilt stöd får stöd så snart som möjligt. Ett försök till satsning på specialundervisningen var också att lärarna uppmuntrades att utbilda sig till speciallärare eller att studera specialpedagogik.

Utöver samarbetet inom läroanstalten bedömdes också ett mångsidigt samarbete med instanser utanför läroanstalten som viktigt med tanke på förhindrandet av avbrott i studierna. Under studierna hade samarbetet med kommunernas socialväsande, ungdomsväsande och Arbetskraftsbyrå upplevts som viktigt i syfte att finna lösningar på de studerandes problem. Samarbetet med arbetslivet upplevdes som särskilt viktigt med tanke på de

studerandes inläring i arbetet. Som god praxis må här nämnas en verksamhet där läroanstaltens personal och företrädare för ortens företag fick tillfälle att bekanta sig med varandra i samband med att lärarna gjorde besök i arbetslivet eller när de satt med i samma delegation för inläring i arbetet. När lärarna och studiehandledarna känner till platserna för inläring i arbetet kan de styra de studerande till sådana plaster som är lämpliga just för dem. Det konstaterades också att det är viktigt att läroanstalten håller kontakt, till exempel per mobiltelefon, med arbetsplatsen under perioden för inläring i arbetet så att man vid läroanstalten hela tiden är medveten om läget. Som ett bra exempel på samarbete med arbetslivet nämndes också ett fall där läroanstalten ordnar undervisning i företagets utrymmen. Då lär de studerande sig känna företaget och företaget de studerande. På detta sätt kan läroanstalten också spara in litet på anskaffningen av utrustning.

Utöver satsningen på sedvanligt skolarbete, undervisning och handledning, steg en satsning på den studerandes fritidssysselsättningar fram som en god rutin. Fritidsverksamhet som organiseras av läroanstalten, såsom olika slag av konst-, kultur- eller idrottsklubbar, internatverksamhet samt elevkårsverksamhet, upplevdes som viktiga metoder för att förhindra avbrott i studierna och främja studieivern. I klubbarna blir den studerande bekant med sina studiekamrater, finner nya intressen och upplever att det också finns trevliga saker i samband med studierna. Hobbyverksamheten kunde också fogas till studierna på så sätt att flitiga utövare av sin hobby får prestationsanteckningar i de valfria studierna. Denna rutin betraktades som ytterst motiverande.

Rutinen kunde breddas ytterligare så att den studerande kan få studieprestationer också för nyttiga hobbyer utanför läroanstalten, så att till exempel studerande som bor på en annan ort medan de går i skola kan få prestationsanteckningar för hobbyverksamhet på den egna orten. Ytterligare trevlig samvaro under skoldagarna kunde också åstadkommas i form av olika temadagar då man kan ordna olika slags tävlingar mellan klasserna vilket förstärker klassandan då och då.

Många läroanstalter hade noggranna regler med avseende på frånvarokontrollen. En god rutin ansågs vara att lärarna antecknar elevernas frånvaro på alla lektioner de håller. Om en elev är borta två dagar utan att meddela om det ringer antingen läraren eller klassföreståndaren hem till den studerande. På det sättet kan man genast ingripa i skolket. Att sammanställa alla frånvarouppgifter per månad eller period till klassföreståndaren visade sig vara en god rutin på längre sikt. På ett möte går klassföreståndarna igenom frånvarolistorna tillsammans med personer som har hand om stödåtgärderna. De gör en närmare uppföljning av hur studierna framskrider för de studerande som varit frånvarande och vidtar fortsatta åtgärder om det uppstår problem.

I följande kapitel beskrivs hur denna undersökning genomfördes. Den bärande idén i undersökningen var att komplettera den information som fåtts via tidigare rapporter och utredningar. I stället för att presentera rutiner ville vi lyfta fram problematiken i etableringen av rutiner samt granska ESF-projektens genomslagskraft och verksamhetsbetingelser i ett bredare perspektiv.

3 GENOMFÖRANDET AV UNDERSÖKNINGEN

3.1 MÅLEN FÖR UNDERSÖKNINGEN

Syftet med undersökningen är att klarlägga framgången med de ESF-projekt som har som mål att minska avbrotten och aktivera till yrkesutbildning och som genomfördes åren 2000–2006. Granskningen gäller närmast de ESF-projekt som genomfördes åren 2003–2005, men tack vare att projekten genomfördes efter varandra samt verksamhetsperiodens längd kan man också undersöka uppkomsten av så kallade bestående verkningar och etablerade verksamhetsmodeller. Undersökningens mål och nyttor fokuserar dels på utvecklande av ESF-projektverksamheten (till exempel fastställandet av goda och fungerande projektkoncept) och dels på utvecklandet av yrkesutbildningen (till exempel med hurdana rutiner och modeller man har kunnat och kan minska studieavbrotten).

Forskningsprojektets bärande idé är att granska ESF-projekten som ett led i yrkesutbildningens innovationsprocesser. ESF-projekten anses kunna initiera innovationsprocesser samtidigt som de integreras i andra processer. I undersökningen försöker man således föra fram på vilket sätt befintliga strukturer (kulturella, regulativa och politiska strukturer) å ena sidan reglerar och begränsar verksamheten på organisations- och projektnivå och utvecklandet av den samt å andra sidan också kan förändras i takt med den innovativa verksamheten (jfr Hämmäläinen & Heiskala 2004). Denna dimension är av vikt när man granskar projektverksamhetens återverkningar på utvecklandet av yrkesutbildningen med tanke på förebyggandet av avbrott.

Undersökningen hyser ett särskilt intresse för hur ESF-projekten har lyckats åstadkomma förändringar och verkningar ovanför sin egen ”projektnivå”, i läroanstalternas rutiner, strukturer och värderingar. I praktiken kan en sådan undersökning utföras genom analys av lyckade modeller och verksamheten i de läroanstalter där förändringarna (exempelvis ett mindre antal avbrott) har varit positiva. Tanken är att positiva förändringar kräver goda rutiner och goda rutiner i sin tur bra projekt. Ett kännetecken för ett bra projekt anses också vara att projektet har lyckats åstadkomma förändringar och innovationer i sin egen verksamhetsmiljö.

3.2 RAMEN FÖR DEFINITION AV GODA RUTINER OCH DERAS EFFEKTER

I denna undersökning tillämpades den metod att granska goda rutiner och sociala innovationer som användes vid utvärderingen av projektet för ungdomarnas delaktighet och i vilken man fäster uppmärksamhet på ramarna för utvärdering av traditionella rutiner (Vehviläinen 2006). Vid en granskning via begreppet innovation är det fråga om en god rutin först när den ändrar på rådande praxis och inte går att ersätta med andra motsvarande rutiner.

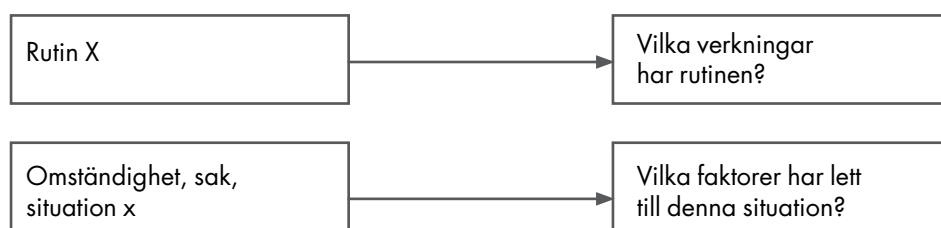
I samband med att goda rutiner definieras förekommer ett åtminstone implicit antagande att de goda rutinerna och modellerna är något nytt; rutinerna *tillför* något till de befintliga tjänsterna. När det talas om att skapa eller bygga upp goda rutiner glömmer man att uppkomsten av goda rutiner och förändringar ofta kräver en kritisk granskning och söndring av befintliga strukturer. Den granskningsmetod som bygger på skapande och tillägg är begränsad eftersom den inte tar hänsyn till att utvecklingsarbetet är övergripande. Utvecklandet och uppnåendet av förändringar kan också bygga på en omorganisering av verksamheter och tjänster, reflektion av tidigare rutiner och ifrågasättande av befintliga rutiner.

Det är således inte alltid nödvändigt att uppfinna en modell eller ett nytt format, utan förändringar kan fås till stånd genom att olika institutioner granskas kritiskt och på ett sätt som "monterar ned" befintliga strukturer. Som exempel kan man ta utvecklandet av skolan. Begreppet *dold läroplan* som infördes av Broady (1986) avsåg de diskriminerande element som ingick i skolans rutiner och som hade integrerats i lärarnas yrkeskultur, skolinstitutionens alla delar samt den pedagogiska ideologi som låg i bakgrunden. Med tanke på avbrottsproblematiken kunde en dylik hanteringsmetod som monterar ned strukturerna fokusera på exempelvis grundskolans undervisningskultur där ett fel som begåtts av en elev av tradition har gjorts till ett offentligt ärende (se Värri 2006). Denna gamla skolkultur kan leda till rädsla för att misslyckas varvid eleven redan på förhand är rädd för att begå fel. För att man skall våga anta utmaningen att lära sig krävs att inlärningsituationerna är förtroendeingivande och trygga (Vehviläinen 2000). Olika slags individuella inlärningsituationer (till exempel verkstäder) kan lanseras som goda rutiner, men samma effekter uppnås också genom åtgärder som krossar den traditionella undervisningskulturen. Delvis är det också frågan om huruvida man koncentrerar sig på orsaker eller följder.

Samma verkningar och betydelser kan uppnås på många olika sätt. Av denna orsak går rutinerna ofta också att *ersätta*. Med tanke på bedömningen av rutinerna innebär detta en sådan referensram där man vid sidan av den praktiska verkningsgraden också granskar vilka processer och rutiner som har lett till ett bestämt sakläge eller betydelse.

Vid bedömningen av goda rutiner har man ofta utgått från verkningsgraden hos en bestämd rutin x. Med innovationsforskningens begrepp har det varit fråga om en produkt, tjänst eller process som (efter testning, utvärdering) påstås föra med sig någon nytta eller något mervärde för sin användare. Denna analysmetod bör dock kompletteras genom att vid granskningen ta avstamp i en viss omständighet, ett tillstånd eller en struktur som är resultatet av den process som skall bedömas. I denna granskning fokuserar bedömningen i hög grad på det förflutna, med andra ord utreds och begrundas de faktorer som inverkar på en bestämd sak. En sådan sak eller "situation" kan till exempel vara förebyggande av studieavbrott som fungerar väl vid en bestämd läroanstalt. Andelen studieavbrott vid läroanstalten är liten, varvid det är meningsfullt att granska vilka faktorer som lett till detta resultat.

Följande bild gestaltar dessa analytiskt avvikande granskningsmetoder.

Med tanke på bedömningen av rutiner som förhindrar studieavbrott kan det ovan sagda uttryckas på så sätt att fördelen med en bestämd rutin eller modell kan bygga på illusionen att rutinens goda verkningar inte går att uppnå med någon annan metod. Den första nivåns analys (hur rutin x fungerar) kan i sig ge värdefull information om goda verkningar. Denna analys resulterar i att det är motiverat att etablera rutinen. Med en sådan analys kan man som god rutin ”lyfta upp” exempelvis den gruppintegrering av studerande som går av stapeln i början av terminen (2-3 dagars läger) och som bevisligen har en positiv inverkan på gemenskapen och därmed på inlärningsatmosfären. Denna granskningsmetod är dock begränsad eftersom den inte lyfter fram några andra inverkanseffekter. Om bedömningen utgår från situation x (i detta fall gemenskap) kan bedömningen och letandet efter faktorer som inverkar i bakgrunden lyfta fram sådana faktorer som man inte har kunnat beakta på förhand.

Uppläggningsmetoden kan benämnas *tångmodell* eftersom man på ett vis försöker finna orsaker och följder från två olika håll – som att gripa med en tång. Uppläggningsmetoden passar särskilt bra för att bedöma sådana projekt som får indirekta verkningar. Då är det ganska onödigt att bara fråga efter projektets verkningar eftersom respondenterna ofta inte ser dem. Det är också i allmänhet svårt att gestalta kausalförhållanden och svaren kan vara förvrängda av många orsaker (till exempel Dahler-Larsen 2006). När man kommer åt orsakerna och följderna från två olika håll ökar chanserna för att materialet blir mer tillförlitligt. Om till exempel ett ESF-projekt resulterar i fler flexibla undervisningsmetoder lägger man märke till detta resultat medan ESF-projektets betydelse nödvändigtvis inte ses. Respondenternas omnämnanden av flexibla undervisningsmetoder fungerar som ett slags länk som förekommer till följd av ESF-projektet och å andra sidan exempelvis som orsak till ökad motivation. Respondenterna ser den ”andra” länken (flexibla undervisningsmetoder) i verkningskedjan samt följden av den (ökad motivation hos de studerande) men inte de orsaker som förblir i bakgrunden och historien (ESF-projektet). Liknande motsvarigheter upptäcktes till exempel med hjälp av de öppna svaren på enkäterna (cirka 100 sidor) och intervjuerna.

3.3 METOD OCH MATERIAL

Enkät

Undersökningen gällde år 2003 påbörjade ESF-projekt som förhindrar avbrott och aktiverar till utbildning. År 2003 startades 42 ESF-projekt kring studieavbrott. Två av dem avbröt verksamheten. Åtta projekt lämnades utanför undersökningen eftersom de inte tydligt fungerade vid någon yrkesläroanstalt. Också två svenskspråkiga projekt lämnades utanför undersökningen på grund av översättningsproblem. Det ursprungliga undersökningssamplet bestod alltså av 30 läroanstalter och projekt.

En presentation av undersökningen och en begäran om att utse en kontaktperson bland läroanstaltens anställda sändes med e-post till alla 30 läroanstalter. Senare försökte man också per telefon fråga rektorerna om kontaktpersoner. Svar erhöles av 27 läroanstalter. Rektorerna vid tre läroanstalter förblev oanträffbara till och med efter flera dagars försök och eftersom vårens tidtabell var stram var man tvungen att ge upp försöket att nå dem. Kontaktpersonens uppgift var att förmedla webbenkäten per e-post till de andra anställda vid läroanstalten.

I enkäten utreddes framför allt två saker: förändringar som ägt rum vid läroanstalten under sex års tid samt faktorer som inverkat på avbrotten. I frågeserien som gällde läroanstalternas förändringar presenterades faktorer som i tidigare undersökningar hade konstaterats inverka på avbrotten. På basis av tidigare undersökningar och projektrapporter togs här också in de saker som projektverksamheten hade fokuserat på under åren 2000-06. I detta avseende var det också frågan om att ”testa” tidigare kunskaper: kunde man vid läroanstalterna upptäcka förändringar i fråga om de omständigheter som man hade planerat att förändra och påstått att så hade skett? Sökandet efter förändringar var således också en bedömning av projektens verkningsfullhet.

I den andra frågeserien utreddes förändringar i anslutning till avbrott, frånvaro och störande beteende. Med den tredje frågeserien klarlades hur olika verksamheter inverkar på avbrotten, det vill säga om någon faktor hade ökat eller minskat avbrotten. Med hjälp av de öppna svaren kartlades förändringarna vid läroanstalterna samt ESF-projektens inverkan på avbrotten ännu noggrannare (se bilaga 1, enkätblankett).

Läroanstalter som deltog i undersökningen

Enkäter skickades till sammanlagt 27 projektläroanstalter i medlet av april samt på nytt i maj. Dessa läroanstalter anges i följande tabell.

Läroanstalter som deltog i undersökningen
Alajärvi stad / Järvisseudun koulutus kuntayhtymä / Kurejoki
Espoon seudun koulutus kuntayhtymä / Espoon tekniikan alan oppilaitos
Helsingfors stads utbildningsverk, linjen för yrkes- och vuxenutbildning / Helsingin tekniikan alan oppilaitos
Hengitysliitto Heli ry / Hoikan opisto
Hämeenlinnan seudun koulutus kuntayhtymä / Koulutuskeskus Tavastia
Jyväskylän koulutus kuntayhtymä / Jyväskylän ammattiopisto
Jämsän seudun ammatillisen koulutuksen kuntayhtymä
Keski-Pohjanmaan koulutus kuntayhtymä / Kokkolan ammattiopisto
Kiipulasäätö / Kiipulan ammattiopisto
Kouvolan seudun kuntayhtymä / Kouvolan seudun ammattiopisto
Kurikan ammattioppilaitoksen kuntayhtymä
Loimaan ammatti-instituutin kuntayhtymä
Länsi-Uudenmaan ammattikoulutus kuntayhtymä / Lojo
Mäntän seudun ammatillisen koulutuksen kuntayhtymä / Mäntän seudun koulutuskeskus
Nokia stad / Nokian ammattioppilaitos
Pirkanmaan ammatillisen koulutuksen kuntayhtymä / Pirkanmaan Taitokeskus
Päijät-Hämeen koulutuskonserni / Koulutuskeskus Salpaus / Lahden ammatti-instituutti
Raumo stad / Rauman ammatti-instituutti
Seinäjoen ammatillisen korkeakouluopetuksen kuntayhtymä / Ilmajoen maatalousoppilaitos
Seinäjoen koulutus kuntayhtymä / Ähtärin maatalous- ja metsäoppilaitos
Seinäjoen ammattioppilaitoksen kuntayhtymä / Seinäjoki
Tammerfors stad / Tampereen ammattiopisto (Hervanta)
TAO, Turun Ammattiopistosäätö
Nystads stad / Vakka-Suomen ammatti-instituutti Novida
Vaasan ammattiopisto
Vanda stad / Vantaan ammatillinen koulutuskeskus
Äänekosken ammatillisen koulutuksen kuntayhtymä

Svarsprocent

I dessa 27 läroanstalter förmedlades enkäten till 1 754 personer och antalet svar uppgick till 568 stycken. Svarsprocenten blev således bara 32 %. Den låga svarsprocenten kan förträdesvis förklaras med att enkäten genomfördes under april och maj då de anställda vid läroanstalterna hade mycket arbete bland annat med prov, studerandebedömningar samt lägerskolor. Andra möjliga orsaker till den låga svarsprocenten är att det vid läroanstalterna finns ett stort antal lärare och annan personal som aldrig ens har hört talas om de projekt som genomförs och därför kanske har låtit bli att svara på enkäten som gäller dem. Å andra sidan upplever lärarna just därför olika slags enkäter som ytterligare arbete som de – på basis av denna undersökning – rätt allmänt vill slippa. Några läroanstalter informerade också om att de vid samma tidpunkt genomförde en egen undersökning som de anställda hade besvarat. Detta inverkar säkert på svarsbenägenheten. Man dryftade också om det är möjligt att enkäten trots allt inte hade nått fram till så många personer som kontaktpersonen uppgav.

Om man funderar vidare på skillnaderna mellan webbenkäter och traditionella postenkäter är det möjligt att en webbenkät lätt kan upplevas som mindre officiell och att den därför glöms bort i det övriga meddelandeflödet. Å andra sidan pekar ett flertal kommentarer på att det är avsevärt enklare att besvara en webbenkät och att det uttryckligen är pappersenkäterna som blir bortglömda i pappershögar.

Svarsprocenterna varierade stort mellan läroanstalterna. Vid några läroanstalter besvarades enkäten av alla eller nästan alla som mottagit den. Vid andra läroanstalter svarade däremot bara drygt 10 % av mottagarna på enkäten. Denna skillnad kan förklaras av att projektet är bekant i vissa läroanstalter varför den tillhörande enkäten besvaras aktivt. Vid stora läroanstalter är det troligen bara en del av personalen som känner till projektet. Vid några läroanstalter skickade dessutom kontaktpersonen för undersökningen (trots uppmaningar) enkäten bara till en del av de anställda.

Eftersom svarsprocenten blev rätt låg och eftersom läroanstalterna var representerade i mycket olika utsträckning i enkäten, är det möjligt att svaren blev aningen snedvridna i enlighet med de stora läroanstalters situation. Vid läroanstalterna i stora tillväxtcentra uppgick respondenterna till flera tiotal, medan endast cirka tio respondenter besvarade enkäten vid de flesta medelstora och små läroanstalterna. Inbördes jämförelser av läroanstalterna hade klarlagt situationen, men å andra sidan om cirka tio personer vid en läroanstalt besvarade enkäten är det lönlöst att av denna svarsmängd dra generaliserande slutsatser om hela läroanstaltens situation, i synnerhet om dessa respondenter till på köpet är utvalda på något sätt. Av denna orsak är det skäl att förhålla sig aningen reserverat till läroanstaltsspecifika skillnader.

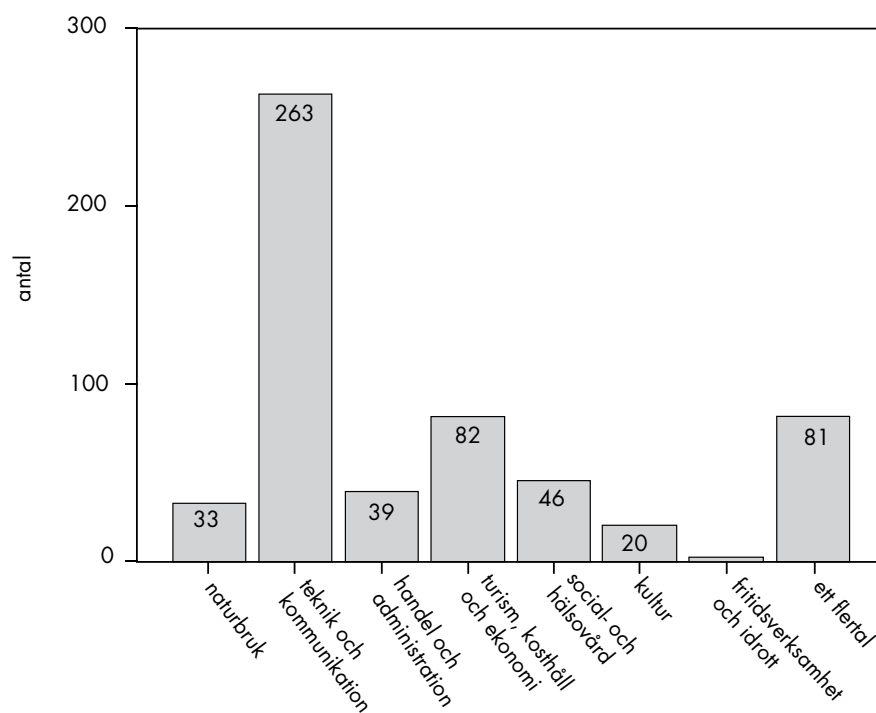
Svarsprocenten är låg och i detta avseende bör man ta lärdom av saken. I framtiden är det skäl att så noggrant som möjligt beakta den bästa möjliga tidpunkten för att skicka ut en enkät, särskilt när det gäller webbenkäter. April-maj är den mest brådsnande tiden vid läroanstalterna, vilket var känt i förväg, men trots det dröjde enkäten inklusive ”uppmärningsrundorna” allt för långt in på våren. Också veckodagen har betydelse; början av veckan verkar vara den bästa tidpunkten medan svarsaktiviteten avtar mot veckoslutet. En webbenkät besvaras mycket ofta genast när enkäten har anlänt eller följande dag (vid svaret syns datum och klockslag). Också informationen om enskilda läroanstalter bör utnyttjas i mån av möjlighet, lärarna kan ha olika temadagar eller andra evenemang då de inte sitter vid datorn. Ju fler e-postmeddelanden som har samlats i inkorgen desto mer sannolikt är

det att enkäten inte besvaras åtminstone genast. Dessa problem kan självfallet minskas med hjälp av flera enkätomgångar. När det gäller webbenkäter är det enkelt att utföra uppmaningsrundor – det är skäl att göra minst två. I denna undersökning var man tvungen att nöja sig med en uppmaningsrunda i och med att läroanstalternas sommarlov började.

I vilket fall som helst leder den låga svarsprocenten till att man är tvungen att fundera på om resultaten är tillförlitliga och generaliserande. Vid tolkning och rapportering av materialet är nyckelfrågan om resultaten går att generalisera så att de omfattar alla de läroanstalter där ESF-projekt har genomförts åren 2000–06. Tillförlitligheten stärks av de observationer som visar att den information som fåtts i intervjuerna stödjer enkätens resultat. Resultaten kunde också användas för att bygga upp logiska och systematiska förklaringsmodeller som gör resultaten begripliga. Hit hörde till exempel vissa kausalförhållanden som kom till synes mellan två saker som till en början föreföll vara åtskilda från varandra. Utvärderingsresultatets tillförlitlighet ökar genom att man finner olika slags teoretiska eller materialbaserade förklaringar till sakernas inbördes samband (se Dahler-Larsen 2005, 11). Också det att liknande resultat erhållits i tidigare undersökningar och att de omständigheter som framkommit i materialet har varit framme i större utsträckning också vid diskussioner om utbildning talar för att undersökningen är tillförlitlig. Resultatets tillförlitlighet har också testats på olika slags diskussionsmöten (seminarier etc.) med folk i undervisningsbranschen. I vilket fall som helst gick denna bedömning av huruvida resultaten var generaliserande och täckande som en röd tråd genom behandlingen, analysen och rapporteringen av materialet från undersökningen.

Presentation av respondenterna

Respondenterna uppgick således sammanlagt till 568 stycken. Antalet respondenter per läroanstalt framgår av bilaga 2. Av respondenterna var 301 (53 %) kvinnor och 264 (46,5 %) män. Tre respondenter uppgav inte sitt kön. Medelåldern bland respondenterna var 48 år. Den yngsta som svarade på enkäten var 24 år och den äldsta 72. 45 % av respondenterna var minst 50 år.

Figur 2. Respondenterna enligt utbildningsområde.

I figur 2 presenteras antalet respondenter enligt utbildningsområde. Teknik och kommunikation var klart mest representerad. Inemot hälften (46 %) av respondenterna kom från teknik och kommunikation. Endast en respondent företrädde fritids- och idrottsbranschen. 81 respondenter företrädde fler än ett utbildningsområde eller alla. Sådana respondenter var till exempel rektorer, byråsekreterare eller lärare i allmänna ämnen. Tre av respondenterna hade inte uppgett sitt utbildningsområde. Eftersom företrädarna för teknik och kommunikation var avsevärt fler till antalet än andra grupper, granskades svaren specificerade enligt utbildningsområde, så att man också fick en uppfattning om de andra branschernas åsikter.

Nästan två tredjedelar (63 %) av respondenterna var lärare i yrkesämnen. Lärare i gemensamma ämnen utgjorde 12 % av respondenterna och stödpersoner, såsom studiehjälpare, kuratorer och företrädare för studerandeomsorgen, 13 % av respondenterna medan 9 % ingick i gruppen övriga till vilken räknades bland annat rektorer och annan förvaltningspersonal, planerare, skolgångsbiträden samt andra anställda som hjälper till vid läroanstalten. Därmed kunde de åsikter som lärarna och i synnerhet lärarna i yrkesämnen gav uttryck för överskugga de övriga personalgruppernas åsikter. Av denna orsak granskas svaren i resultatdelen så att respondenterna separeras enligt befattningsbeskrivning.

Intervjuer

Eftersom den information som fås med hjälp av enkäter ofta blir väldigt ytlig gjordes intervjuer i syfte att få fram mer ingående information. Av de läroanstalter som deltog i undersökningen valde man ut sju där det gjordes intervjuer under våren och hösten 2006. Läroanstalterna valdes i huvudsak ut på basis av två faktorer:

- 1) läroanstalten har ett lågt procenttal för studieavbrott
- 2) vid läroanstalten har bedrivits aktiv och framgångsrik projektverksamhet.

Dessa sju läroanstalter som är föremål för närmare granskning var

- Päijät-Hämeen koulutus konserni / Koulutuskeskus Salpaus / Lahden ammatti-instituutti
- Jyväskylän koulutuskuntayhtymä / Jyväskylän ammattiopisto
- Kurikan ammattioppilaitoksen kuntayhtymä / Kurikan ammattioppilaitos
- Mäntän seudun ammatillisen koulutuksen kuntayhtymä / Mäntän seudun koulutuskeskus
- Vanda stad / Vantaan ammatillinen koulutuskeskus
- Nokia stad/ Nokian ammattioppilaitos
- Tammerfors stad / Tampereen ammattiopisto (Hervanta).

Läroanstalterna i fråga presenteras närmare i slutet av undersökningen som bra caseexempel.

Vid dessa läroanstalter, med undantag av Kurikka, intervjuades läroanstaltens rektor eller föreståndare samt en företrädare för läroanstaltens lärarkår i maj 2006. Inalles intervjuades således 12 personer vid läroanstalterna. Syftet med intervjuerna var att se vad som låg bakom de goda projektverksamheterna eller låga procenttalen för studieavbrott, dvs. ta reda på vad som gjorts på läroanstaltsnivå för att åstadkomma en minskning av antalet avbrott. Genom intervjuerna fick man också en närmare inblick i projektets bakgrund,

verksamhet och resultat. I dessa intervjuer var avsikten i synnerhet att klarlägga vilka faktorer som främjat eller förhindrat en framgångsrik projektverksamhet. Avsikten var också att komma åt de verkningar som riktar sig mot projektens olika strukturer samt å andra sidan de begränsningar som orsakas av dessa strukturer med tanke på såväl projektverksamheten som utvecklandet av läroanstalten.

Vid dessa läroanstalter, med undantag av Lahtis, intervjuades dessutom en företrädare för utbildningsanordnaren, dvs. kommunens bildningsdirektör, läroanstaltens föreståndare eller i utbildningssamkommuner samkommunens styrelseordförande. Det gjordes således sex intervjuer av anordnare. I dessa intervjuer fokuserades närmast på de uppgifter som lokalnivåns förvaltning sköter i anknytning till förebyggande av studieavbrott, finansiering, myndighetsreglering, utbildningspolitiska riktlinjer samt utvärdering av verksamheten på läroanstaltsnivå.

De sista intervjuerna gjordes i oktober varvid företrädare för såväl Utbildningsstyrelsen som undervisningsministeriet intervjuades (3 stycken). I dessa intervjuer pejlades de signaler som kommit från läroanstaltshåll mot de mer omfattande utbildningspolitiska riktlinjerna. I intervjuerna fokuserades också på projektens resultat i en vidsträcktare bemärkelse med tanke på utvecklandet av yrkesutbildningen.

Annat material

Utöver det kvantitativa enkätmaterial och det kvalitativa intervjumaterialet erhöles information genom att respondenterna besvarade de öppna frågorna i enkäten. I de öppna svaren i enkäten fick respondenterna berätta om vilka förändringar i anslutning till det egna arbetet som ägt rum vid läroanstalten under de senaste åren, vilka omständigheter (utöver de som givits i alternativen) som de trodde har haft inverkan på studieavbrotten vid den egna läroanstalten samt ESF-projektens verkningar när det gäller att förhindra avbrott och aktivera till utbildning. Ytterligare fick respondenterna föra fram sin egen åsikt om vilka som är yrkesutbildningens viktigaste problem och utvecklingsutmaningar.

De öppna svaren gav mycket kompletterande information i anslutning till de i övrigt begränsade svaren på enkäten. Där framkom både kompletteringar till de givna svarsalternativen och helt nya saker. I dessa öppna punkter gavs också närmare förklaringar till den egna och läroanstaltens situation, verksamhetssätt samt verksamheternas orsaker och följder.

De fyra öppna frågorna genererade runt hundra sidor material, vilket innebär att respondenterna hade skrivit flitigt. Denna materialansamling visade att webbenkäter fungerar bättre än pappersenkäter när det gäller att samla in kvalitativt material. Detta kan bland annat bero på att svarsutrymmet inte är så tydligt avgränsat som på ett papper eller att det är enklare att skriva på dator än med penna.

Förutom det egenhändigt insamlade materialet utnyttjades tidigare undersökningar och rapporter om förebyggande av avbrott i yrkesutbildningen och aktivering till utbildning. Dessa var Vehviläinens "Ammattipajan kautta tutkintoon?" från år 2000 och "Innolla ammattiin?" från år 2001, Erkkiläs och Vehviläinens "Takoisitko tutkinnon?" från år 2001, Ihatus och Koskelas "Keskeyttäkö vai ei?" från år 2001, Launonens "Ammatilli-

sen koulutuksen keskeyttämisen ehkäisy ja ammatilliseen koulutukseen aktivointi -rahalla vai rakkaudella?” från år 2005 samt Haapakorpis ”Kun projekti päättyy, mitä jää jäljelle?” från år 2006.

Ett annat viktigt material utanför den egentliga undersökningen var de läroanstaltsspecifika slutrapporterna om ESF-projekt för aktivering till utbildning och förhindrande av studieavbrott som genomfördes åren 2003–2005. Dessa rapporter gav en mängd utgångsinformation om projektverksamheter vid läroanstalterna. I begynnelseskedet gjorde dessa rapporter det lättare att förbereda sig inför intervjuerna och när rapporten skrevs kunde de utnyttjas som kompletterande information i anslutning till goda rutiner.

I kapitel 4 och 5 presenteras resultaten från undersökningen. Enkätresultaten anges med hjälp av tabeller. Tabellerna innehåller variabelernas nyckeltal. Uppgifterna som framkommit i tabellerna kompletteras i intervjuerna och enkätens öppna svar med utredningar i anslutning till respektive tema. Med intervjuernas hjälp lyfts fram såväl de dominerande åsikter som de vanligaste åsikterna som går motströms och som går att skönja också i enkätens öppna svar. Utredningarna i anslutning till respektive tema kompletteras ytterligare med direkta kommentarer som plockats ur intervjumaterial. Skillnaderna mellan olika respondentgrupper förs fram i resultatdelen samt separat i kapitel 6. Avvikelserna mellan svaren granskas på basis av såväl kön, ålder, befattningsbeskrivning som utbildningsområde. Också skillnadernas statistiska signifikans förs ställvis fram med hjälp av resultaten från variansanalysen. Med hjälp av variansanalys kunde man jämföra skillnaderna mellan flera grupper.

Undersökningsmaterialet anges i komprimerad form i följande tabell.

Undersökningsmaterial
Enkät till projektläroanstalterna (N = 568)
Intervjuer vid läroanstalterna (N = 12)
Intervjuer av utbildningsanordnare (N = 6)
Intervjuer av företrädare för Utbildningsstyrelsen och undervisningsministeriet (N = 3)
Projektrapporter

4 FÖRÄNDRINGAR SOM SKETT VID LÄROANSTALTERNNA

I tabell 1 och 2 presenteras respondenternas åsikter om de förändringar som skett vid läroanstalterna. Tabell 1 anger hur många som uttryckte sin åsikt i frågan (N) av dem som besvarade enkäten, hur stor del (%) av respondenterna som tyckte att saken eller verksamheten hade ökat vid läroanstalten, hur stor del (%) som valde alternativet ”kan inte säga” av dem som besvarade den aktuella frågan samt medeltalet av de svar som getts av sådana som tagit ställning (svaret ”kan inte säga” räknas inte som ställningstagande).

Vid läroanstalterna var man oftast av den åsikten att en ökning har skett när det gäller flexibla studiemöjligheter, tidigt ingripande i problemsituationer samt identifiering av de faktorer som förebådar avbrott. Man ansåg också att samarbetet hade ökat såväl inom läroanstalten som mellan läroanstalterna och utomstående. Det hade också satsats mer på stödtjänsterna för studier eftersom man ansåg att studiehandledningen och elevvården nu allt bättre motsvarade de studerandes behov. Likaså ansågs att frånvarouppföljningen och etableringen av projektrutiner hade ökat i någon mån.

Tabell 1. Förändringar som skett vid läroanstalterna.

	FÖRÄNDRINGAR SOM SKETT VID LÄROANSTALTERNNA			
	N	ökat (%)*	kan ej säga (%)**	medeltal***
flexibla studiemöjligheter	557	70	1	2,1
tidigt ingripande i problemsituationer	551	67	2	2,2
identifiering av faktorer som förebådar avbrott	542	64	3	2,3
yrkesövergripande samarbete utanför läroanstalten	511	51	9	2,4
samarbete med den grundläggande undervisningen i det s.k. övergångsskedet	490	47	13	2,4
frånvarouppföljning	557	55	1	2,4
samarbetet mellan lärare och elevvård	544	56	3	2,4
hur elevvården motsvarar de studerandes behov	517	54	8	2,4
etablering av projektrutiner som ett led i den grundläggande verksamheten	468	44	16	2,5
samarbetet mellan läroanstalten och hemmet	546	47	3	2,5
hur studiehandledningen motsvarar de studerandes behov	524	48	7	2,6
samarbetet mellan personal och projektverksamheter	502	39	11	2,7
undervisning i smågrupper	536	39	5	2,8
individuell undervisning	527	38	6	2,8
de anställdas möjligheter att utveckla undervisningen och utbildningen	557	37	2	2,9
organisationen reagerar snabbt på förändringsbehov	525	32	7	3,0
de studerande förhåller sig positivt till personalen	555	24	2	3,0
samhörigheten bland de studerande	547	19	2	3,1
de studerandes motivation	557	22	1	3,3
ekonomiska resurser	536	15	5	3,5
de studerandes färdigheter i livskompetens	548	10	3	3,7
personalens ork i arbetet	550	8	3	3,9

* de som besvarat frågan (också ”kan inte säga” –svar)
 ** andelen sådana som svarat med alternativet ”kan inte säga” av alla respondenter
 *** 1 = ökat mycket, 2 = ökat i någon mån, 3 = oförändrat, 4 = minskat i någon mån, 5 = minskat mycket (endast de som tagit ställning har beaktats, inte ”kan inte säga”- svaren)

Däremot hade det gått nedåt i fråga om personalens ork i arbetet, de studerandes färdigheter i livskompetens samt motivation och ekonomiska resurser. Cirka 71 % av dem som uttryckt sin åsikt menade att de anställda orkade sämre i sitt arbete. Likaså tyckte man att de studerandes färdigheter i livskompetens samt motivationen och läroanstalternas ekonomiska resurser hade minskat.

Det egentliga avbrottsproblemet är temat i tabell 2. Av tabellen framgår vilka förändringar som respondenterna ansåg att har skett vid läroanstalterna med avseende på avbrotten samt de problem – frånvaro och störande beteende) som hör samman med avbrott.

Även om det hade skett många förändringar i rätt riktning vid läroanstalterna, kan man av tabell 2 se att ingen av de faktorer som hör samman med studieavbrott ansågs ha minskat under de sex senaste åren, utan i bästa fall ansågs de vara som förut. Mer än hälften av respondenterna antog att antalet avbrott på grund av studerandenas frånvaro och livskompetensproblem hade ökat. Cirka hälften ansåg att avbrotten till följd av olika slags störande beteende och brist på motivation hade ökat. När det gäller avbrott som skett på grund av inlärningssvårigheter och svårigheter att anpassa sig till studerandegemenskapen antog majoriteten av respondenterna att de antingen förblivit på samma nivå eller minskat.

Tabell 2. Förändringar som har samband med avbrott.

	FÖRÄNDRINGAR SOM SKETT VID LÄROANSTALTERNA			
	N	ökat (%) [*]	kan ej säga (%) ^{**}	medeltal ^{***}
de studerandes frånvaro	558	64	1	3,7
avbrutit studierna pga. problem med att klara sig i livet	527	57	7	3,6
störande beteende	558	48	1	3,4
avbrutit studierna pga. bristande motivation	534	47	5	3,4
avbrutit studierna pga. fel val av bransch	526	28	7	3,2
avbrutit studierna	554	40	2	3,2
avbrutit studierna pga. inlärningssvårigheter	514	23	9	2,9
avbrutit studierna pga. svårigheter att anpassa sig till studerandegemenskapen	473	14	16	2,9

* de som besvarat frågan (också "kan inte säga" –svar)
 ** andelen sådana som svarat med alternativet "kan inte säga" av alla respondenter
 *** 1 = ökat mycket, 2 = ökat i någon mån, 3 = oförändrat, 4 = minskat i någon mån, 5 = minskat mycket (endast de som tagit ställning har beaktats, inte "kan inte säga"- svaren)

Med avseende på de förändringar som skett vid läroanstalterna var svaren i viss mån avvikande sinsemellan. Till exempel vad gäller de studerandes motivation upplevde 45 % av dem som uttryckt sin åsikt att motivationen hade minskat medan 22 % upplevde att den hade ökat. Skillnaderna i svaren gällde inte alltid klart en bestämd läroanstalt, bransch eller befattningsbeskrivning, utan åsikterna varierade enligt individ. En del respondenter var genomgående negativa medan andra å sin sida var positivt inställda till nästan alla förändringar.

Nedan ges en kort presentation av huvudresultaten varefter resultaten ännu behandlas mer ingående enligt tema med hjälp av såväl det kvantitativa enkätmaterial som enkätens öppna svar och intervjuerna.

Positiva förändringar

Man upplevde att i synnerhet de flexibla studiemöjligheterna hade ökat vid läroanstalterna. Av dem som uttryckt sin åsikt ansåg 70 % att de flexibla studiemöjligheterna ökat antingen i någon mån eller mycket. Av enkäternas öppna svar samt av intervjuerna framgick det att läroanstalterna allt oftare hade erbjudit möjligheter att avlägga studierna arbetsorienterat eller enligt de studerandes egna förmågor. I stora studerandegrupper har man försökt differentiera undervisningen på så sätt att var och en får uppgifter som motsvarar den egna nivån. Enligt intervjuerna har syftet med flexibla studiemöjligheter i synnerhet varit att alla har möjlighet att slutföra yrkesexamen och sysselsätta sig enligt sina förutsättningar. Här har man också delvis lyckats.

Enligt enkäten har också åtgärderna som förebygger avbrott och frånvaro ökat klart. Till dessa förebyggande åtgärder hör ett tidigt ingripande i problemsituationer, identifiering av faktorer som varslar om avbrott samt frånvarouppföljning. Vid läroanstalterna har man således börjat övervaka de studerande allt mer. De förebyggande åtgärderna kom enligt de intervjuade fram bland annat genom att läroanstalten snabbare hade ingripit i de studerandes studieproblem samt genom att man hade diskuterat problemen med ungdomarna. Frånvaron har antecknats noggrannare och följts upp regelbundet av lärare, stödpersoner inom undervisningen och klassföreståndare. Till följd av denna ökade kontroll ansåg man att det blivit lättare att upptäcka faktorer som varslar om avbrott. Genom en mer övergripande omsorg och kontroll har man således försökt förhindra studieavbrott.

Samarbetet var det tredje som respondenterna ansåg att hade ökat vid läroanstalterna. De som uttryckt sin åsikt i enkäten upplevde att i synnerhet samarbetet med yrkesövergripande sakkunniga och grundskolorna hade ökat. Så här ansåg drygt hälften av dem som tagit ställning. Samarbetet kopplades samman med det allomfattande stödet till den studerande. Vid intervjuerna framkom att sakkunniga utanför läroanstalten, såsom kommunens ungdomsväsende, socialväsende, arbetskraftsförvaltningen och arbetsplatserna, hade hjälpt till med att behandla ungdomarnas problem samt att vägleda de unga vidare efter studierna. Samarbete med grundskolorna hade däremot idkats i det så kallade övergångsskedet. I och med detta samarbete i övergångsskedet har man försökt göra den studerandes övergång från en läroanstalt till en annan så smärtfri som möjligt.

Inom många ESF-projekt har man satsat på att utveckla stödtjänsterna för studierna, såsom studiehandledningen och elevvården. Effektiviseringen och utvecklandet av dessa stödtjänster har också gett resultat eftersom de som besvarat enkäten ofta ansåg att åtgärderna i fråga allt bättre motsvarar de studerandes behov. Intervjuerna och de öppna svaren ger vid handen att det har satsats på stödtjänsterna bland annat genom att man anställt fler personer som arbetar med stödtjänster, gjort stödtjänsterna bättre åtkomliga för de studerande samt utvecklat samarbetet mellan undervisning och stödtjänster.

Negativa förändringar

Även om utvecklingen i många avseenden gått i en bättre riktning ansågs situationen ha försämrats avsevärt i fråga om några omständigheter. Framför allt upplevdes att personalen inte orkade lika mycket i arbetet. Av dem som uttryckt sin åsikt menade 70 % att orken i arbetet hade minskat i någon mån eller mycket. Detta antogs bero på många or-

saker. Generaliserat kan man säga att lärarna upplevde att deras arbetsbörda och uppgiftsmängd samt uppgifternas kravnivå hade ökat så att tiden eller färdigheten inte längre ansågs räcka till för att sköta alla uppgifter. Också kraven från olika håll (studerande, ledning, arbetsliv) orsakade allt mer problem med orken hos de anställda.

En annan sak som man upplevde att hade försämrats betydligt var de studerandes förmåga att klara sig i livet. Så ansåg närmare två tredjedelar av dem som uttryckt sin åsikt. Man uppgav att de studerandes svaga livskompetensförmåga tog sig uttryck i förseningar, bortglömda studiematerial, störande beteende, studieproblem samt problem med grundläggande kunskaper och färdigheter såsom uppförande och omsorg om sig själv. Också de studerandes studiemotivation ansågs ha minskat. Dessa problem ansågs å ena sidan leda till en ond cirkel: de studerandes problem har lett till ett ökat behov av flexibla studiemöjligheter och de flexibla studiemöjligheterna ansågs för sin del minska lärarnas ork i arbetet.

Dessa ovan nämnda förändringsfaktorer som presenterats i tabell 1 har i tidigare undersökningar varit tätt förknippade med avbrotstemat. Ökningen av dessa funktioner/faktorer har konstaterats minska studieavbrotten. Då man alltså upplevde att de flexibla studiemöjligheterna, förutsägandet och identifieringen av problem, det mångsidiga samarbetet och satsningen på stödtjänster för studierna hade ökat, kunde man anta att studieavbrotten har minskat.

Resultaten utvisade ändå att läroanstalternas personal ansåg att avbrotten hade ökat åtminstone i någon mån. Av denna mening var 40 % av dem som uttryckt sin åsikt. Också vad frånvaron beträffar var trenden neråtgående. Cirka två tredjedelar av dem som uttryckt sin åsikt menade att frånvaron hade ökat. Detta var en intressant omständighet därför att man i allmänhet ändå trodde att frånvarouppföljningen hade ökat, vilket bör ha minskat frånvaron. Å andra sidan har den ökade uppföljningen kunnat synliggöra frånvarosituationen. När uppföljningen har ökat har man märkt att frånvaron är allmänare än vad man trott.

Även om många förändringar tydde på att studieavbrotten hade minskat, ansågs de trots det ha ökat. Respondenternas tro på det ökade antalet avbrott får ändå inget statistiskt stöd eftersom statistikcentralens läroanstaltsstatistik ger vid handen att antalet avbrott vid yrkesläroanstalterna har minskat i jämn takt under hela 2000-talet. När cirka 13 % av de studerande avbröt yrkesutbildningen under läsåret 2000–2001 var motsvarande andel litet under 13 % läsåret 2003–2004. Också i många intervjuer uppgavs att antalet avbrott hade minskat på basis av läroanstalternas statistik. Respondenterna hade således olika uppfattningar om situationen. Å andra sidan, så som nämndes tidigare i kapitel 2.5, ger inte heller statistiken nödvändigtvis rätt bild av situationen eftersom den till exempel inte visar de som har avbrutit studierna före räkningsdagen.

Nedan ges en utförligare presentation av förändringar som ägt rum vid de ovan nämnda läroanstalterna. Ämnena presenteras med hjälp av statistik över enkätmaterial samt de öppna svaren och intervjuerna.

4.1 FLEXIBLA STUDIEMÖJLIGHETER

Av tabell 3 framgår att respondenterna upplevt att de flexibla studiemöjligheterna hade ökat vid läroanstalterna. Med flexibla studiemöjligheter avses att läroanstalterna använder sig av ett flertal undervisningsmetoder så att de studerandes olikartade behov går att tillgodose så bra som möjligt. I intervjuerna och enkäternas öppna svar nämndes flera metoder som gör studiemöjligheterna flexibla. Den mest kända flexibla studiemetoden är anpassad undervisning där kurserna avläggs enligt anpassade mål och bedöms enligt olika grunder. Vid läroanstalterna har särskilda arrangemang genomförts också för andra studerande. För studerande i behov av särskilt stöd har man gjort upp HOJK (individuella planer för hur studierna ordnas) enligt vilka de avancerar i studierna. För studerande som inte trivs med undervisning i skolform har det ordnats med möjligheter att i större utsträckning studera på arbetsplatser. De mest begåvade studerandena har å sin sida kunnat avlägga önskade valfria kurser, delta i genomförandet av större projekt eller studera i webbmiljö. Också en minskning i antalet närundervisningstimmar beskriver undervisningens flexibilitet. Då närundervisningstimmar har minskat förväntas de studerande i allt högre grad studera på egen hand.¹

Tabell 3. Flexibla studiemöjligheter.

	antal	procent
ökat mycket	90	16
ökat i någon mån	307	54,4
oförändrad	127	22,5
minskat i någon mån	26	4,6
minskat mycket	7	1,2
kan inte säga	7	1,2
sammanlagt	564	100

Flexibla studiemöjligheter som verktyg vid beaktandet av individuella behov

I enkäterna och intervjuerna uppgav man att de flexibla studiemöjligheterna hade utökats eftersom en heterogen studerandegrupp kräver mångsidiga undervisningsmetoder och studiemöjligheter. Vid läroanstalterna har man lärt sig inse att de studerande lär sig på olika sätt och att detta kräver i sin tur att lärarna och stödpersonerna kan lära ut saker på olika sätt. Det slogs också fast att om de studerande bereds tillfälle att studera arbetsdominerat, i mindre grupper eller med datorns hjälp upplever de studierna som vettigare och lär sig bättre. Då ansågs också studierna löpa bättre och avbrotten minska. De flexibla studiemöjligheterna ansågs således som något bra i synnerhet med tanke på de studerande, för på så sätt har man bättre kunnat beakta de studerandes behov.

¹ I intervjuerna och de öppna svaren framkom att läroanstalterna har cirka 28 timmar närundervisning per vecka (24–30 timmar eller mer). Studietiden skall uppgå till 40 timmar i veckan. De studerande förväntas alltså studera på egen hand cirka 12 timmar per vecka.

Flexibla studiemetoder som är inriktade enligt de studerandes behov samt enskild undervisning och undervisning i smågrupper upplevdes som nödvändiga för att uppnå inlärningsresultat samt minska studieavbrott. Undervisnings- och handledningspersonalen ansåg att man med hjälp av enskild undervisning och undervisning i smågrupper förmår tillgodose de studerandes individuella behov bättre än med normal klassundervisning. I en liten grupp finns det mer tid för varje studerande och därför lär sig läraren bättre känna den studerande och hennes färdigheter. Då ökar också förtroendet mellan lärare och studerande vilket antogs underlätta studierna. De intervjuade berättade att man också med hjälp av arbetslivsorienterad undervisning kan stödja studerande som har inlärningssvårigheter eller svårigheter med teoristudierna.

Särskilda studiearrangemang är inte ett privilegium enbart för de svagaste studerandena utan flexibla arrangemang tillämpas också i fråga om begåvade elever vid läroanstalten. Eftersom det på grund av det heterogena elevmaterialet har blivit en allt större utmaning att undervisa en stor grupp har man märkt att en fungerande lösning är att låta begåvade studerande arbeta med ett mer utmanande projekt eller på egen hand till exempel med datorns hjälp. Dessa metoder ansågs motivera mer begåvade studerande att fortsätta med sina studier, eftersom de troligen led brist på motivation i den normala undervisningen.

Vi borde liksom hitta olika varianter på det här, att man jobbar mer med den svagare gruppen och samtidigt låter mer begåvade personer som klarar sej själv jobba med något projekt eller något annat så att dom bättre får visa vad dom går för. – nog märker vi att dom som är fiffigare blir uttråkade

Även om det ansågs att flexibla studiemöjligheter i många avseenden är en bra sak med tanke på förhindrandet av studieavbrott upplevde man å andra sidan att allt för mycket flexibilitet också är till nackdel för de studerande. Vissa intervjuade och sådana som besvarat enkäten ansåg att allt för mycket flexibilitet från läroanstaltens sida har lärt ungdomarna att utnyttja läroanstaltens och de anställdas anpassbarhet. Situationen beskrevs bland annat på så sätt att om en studerande är frånvarande under en tid försöker man lära ut kursinnehållet i verkstaden eller i form av enskild undervisning så att han eller hon kan avancera i sina studier. Likaså har det hänt att man har ordnat ett oräkneligt antal tentamina i samma kurs så att alla studerande skall kunna avlägga kursen. Det ansågs att när de studerande märker att de inte blir straffade för frånvaron och att de får avlägga kursen när som helst, lär de sig att förhålla sig likgiltigt till sina studier och inte ta ansvar för dem.

Också det faktum att de studerande i allt större utsträckning är tvungna att studera på egen hand på grund av det minskade antalet närundervisningstimmar ansågs som en dålig sak i synnerhet för svaga studerande, eftersom det uttryckligen är dessa ofta svaga och omotiverade studerande som inte är intresserade av självständiga studier och därmed går miste om en del av det de borde ha lärt sig. Det minskade antalet närundervisningstimmar och de självständiga distansstudierna ansågs således föra med sig allt mer problem för studierna, framför allt för studerande som behöver stöd i sina studier.

De flexibla studiemöjligheterna ansågs också från lärarsynpunkt vara mer negativt än positivt. Att differentiera klassundervisningen i en stor grupp eller att lära ut samma sak gång på gång till samma studerande medför allt mer arbete för lärarna när det gäller att planera och genomföra lektionerna. De mest samvetsgranna lärarna blir trötta av att försöka betjäna varje studerande in i det sista. De flexar och flexar så att de studerande skall få kursen avlagd men kan inte blåsa av spelet. Flexibilitet är viktigt för de studerande upp

till en viss gräns, men det får inte fortsätta i all oändlighet. Någon måste se till att man kan dra gränser.

Det är många faktorer som inverkar på om allt går som det ska, jag tänker som så att en lärare som behärskar yrket så att kan vad han ska kunna och dessutom kan ta hänsyn till de här specialvillkoren och arbetar enligt dem, han klarar sej. Men om han går alltför djupt in i de här individgrejerna, då börjar det gå snett och de andra eleverna får lida. Så nog är det här en reell fara, jag vet om att här i vårt team finns lärare som kan gå får långt eller anpassa sej för mycket enligt elevernas krav och deras individuella sätt att arbeta.

Utbildningsanordnarna och läroanstaltens ledning lyfte fram det faktum att det för utbildningsanordnarens vidkommande inte är någon helt enkel sak att ordna med flexibla studiemöjligheter, såsom undervisning i smågrupper. Utbildningsanordnarna och läroanstaltens ledning vet om att dessa undervisningsformer är viktiga för att alla ungdomar skall få undervisning enligt sina behov, men det ekonomiska läget gör det ofta helt enkelt omöjligt att ordna med undervisning i små grupper eller att hålla antalet närundervisningstimmar på en tillräcklig nivå.

Utvecklandet av flexibla studiemöjligheter

I enkätens öppna svar förde undervisnings- och handledningspersonalen fram att det behövs disciplin och smärre straff för att de studerande inte skall utebli från lektionerna i samma utsträckning som i dag och för att det skall råda studiero i klassen. Dessa omständigheter skulle i viss mån lätta på lärarnas börda när det gäller ordnandet av flexibla studiemöjligheter, då man inte behöver se till att frånvarande studerande får separat undervisning och kan avlägga kursen. En minskning av överflödigt flexibilitet ansågs få de studerandes att ta mer ansvar och därmed öka antalet nyttiga och ofrånkomliga flexibla studiemöjligheter.

Också andra förslag kom fram vid intervjuerna. Man trodde att studierna kan bli flexibla om inlärningen i arbetet utökas. Samtidigt kunde man få de studerande att bli flitigare när det gäller att avlägga examen. Det föreslogs bland annat att det tredje studieåret kunde avläggas nästan helt och hållet i arbetslivet med hjälp av läroavtal varvid övergångsskedet mellan yrkesläroanstalten och arbetslivet underlättas.

Man menade att flexibla studiemöjligheter går att utveckla också genom utbildning av personalen. Det berättades att alla lärare inte har tillräckliga förutsättningar att differentiera undervisningen inom klassen. Därför bör man med hjälp av yrkesskicklig personal skapa bättre förutsättningar att flexa i undervisningen så att personalen inte mister sin ork i arbetet.

Flexibla studiemöjligheter och ESF-projekt

ESF-projekten ansågs vara betydelsefulla när det gäller att utöka de flexibla studiemöjligheterna. I och med projekten har personalen blivit allt mer medveten om att de studerande är olika och särpräglade. Via projekten har undervisnings- och handledningspersonalen fått information om de problem som hör samman med avbrott och studier. Efter att de anställda har fått kännedom om problemen och fått verktyg för att förbättra situa-

tionen har de varit redo för att arbeta mer för enskilda studerande. ESF-projekten ansågs alltså ha inverkat på många lärares värderingar på så sätt att de nu var mer redo än tidigare att arbeta för varje studerandes bästa.

Vid många läroanstalter ansågs projekten ha lett till att man vid läroanstalten har koncentrerat sig på att utöka de studiemetoder som beaktar olika studerandes individuella behov. När dessa metoder har konstaterats ge resultat, har de ytterligare lagts till i undervisningen inom ramarna för tillgängliga ekonomiska resurser. I detta avseende har projektfinansieringen spelat en viktig roll. Flexibla studiemöjligheter har kunnat fogas till undervisningen i synnerhet med hjälp av de extra resurser som projektet fört med sig.

I anslutning till ESF-projekten berättades att det i samband med projekten har funnits bland annat olika slags verkstäder vid läroanstalterna där de studerande har kunnat avlägga ogjorda kurser. I verkstäderna har de också kunnat utföra hemuppgifter under handledning och då stödundervisning. Via projekten har man också utökat stödundervisningen i klasserna. Läraren har kunnat få hjälp av en handledare eller en annan lärare vilket har ansetts underlätta den differentierade undervisningen i klassen. Också i fråga om valfria kurser har förändringar gjorts. Den studerande har kunnat få kurser till sin examen genom att delta till exempel i olika former av fritidsverksamhet som ordnats av eller utanför skolan. På detta sätt har ungdomarna fått nyttiga hobbyer samtidigt som de fått fart på sina studier.

4.2 FÖREBYGGANDE AV PROBLEM

När man allt oftare upplevde att de studerande hade problem att klara sig i livet, inlärningsproblem, sociala problem eller drogproblem ansågs de allt oftare behöva mångsidiga stödtjänster som stöd för såväl inlärning som ett normalt liv. Efter att problemen har ökat vid läroanstalterna har man börjat satsa på att ingripa i problemen i sin helhet, dvs. att såväl upptäcka och följa med problemen som att även ingripa i dem. De intervjuade trodde att om de studerande får det stöd de behöver antingen från läroanstalten eller utanför den, får de bättre kontroll över sitt liv som helhet och då går också studierna bättre.

Identifiering av faktorer som varslar om avbrott

Tabell 4. Identifiering av faktorer som varslar om avbrott.

	antal	procent
ökat mycket	44	7,8
ökat i någon mån	315	56,1
oförändrat	138	24,6
minskat i någon mån	29	5,2
minskat mycket	16	2,9
kan inte säga	19	3,4
sammanlagt	561	100

Två tredjedelar av dem som uttryckt sin åsikt ansåg att identifieringen av faktorer som varslar om avbrott har ökat. I intervjuerna berättades att man vid läroanstalterna har satsat på att effektivare identifiera studerande som riskerar att avbryta sina studier och på att ingripa i problemen i ett tillräckligt tidigt skede innan problemen börjar hopa sig. När en studerande har bestämt sig för att avbryta sina studier kan det vara svårt att få honom eller henne att ändra åsikt. Därför upplevdes det som viktigt att var och en anställd vid läroanstalten identifierar de faktorer som hör samman med avsikter att avbryta studierna. Som faktorer som varslar om avbrott nämndes bland annat frånvaro, marginalisering, drogmissbruk, störande beteende, underlåtelse att göra hemuppgifter samt likgiltighet inför studierna.

Frånvarouppföljning

Tabell 5. Frånvarouppföljning.

	antal	procent
ökat mycket	73	13
ökat i någon mån	234	41,6
oförändrat	181	32,2
minskat i någon mån	46	8,2
minskat mycket	23	4,1
kan inte säga	5	0,9
sammanlagt	562	100

Av tabell 5 framgår att 55 % av respondenterna ansåg att uppföljningen av de studerandes frånvaro hade ökat åtminstone i någon mån. Den systematiska frånvarouppföljningen kopplades tätt samman med såväl identifieringen av faktorer som varslar om avbrott som med de verksamhetsformer som förhindrar avbrott i studierna. Med hjälp av frånvarouppföljning har man vid läroanstalterna kunnat bli medveten om varje studerandes situation och därmed kunnat ha omsorg om att alla hänger med eller att ingen blir för mycket efter de andra i studierna.

Lärarna är ofta skyldiga att föra bok över studerandenas frånvaro och meddela om det endera till hemmen eller klassföreståndaren. Vid en del läroanstalter fungerar detta system bra och vid andra litet sämre. Vid några läroanstalter uppgavs att man följer med frånvaron per månad vid lärarnas och grupphandledarnas möten eller per period vid uppföljningsmötena. Tidvis granskades uppgifterna om studieavbrott närmare också på rektorernas försorg.

Vi har instruktioner om att ingripa i frånvarosituationer på så sätt att om en studerande har varit borta två dagar utan att säga till så tar vi kontakt med hemmet. För vissa lärare fungerar det jättebra. Sen finns det några sämre. Det vill säga att också här kommer det fram hur var och en lärare eller klassföreståndare tar ansvar för de ungdomar som vi har.

Sen sådana där kontrollpunkter att vi flera gånger per år checkade hur de här studerandena klarade sej.

Tidigt ingripande i problemsituationer

Tabell 6. Tidigt ingripande i problemsituationer.

	antal	procent
ökat mycket	67	11,9
ökat i någon mån	311	55,1
oförändrat	126	22,3
minskat i någon mån	30	5,3
minskat mycket	17	3
kan inte säga	13	2,3
sammanlagt	564	100

I tabell 6 anges vad de som uttryckt sin åsikt anser om hur man ingriper i problemsituationer vid läroanstalterna. Man ansåg att det i allt större utsträckning ingrips tidigt i problemsituationer. Så tyckte 67 % av dem som uttryckt sin åsikt. När de faktorer som varslar om studieavbrott identifieras och frånvaron följs upp är det också möjligt att ingripa i många problem medan tid är. Till exempel har man bättre än förut kunnat ingripa i en studerandes inlärningsproblem i tid när information om de studerandes studiefärdigheter har fått redan när de studerande kommer till läroanstalten. Med hjälp av information som fått i tid har den unga personen kunnat få handledning till stödtjänster och problemen kunnat förhindras.

I enkäterna och intervjuerna framkom bland annat att studerande med inlärningssvårigheter styrs till en speciallärare, studiehandledare, skolkurator eller stödtjänster i anslutning till projektet. Det berättades också att om den studerande har andra problem kan han eller hon styras till olika slags externa stödtjänster såsom social- och hälsovårdsservicen eller ungdomsväsendet. En person som den studerande har förtroende för kan också diskutera på tu man hand med den studerande varvid problemet kan få en lösning.

Vi håller väldigt systematiska uppföljningsmöten där vi går igenom om någon elev har kommit på efterkälken eller om eleven inte har avlagt kurser som han borde ha gjort och så sätter vi in stödåtgärder genast och inte först i slutet av maj.

Grunden för hela den förebyggande verksamheten ansågs vara lärarnas förmåga att identifiera de faktorer som varslar om avbrott, för lärarna är den yrkesgrupp som har mest att skaffa med de studerande. I synnerhet läroanstaltens ledning ansåg att lärarna i tid borde ingripa i frånvaro, störande beteende samt underlåtelse att göra hemuppgifter. Man menade att en studerande kan få hjälp i tid bara om någon tar tag i saken och informerar vidare om problemen.

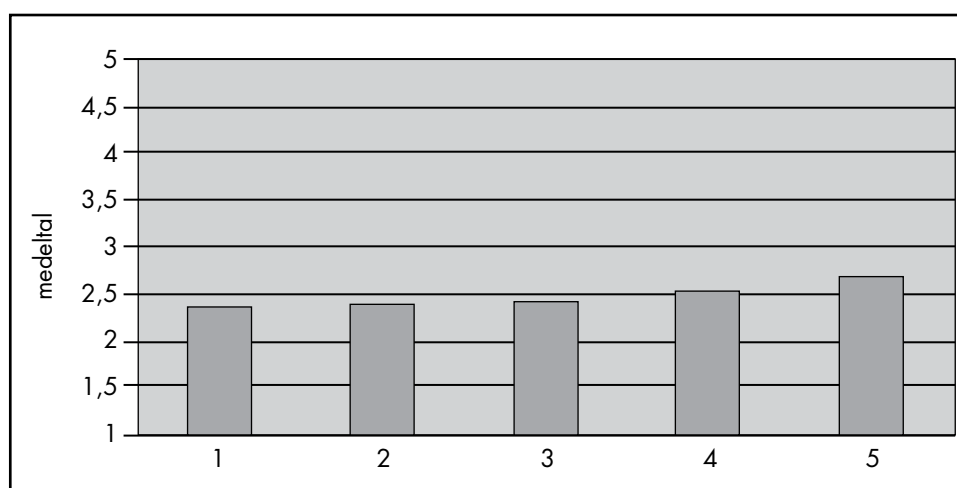
Förebyggande och ESF-projekt

Identifieringen av faktorer som varslar om avbrott har resulterat i mångahanda åtgärder för att förhindra avbrott i studierna. I samband med ESF-projekten har man till exempel tagit i bruk ett verksamhetssätt där kontakten till hemmet är intensiv när det gäller studerande som har för avsikt att avbryta sina studier. Syftet med samarbetet är att se till att den

studerande fortsätter med studierna och får stöd från såväl läroanstalten som familjen för att fortsätta studera. Vid vissa läroanstalter är praxis också att alla studerande som har för avsikt att avbryta sina studier diskuterar med studiehandledaren om orsaken till varför han eller hon ämnar avbryta, studierna samt sina intresseområden. Med hjälp av handledning försöker man därmed få den studerande att ta upp sina studier på nytt eller styra honom eller henne till en annan studieplats.

Det finns inga exakta uppgifter om i vilken utsträckning ESF-projekten har medverkat till att frånvarouppföljningen och det tidiga ingripandet har ökat, men säkert är att mötena som gäller frånvarouppföljning, samarbetet med grundskolorna, hemmen samt yrkesövergripande sakkunniggrupper och det mångsidiga stödet till de studerande i ett så tidigt skede som möjligt har ökat delvis tack vare ESF-projekten. ESF-projekten har bidragit till att många läroanstalter har ansett det nödvändigt att utöka stödpersonalen såsom speciallärarna, studiepsykologerna, skolkuratorerna eller studiehandledarna. De utökade stödtjänsterna har hjälpt personalen att upptäcka och hantera de studerandes problem.

4.3 SAMARBETE

Förklaring: 1 = yrkesövergripande samarbete utanför läroanstalten, 2 = samarbete med den grundläggande undervisningen i det s.k. övergångsskedet, 3 = samarbete mellan lärarna och elevvården, 4 = samarbete mellan läroanstalten och hemmet, 5 = samarbete mellan personalen och projektaktörerna.

Medeltal: 1 = ökat mycket, 2 = ökat i någon mån, 3 = oförändrat, 4 = minskat i någon mån, 5 = minskat mycket.

OBS! Ju mindre medeltal desto mer ansågs samarbetet ha ökat.

Figur 3. Läroanstalternas samarbete.

I figur 3 kan man se att läroanstalterna ansåg att det under de sex senaste åren hade skett en ökning av samarbetet med många grupper. Samarbetet ansågs ha ökat antingen i någon mån eller mycket, såväl med grupper utanför läroanstalten, såsom olika läroanstalter, arbetslivet, hemmen samt olika slag av professionella, som också inom läroanstalterna mellan lärarna och elevvården samt mellan personalen och projektaktörerna.

Vid läroanstalterna betraktades samarbetet med olika personalgrupper såsom lärare, studiehandledare, kuratorer och ledning ofta som viktigt, eftersom samarbetet ansågs främja

en flexibel och smidig verksamhet vid läroanstalten med tanke på såväl personalens arbete som stödet till de studerande. Man menade att ett gott samarbete höjer trivseln i arbetet, förbättrar den allmänna atmosfären i arbetsmiljön och därmed också får de anställda att orka bättre i sitt arbete. Personalens trivsel ansågs också inverka på de studerande. Man menade att när personalen trivs med sitt arbete och arbets- och studieatmosfären är god trivs också de studerande bättre i skolan.

De vanligaste samarbetsparterna utanför läroanstalten var regionens grundskolor, andra yrkesläroanstalter i närområdet, företag i närområdet, de studerandes föräldrar samt områdets social- och hälsovårdsväsende, ungdomsväsende och Arbetskraftsmyndigheter. I intervjuerna framkom att syftet med samarbetet utanför läroanstalterna var att ge ungdomarna möjligheter och olika slags kanaler till livet efter studierna samt att hjälpa de studerande med deras problem som anknyter till studierna eller livet i övrigt. Man berättade också att lärarna och övriga anställda vid läroanstalten får stöd i sitt arbete av dessa yrkesmänniskor.

Följande föremål för en närmare granskning är två former av samarbete: det yrkesövergripande samarbetet utanför läroanstalten samt samarbetet med den grundläggande undervisningen i det så kallade övergångsskedet. Att dessa samarbetsformer hade ökat i omfattning kom ofta fram inte bara i enkätens kvantitativa material utan också i intervjuerna och de öppna svaren.

Yrkesövergripande samarbete

Av dem som uttryckt sin åsikt ansåg runt hälften (51 %) att det yrkesövergripande samarbetet hade ökat i någon mån eller mycket vid den egna läroanstalten. Det yrkesövergripande samarbetet kopplades tätt samman med de studerande. Ett yrkesövergripande samarbete beskrevs bland annat på så sätt att om en studerande har problem med studierna kan han eller hon få stöd inte bara genom stödtjänsterna vid skolan utan också hos läroanstaltens utomstående sakkunniga såsom arbetslivet, Arbetskraftförvaltningen, socialväsendet, ungdomsväsendet eller polisen. Det berättades att dessa olika aktörer kan bidra till att den studerande kan få arbete eller att man finner professionell hjälp för problemen och på detta sätt förhindrar studieavbrott och marginalisering.

Vi är ju inte bara ensamma om att jobba med det här utan vi har hjälp av ett enhetligt lokalt nätverk. Och alla gör samma jobb. Om en av våra elever har problem med studierna så tar vi kontakt med socialväsendet om det är den sortens problem, vi tar kontakt med mentalbyrån om det behövs psykosocialt stöd. Sen också i det skedet när ungdomarna kommer till oss så har vi kontakt med högstadiets studiehandledare, i synnerhet när det gäller dem som har svårigheter. Då har vi förhandsinfo om dem och vet hur stort stöd de behöver. Så det här stödnätverket fungerar hos oss.

Av dem som idkade yrkesövergripande samarbete steg arbetslivet fram som en mångsidig samarbetspartner. Inläringen i arbetet upplevdes som den viktigaste faktorn när det gällde samarbetet mellan läroanstalten och arbetslivet. Man berättade att de studerande via förbättrade kontakter med arbetslivet nuförtiden bättre än förut hittar platser för inläring i arbetet vid de lokala företagen. För det andra ansågs samarbetet ha ökat de studerandes chanser att få arbete efter examen eftersom kontakter till potentiella arbetsplatser har skapats redan under studierna. För det tredje kom det fram att det fungerande samarbetet har gjort det möjligt att ordna med undervisning i företagets lokaliteter.

Som till exempel att man skaffar en bearbetningscentral av senaste modell och inte placerar den i skolan utan i något företag dit eleverna far på jobb och lär sig. Vi börjar nu ha runt fem stycken sådana där och i gamla pengar flera miljoner fast i dom maskinerna. Just sådant gör att det är lätt att komma överens efter det. Det är i själva verket en skolklass dit dom eleverna kommer och blir bekanta. Det är trevligt att komma på jobb när man känner till omgivningen och människorna och å andra sidan är fördelen att de känner de där ungdomarna.

Kontakterna med arbetslivet ansågs som viktiga också för att lärarna skall behålla sin yrkesskicklighet. En stor del av lärarna tyckte att det var viktigt att de kan fräscha upp sin yrkesskicklighet i arbetslivet och på samma gång se hur den egna branschen utvecklas, eftersom de har ansvaret för att utbilda framtidens yrkesfolk till arbetsplatserna. Också i arbetslivet uppskattade man de lärare som kom för att bekanta sig med arbetet för på det sättet kan läroanstalten utexaminera skickliga arbetstagare som följer med sin tid.

En annan viktig yrkesövergripande samarbetsform som kom fram i intervjuerna och de öppna svaren var samarbetet med andra yrkesläroanstalter. Den viktigaste omständigheten i anslutning till denna samarbetsform ansågs vara att samarbetet med andra läroanstalter breddar de studerandes valmöjligheter. Genom samarbetet kan en ung person bland annat flytta över från en läroanstalt till en annan om han eller hon flyttar till en annan ort eller om studierna vid den nuvarande läroanstalten inte intresserar. Avsikten med samarbetet och det öppna verksamhets sättet är alltså att erbjuda ungdomarna så många möjligheter och kanaler som möjligt i framtiden. Om den studerande inte trivs vid läroanstalten eller vill byta till en bransch som saknas vid hans eller hennes läroanstalt har läroanstaltens studiehandledare via samarbetskanalerna kunnat finna en ny studieplats för den studerande vid en annan läroanstalt.

I intervjuerna framkom också att samarbetet med andra yrkesläroanstalter hade gett information om olika verksamhets sätt och stöd för den egna verksamheten. Via samarbetet har man också kunnat fördela sakkunskap i en större grupp och försöka satsa på någon sak till exempel med hjälp av ett projekt.

Det går också att samarbeta med andra läroanstalter än enbart grundskolor och yrkesläroanstalter. Ett sådant mångsidigt samarbete i synnerhet mellan läroanstalter på olika nivå är ännu obetydligt, men några intervjuade ansåg att det skulle löna sig med ett bredare samarbete med regionens olika högskolor samt gymnasier och att utbildningssystemet då skulle bli ännu mer flexibelt och effektivt. Det vore också lättare att genomföra mer omfattande projekt om de genomfördes av fler aktörer från olika läroanstalter.

Samarbete med grundskolorna i övergångsskedet

Strax under hälften av respondenterna upplevde att samarbetet med den grundläggande undervisningen i det så kallade övergångsskedet har ökat. Att samarbeta med den grundläggande undervisningen i övergångsskedet ansågs vara särskilt viktigt med tanke på aktiveringen till utbildning, valet av rätt bransch samt identifieringen av de studerandes behov. Vid många läroanstalter har ESF-projekten fokuserat uttryckligen på att utveckla samarbetet i detta övergångsskede.

Tabell 7. Samarbete med grundskolorna i övergångsskedet.

	antal	procent
ökat mycket	55	9,8
ökat i någon mån	209	37,2
oförändrat	191	34
minskat i någon mån	19	3,4
minskat mycket	16	2,8
kan inte säga	72	12,8
sammanlagt	562	100

Samarbetet med grundskolorna lyftes i många intervjuer fram som en mycket viktig omständighet när det gäller att förhindra avbrott i studierna och aktivera till utbildning. Det berättades bland annat att läroanstalterna innan studierna inleds kan få information från grundskolorna om studerande som är i behov av stöd, vilket i många avseenden gör det lättare att beakta de studerandes behov. När man är medveten om den studerandes svårigheter blir han eller hon inte ställd inför en svår situation i klassen och stämplad i de andra studerandes ögon. Informationen är också till hjälp vid uppgörandet av planen för individuell undervisning och förebyggandet av studieproblem.

De studiehandledare i grundskolan som känner den här eleven diskuterar med vår studiehandledare. Alltså varför den här eleven har anpassad läroplan, vilket ämne han är befriad från och sådant, vilka problem han har. Och inte vet jag hur lagligt det är men utan vidare något som kan understödas, eftersom det är helt onödigt att hemlighålla sådant som inverkar på studierna. Jag tycker att när undervisningen sköts av fiffiga vuxna människor att fast man anser att ingen ska stämplas på förhand så är det nog bara till fördel för eleven om man vet om att han har läs- och skrivsvårigheter eller något annat, att den lärare som leder gruppen vet om saken redan i det skedet. För det här är just en sån sak som orsakar avbrott i studierna om läraren börjar pressa eleven i ett sånt ämne som han exempelvis varit befriad från, så kan det hända att han är i en ny grupp där han inte vill säga det så att alla hör och så blir han i en jättesvår situation. Och för att undvika det, om han till exempel har några språkliga inlärningssvårigheter så om vi inte vet om det så driver det eleven till en situation där han för att inte förlora ansiktet skolkar från de lektionerna så att han inte råkar i en pinsam situation där läraren pressar honom på något som han inte kan fatta. Men om läraren vet om hans situation så kan vi mycket lättare hantera den för elevens del och komma överens om att han får avlägga kursen på något anpassat sätt utan att förlora ansiktet inför hela gruppen.

Samarbete i övergångsskedet idkades mest allmänt mellan yrkesläroanstalternas studiehandledare och grundskolornas studiehandledare. Kanske studiehandledarna just därför oftare än andra grupper upplevde att samarbetet i övergångsskedet hade ökat. Vid läroanstalterna ansågs att avsikten med samarbete i övergångsskedet framför allt har varit att lyckas få de studerande att välja rätt bransch genast när de övergår från grundskolan till yrkesutbildningen. Den allmänna åsikten var att en ökning av samarbetet i övergångsskedet kan minska de avbrott som beror på val av fel bransch.

Många trodde att avbrotten till följd av misslyckat val av bransch beror på att grundskolornas studiehandledare vet allt för litet om yrkesutbildning, studier vid yrkesläroanstalter och de ämnen som studeras där. I intervjuerna framfördes också den antagliga orsaken till denna bristfälliga handledning. När elevhandledarna ofta själva har studerat i gymnasium och på universitet och aldrig ens öppnat dörren till en yrkesläroanstalt är det svårt för dem

att handleda ungdomarna till rätt läroanstalt eller bransch. Av den anledningen får de studerande ibland fel bild av studierna och väljer fel bransch varefter de senare avbryter studierna.

Avsikten har dock varit att ingripa i detta missförhållande uttryckligen genom att öka samarbetet mellan studiehandledarna. Yrkesläroanstalternas studiehandledare har kunnat besöka grundskolorna för att presentera sin skola och de branscher som studeras där. Likaså har också grundskolornas studiehandledare kunnat besöka yrkesläroanstalterna och på det sättet få ytterligare information om utbildningen på yrkessidan. De studerande har fått direkt information om läroanstalten och studierna på utbildningsmässor, färdighetstävlingar eller andra evenemang. Vid många läroanstalter har man också tagit emot studerande på PRAO-period för att bekanta sig med yrkesutbildningen. Dessa evenemang och PRAO-perioder är oftast riktade till niondeklassister, men på många orter har man börjat sprida information om yrkesutbildning också till åttondeklassister så att ungdomarna får mer tid att fundera på sina val.

För att aktiveringen till utbildning och styrningen av ungdomarna till rätt bransch skall löpa ännu bättre föreslogs utökad yrkesvägledning från och med grundskolan eller rentav redan från daghemsstadiet. När man redan som barn funderar på saker och ting och bekantar sig med olika yrken i god tid, skapar man sig en uppfattning om de egna yrkesönskemålen redan i ett tidigt skede och behöver inte i sista stund grubbla på utbildningar på nionde klassen.

Grundskolans yrkesvägledning är inte som den ska vara i det här landet. Jag tycker att man borde fästa mycket mer uppmärksamhet på yrkesvägledning redan från lågstadiet. Det kan inte hänga bara på en enda studiehandledare utan hela skolsamfundet och förstås hemmet och arbetslivet borde vara involverade. Ett bra exempel här är en metallfirma som har brist på arbetskraft. Den ordnar olika slags evenemang i dagis och på lågstadiet, på högstadiet ordnar den popkonserter, den tar många studerande i inlärnin g i arbetet och nu har den inga problem med att få arbetsfolk.

4.4 ELEVVÅRD OCH STUDIEHANDLEDNING

Förutom undervisningsmetoder och samarbete intar också stödtjänsterna för undervisningen, dvs. studiehandledning, elevvård, kurator och psykolog, en viktig ställning för att få de studerande att berätta om studierna och om studieavbrott. Studerande med inlärnings svårigheter, koncentrationssvårigheter, bristande motivation eller psykiska eller sociala problem behöver många former av service som stöd. Av enkäterna och intervjuerna framgick att många läroanstalter har satsat mycket på stödformer för undervisningen och att resultaten har varit goda.

Vi har gjort studiehandledningssystemet så väldigt mycket effektivare. Vi satsar jättemycket på studiehandledning. Alla läroanstalter har en kurator på heltid. Varje år, non-stop, utbildar vi klassföreståndarna, både gamla och nya, i hur man ska bemöta en elev. Nu har vi samtidigt också utvecklat specialundervisningen. Vi ger alltså stöd direkt när någon behöver det. Vi har inga speciella grupper skilt för sig, utan det är ett integrerat system. Det är nog det som är vår linje, att varje lärare är en föreståndare. Det är en sak.

Elevvård

Tabell 8. Hur elevvården motsvarar de studerandes behov.

	antal	procent
ökat mycket	54	9,6
ökat i någon mån	246	43,9
oförändrat	151	26,9
minskat i någon mån	51	9,1
minskat mycket	15	2,7
kan inte säga	44	7,8
sammanlagt	561	100

Siffrorna i tabell 8 visar att drygt hälften (54 %) av dem som har svarat på frågan antar att elevvården i dag bättre motsvarar de studerandes behov. Elevvårdens uppgift är att ta hand om de studerandes fysiska, psykiska och sociala välmående. Elevvård kan också vara en förebyggande verksamhet eller en verksamhet som stärker elevens färdigheter i livskompetens. När den studerandes välmående stöds, går studierna bättre.

Studiehandledning

Studiehandledning är en del av varje yrkesexamen. Den ges i samband med studierna, under lektionerna i studiehandledning och som individuell handledning. Målet med studiehandledningen är att den studerande skall klara sig inom läroanstalten, kunna planera sina studier samt sköta sina studier. För att studieplaneringen ska lyckas bör den studerande veta vilka studier som examen omfattar och vilka kurser han eller hon kan välja inom ramen för sin examen. Den studerande måste också kunna följa med när studieresultaten kommer. När alla dessa mål uppnås, vet den studerande vilka studier som hör till examen och hur tidtabellen ser ut. Via studiehandledningen får de studerande också information om möjligheter till sysselsättning, företagande och yrken och de kan få stöd om de har problem med studierna eller med något annat i livet. Studiehandledningen erbjuder alltså ett mångsidigt stöd, bara den studerande klarar av att söka detta stöd.

Tabell 9. Hur studiehandledningen motsvarar de studerandes behov.

	antal	procent
ökat mycket	36	6,4
ökat i någon mån	233	41,5
oförändrat	183	32,6
minskat i någon mån	52	9,3
minskat mycket	20	3,6
kan inte säga	38	6,8
sammanlagt	562	100

Tabell 9 visar att knappt hälften (48 %) av respondenterna bedömer att studiehandledningen motsvarar de studerandes behov bättre än tidigare. En tredjedel trodde inte att det hade skett någon förändring i detta hänseende. Särskilt studiehandledarna själva trodde att studiehandledningen hade ökat mycket så att den bättre motsvarar de studerandes behov. 85 % av studiehandledarna var av denna åsikt. De övriga yrkesgrupperna var inte riktigt

lika optimistiska i fråga om utvecklingen, även om alla grupper ansåg att studiehandledningen hade utvecklats åt det bättre hållet. Skillnaderna mellan grupperna var statistiskt signifikanta. Endast 40 % av skolkuratorerna och lärarna i yrkesinriktade ämnen upplevde att studiehandledningen motsvarade de studerandes behov bättre än tidigare.

Studiehandledarnas uppfattning om hur studiehandledningen motsvarar de studerandes behov förklaras av deras arbete. Handledarna ser ungdomarnas problem och kan hjälpa ungdomarna i sitt arbete. De ser alltså resultaten av sitt eget arbete och den utveckling som ungdomarna genomgår.

De utökade stödtjänsterna – bakgrund och resultat

De som blev intervjuade bedömde att stödtjänsterna för undervisningen i dag motsvarar de studerandes behov bättre, eftersom de gemensamma värderingarna i många läroanstalter präglas av omtanke. Läroanstalterna har på många olika sätt försökt satsa på de studerandes välfärd bland annat genom att utöka stödtjänsterna. Lärarna fungerar som handledare för de studerande fram till att de styr ungdomarna till mer sakkunnig hjälp.² Studiehandledarna och resten av personalen inom stödtjänsterna tar också ansvar för ungdomarna och förbinder sig till att hjälpa ungdomarna framåt i studierna och i arbetslivet.

Den största förändringen har nog varit hur personalen och hela läroanstalten förhåller sig till de studerande och hur de skapar möjligheter till olika alternativ, och tänker på de studerande och deras problem.

Förutom att omtanke genomsyrade verksamheten fanns det också en annan tydlig orsak till att stödtjänsterna hade utökats: elevernas behov av stöd antogs ha ökat. Det ökade behovet av stöd har tvingat läroanstalterna att frigöra mer resurser för stödtjänsterna. Både i de öppna svaren i enkäterna och i intervjuerna framgick att de studerande till följd av förändringar i samhället och familjelivet har fler psykiska och sociala problem än tidigare, vilket läroanstalterna har försökt åtgärda med hjälp av elevvårdsgrupper och andra stödpersoner. Läroanstalternas stödpersoner samarbetar med mångprofessionella expertgrupper och med de studerandes familjer, vilket märktes på att läroanstalternas samarbete med olika instanser hade ökat.

Det antogs också att de studerande behöver stöd med studierna och studieplaneringen eftersom många studerandes färdigheter i livskompetens och studiefärdigheter anses vara bristfälliga. Ökningen av de valfria studierna tros ha ökat behovet av studiehandledning. I intervjuerna framkom att studieplaneringen inom yrkesläroanstalterna försvåras av att de studerande nu skall välja kurser och därför hamnar i en helt annan situation än i grundskolan. Vid planeringen av yrkesinriktade studier är det så många faktorer att beakta att de studerande själva inte alltid klarar av att beakta alla de färdigheter och de tillgängliga resurser som krävs för uppgiften.

De effektiverade stödtjänsterna bidrog till att de studerande nu bättre än tidigare fick den hjälp de behövde i tid. Ur intervjuerna framgick att studierna gick bättre när problemen

² Alla har visserligen inte anammat den synvinkel som värdesätter de studerande, utan det finns också undantag. Av materialet framgick att en del av de anställda förhöll sig likgiltiga till både de studerande och sina arbetsuppgifter.

kunde förebyggas eller lösas genom effektiva stödtjänster. Då grubblar de studerande inte på andra saker, utan kan koncentrera sig på studierna. Om elevvården och övriga stödtjänster fungerar som de skall, behövde lärarna inte dra hela lasset för att lösa de studerandes problem.

Många läroanstalter hade helt klart utökat antalet studiehandledare och andra stödpersoner för undervisningen. En satsning på stödpersonalen har upplevts som en viktig och produktiv lösning när avbrotten skall förebyggas. Samtidigt har läroanstalterna försökt föra stödtjänsterna närmare de studerande i syfte att sänka tröskeln för att söka hjälp. Detta har gjort att studiehandledningen bättre motsvarar de studerandes behov. Även om man på alla orter ännu inte har ställt resurser till förfogande för att anlita fler personer inom stödtjänsterna, är man också på dessa orter medveten om behovet av mer stöd. Det behövs framför allt speciallärare, skolpsykologer, kuratorer och studiehandledare.

På en del håll har man ännu inte kommit på hur man ska gå till väga för att få mer resurser. Vid de största läroanstalterna får man resurser till att anställa mer personal inom stödtjänsterna genom att verksamheten ger gott resultat. En speciallärare tjänar in sig själv genom att antalet avbrott minskar. I mindre läroanstalter är detta inte nödvändigtvis möjligt, eftersom antalet studerande som avbryter studierna är så litet att det inte går att få in tillräckligt med pengar den vägen. I stället blir mindre läroanstalter tvungna att dra åt svängremmen ytterligare och ta pengar från andra tjänster för att kunna satsa mer på till exempel specialundervisningen. Å andra sidan går det givetvis inte heller i större läroanstalter i en handvändning att skrapa ihop pengar till alla ändamål.

Stödtjänsterna och ESF-projekten

Några läroanstalter har under ESF-projekten koncentrerat sig särskilt på att utveckla stödtjänsterna. De har anställt extra stödpersonal och satsat på studiehandledning genom att koncentrera handledningen till en heltidsanställd handledare i stället för till flera deltidanställda. Ett bra exempel på hur handledningen kan fungera kommer från den största läroanstalten, där två personer har studiehandledning som sin huvudsakliga uppgift, och därtill har de olika yrkesområdena sina egna studiehandledare. Uppgifterna och ansvarsområdena har således kunnat delas upp.

ESF-projekten har också fört stödtjänsterna närmare de studerandes vardag. Detta har gjort det lättare för de studerande att söka hjälp. Även samarbetet mellan läroanstalterna har gjort det lättare att få hjälp. I läroanstalterna blir det allt vanligare att läraren har en handledare eller speciallärare med sig som stöd i klasserna, så att det skall finnas hjälp tillgänglig i klassen. Projekten har också väckt diskussioner om olika problem, vilket har fått de studerande att inse att personalen bryr sig om dem och således har de studerande vågat söka hjälp också i fortsättningen.

Inom ESF-projekten utgör studiehandledningen en viktig faktor för att förebygga avbrott. Om de studerande tänker avbryta sina studier, måste de i en del läroanstalter innan de fattar det slutgiltiga beslutet diskutera sina studier och sina fortsatta planer med en studiehandledare. Tack vare handledningen kan den studerande hitta ett nytt, intressant utbildningsområde eller så kan en ny studieplats, eller en ny, mer flexibel studieplan göras upp för återstoden av studierna. Studiehandledningen har alltså spelat en viktig roll för att

minska och kontrollera avbrotten. I läroanstalterna avbryts studierna inte längre så att man inte vet vart de studerande tar vägen, utan avbrotten sker huvudsakligen under kontrollerade former.

4.5 ORK I ARBETET

Tabell 10. Personalens ork i arbetet.

	antal	procent
ökat mycket	5	0,9
ökat i någon mån	41	7,3
oförändrat	106	18,8
minskat i någon mån	212	37,5
minskat mycket	186	32,9
kan inte säga	15	2,7
sammanlagt	565	100

Den mest uppenbara observationen i enkäterna och intervjuerna var att läroanstaltspersonalens ork tryter. Ungefär 70 % av dem som uttryckte sin åsikt ansåg att personalens ork har minskat i någon mån eller mycket under de senaste sex åren. Problemen med att orka sågs som orsak till många problem i läroanstalterna, men samtidigt trodde man att problemen med trytande ork var en följd av många problem i läroanstalterna. Av denna orsak kräver problemen med sämre ork mycket behandling.

Orsaker till att orken tryter

Personalen upplevde att de flesta orsakerna till att de inte orkade lika bra berodde på den ökade arbetsmängden och de studerande. Särskilt i stora städer där det fanns många studerande har studerandematerialet blivit mer heterogent. Detta ansågs bero på att möjligheterna inom yrkesutbildningen har ökat tack vare behörigheten för fortsatt utbildning och dubbelexamen, och även tack vare strävan efter att ge en hel åldersklass utbildning på andra stadiet. De som intervjuades berättade att det i undervisningsgrupperna kunde finnas verkligt begåvade och motiverade studerande, men också ungdomar som hade inlärnings svårigheter, invandrare som hade problem med språket samt ungdomar som hade alkohol- eller drogproblem eller psykiska problem. Personalen ansåg att det tog mycket på krafterna att undervisa en sådan grupp, eftersom allas behov måste beaktas i lika hög grad.

Ett problem är att vår utgångspunkt och deras utgångsläge ligger väldans långt ifrån varandra, dvs. när det gäller de studerande som inte är så motiverade eller kan så mycket. För de här studerandena är en normal nivå och frågor som rör studierna svåra, men å andra sidan blir de bra studerandena inte nödvändigtvis nöjda med det här normalutbudet, och det når heller upp till de mål eller krav som behövs för att fortsätta. Därför har vi funderat på de valfria ämnena och kurserna, om vi kunde erbjuda något mer som skulle ge dem bättre behörighet för fortsatt utbildning.

Lärarnas och stödpersonernas trötthet ökar också när en del studerande ibland förväntar sig för mycket av lärarna. I de öppna svaren i enkäterna upplevde en del att de studerande behövde mångsidigt, yrkesövergripande stöd. En del ungdomar får inte nödvändigtvis stöd hemifrån och frågor som de inte vågar tala om hemma kan de därför ta upp i skolan med en lärare eller stödperson som står dem nära. I sådana situationer upplever lärarna att

deras arbete är krävande. Läraren kan tvingas ta på sig en helt annan roll som till exempel moderssubstitut eller socialarbetare, vilket inte är lätt när de inte har fått någon utbildning för dylika situationer.

Respondenterna trodde att de studerandes problem beror på förändringar i samhället och familjelivet. Grundskolan fick också delvis skulden för de studerandes låga kunskapsnivå. Lärarna menade att eleverna släpptes igenom grundskolorna alltför lätt. De upplevde att de studerande inte klarar av grundläggande arbete och att de också har problem med grundkunskaperna i läsning och matematik. Även studiehandledningen i grundskolan fick kritik. Många av dem som besvarade enkäten ansåg att grundskolan alltför automatiskt styrde elever med bättre vitsord till gymnasiet och elever med sämre vitsord till yrkesläroanstalter. Att elever väljer fel utbildningsområde ansågs också bero på den bristfälliga studiehandledningen i grundskolan. Dessa grupper av studerande och de grundskolrelaterade orsakerna ansågs försvåra undervisningen i yrkesläroanstalterna.

Även om förändringarna i samhälle och utbildning sades vara en orsak till att arbetsmängden hade ökat och därigenom också påverkade orken, svarade en del också att förändring är ett normaltillstånd och att alla borde anpassa sig till det. I intervjuerna konstaterades också att läroanstalten och undervisningen måste lära sig att anpassa sig när miljön och klientelet förändras, så att den bättre kan uppfylla deras behov. Det kräver visserligen arbete, men det är också oundvikligt för att dessa utbildade ungdomar i framtiden skall klara sig bra i arbetslivet.

Enligt en annan åsikt var generationsklyftan orsaken till problemen med att orka. Att orken tryter troddes delvis bero på att den åldrande lärarkåren inte förstår dagens ungdomar, som har levt i en helt annan värld än den personal som nu närmar sig pensionsåldern. När dagens ungdomar ifrågasätter lärarens auktoritet och det han eller hon lär ut, kommer de äldre lärarna inte överens med ungdomarna och det blir allt mer konflikter på lektionerna.

Dagens ungdomar ifrågasätter saker, och det känns tufft för de lärare som är födda på 40-talet. Inte ställde studerande frågor eller ifrågasatte lärarens undervisning förr. Det var ju oartigt. Men i dag frågar de och har läraren att motivera. Och på många områden, som data, har många av våra studerande redan när de kommer hit bättre kunskaper än våra lärare. Det här är sådant som känns mycket svårt för en lärare.

De som deltog i intervjuerna och svarade på de öppna frågorna i enkäten gav också flera andra orsaker till att orken tryter. En gradvis ökande arbetsbörda ansågs bidra till att man inte orkar lika bra. Respondenterna upplevde att deras arbete gradvis hade kommit att innefatta alla möjliga typer av planering och utveckling. Detta har gjort att arbetsbördan har ökat, eftersom inga tilläggsresurser för att sköta uppgifterna har blivit beviljade. Lärarna och den övriga personalen upplevde att deras tid inte längre räckte till för deras huvudsyssla, dvs. undervisning och handledning, eftersom all tid går till olika sorters planerings- och reformeringsarbete samt till onödiga möten. De uppgav att möten hölls även om det skulle gå smidigare att sköta ärendena via e-post eller på något annat vis. Mötena var heller inte omtyckta av den anledningen att de ofta drog ut på tiden och därför ofta varar längre än den tid det tar att sköta det egentliga ärendet.

Att jobbet består av så många olika saker just nu, att man måste ha den grundläggande kompetensen, behärska inläring i arbetet, ha kontakterna till arbetslivet, att man måste klara av yrkesproven och den här förteckningen kunde egentligen göras hur lång som helst, och det tar så förskräckligt mycket tid att hänga med i alltihop. Och det är säkert just den här tiden, det ger ångest när tiden tar

slut mitt i och jag hinner inte. Och så är det ännu det här att det har blivit så mycket pappersarbete som måste skötas. Eller inte nödvändigtvis pappersarbete, men på datorn måste man fylla i alla möjliga uppföljningar eller förfrågningar och svara på sådana. Det här har ökat kolossalt. En annan sak som också har ökat är det här planeringsarbetet.

När det övriga arbetet vid sidan av undervisningen har ökat, känner de mest samvetsgranna lärarna en stor press på att försöka uppnå resultat i sitt arbete. De berättade att läroanstaltens ledning förväntar sig att de studerande blir klara och att ingen avbryter studierna. Samtidigt förväntar sig arbetsgivarna att få tillräckligt kompetent arbetskraft. I en sådan situation upplever lärarna att de har en nästan otyglad arbetsbörda: de försöker fullfölja alla uppgifter som de fått av läroanstaltsledningen och av utbildningsanordnarna samtidigt som de försöker fylla de studerandes kunskapsbehov och arbetsgivarnas behov av kompetent arbetskraft. För mycket arbete och vetskapen om att de inte kan göra allt som förväntas av dem har tröttnat ut lärarna.

Även om många lärare upplevde att de studerandes problem gav dem mer arbete och ledde till trötthet, beklagade många lärare ändå i de öppna frågorna att de studerande hamnar i skuggan av de andra uppgifterna. Planer som skall göras upp och granskningen av undervisningspersonalens arbete tar tid från lektionsarbetet och från arbetet med att planera den egna undervisningen, även om undervisningen borde vara lärarpersonalens viktigaste arbetsuppgift. De studerande verkade inte längre stå i centrum av undervisningen, vilket oroade många lärare.

Förutom allt extra arbete och pressen från olika håll upplevde personalen vid läroanstalterna att också läroanstaltens utrymmen, arbetsredskap och relationerna till den övriga personalen inverkar på hur bra de orkar med arbetet. Bra arbetskamrater hjälpte personalen att orka bättre. Ibland hade arbetskamraterna gett bra tips om hur någon svår sak kunde skötas, eller visat förståelse mitt i en ansträngande arbetssituation.

Den sista faktorn som påverkade personalens ork var missnöje med det egna arbetet och med förändringarna i arbetet. Förändringar upplevdes som en faktor som får orken att tryta. Missnöje med den egna arbetsbeskrivningen berodde bland annat på att direktundervisningen hade minskat. Lärarna berättade att färre lektioner ger lägre lön. Detta gjorde att deras arbete inte kändes lika meningsfullt. Lärarna upplevde också att mindre direktundervisning gjorde att de inte alltid hade möjlighet att uppfylla alla mål i läroplanen, eftersom läroplanerna och läromedlen har blivit allt mer krävande eller så motsvarar undervisningsutrymmena och hjälpmedlen inte behovet. Lärarna var också frustrerade över att mindre tid för egentlig undervisning gör att de inte tror sig hinna lära ut allt viktigt till eleverna. Att inte kunna nå upp till alla mål och kunna täcka alla olika instansers behov tröttar ut lärarna.

Ett annat perspektiv på ork i arbetet

En del av dem som besvarade enkäten upplevde inte att de orkade sämre. Dessa personer höll heller inte helt med om att standarden på studerandematerialet skulle ha sjunkit. De höll med om att utmaningarna i lärarbetet hade ökat, men de trodde ändå att en yrkeskunnig lärare skall kunna klara av situationen. En del var av den åsikten att yrkesutbildningen hade ökat i popularitet och därför har man särskilt i de stora städerna och på tillväxtområden kunnat välja en allt större del av de studerande bland en allt större mängd sökande, så man kan inte påstå att standarden på studerandematerialet hade sjunkit.

Vi har de bästa yrkesstuderandena i hela landet. För vi får välja. Vi har vissa grupper där antalet sökande är sjudubbelt eller mångdubbelt större.

Enligt denna grups åsikter kan problemen med att orka med sitt arbete bero på en negativ attityd till arbetet och de studerande rent allmänt. Man påpekade att en del alltid klagar på sitt arbete, oberoende av situation, och utan att komma med några förslag till förbättring. Vidare påstods det att alla lärare inte förstår att utbildning är en helhet, som förutom den egna undervisningen också består av det stöd som den studerande får av studiehandledaren, specialläraren, representanten för elevvården, familjemedlemmarna och andra yrkesmänniskor. Dessa lärare vill ha tilläggsresurser enbart för den egna undervisningen och de förstår inte att de olika stödformerna i läroanstalten finns till för att utbildningen skall fungera bättre. Det skulle alltså krävas en större förståelse för läroanstaltens verksamhet i sin helhet från lärarnas sida. Om alla kunde se helheten och utnyttja de befintliga stödformerna, skulle de orka bättre med sitt arbete. Problemen med att orken tryter skulle alltså delvis bero på attitydproblem och inte enbart på de studerandes problem eller på den ökade arbetsbördan.

En del av lärarna är negativa i grunden. Alltid är det något som är dåligt och bara det dåliga tas upp, utan att de kommer med någon lösning på hur det skulle kunna göras bättre.

En sådan människa som knotar över allt det här (för mycket jobb, standarden på studerandematerialet har sjunkit, allt förändras osv.), den personen är ingen lärare. Han eller hon är en brödpräst. Det är en person som har kommit hit i hopp om att få ett lätt liv och kanske är besviken på det. Han eller hon har föreställt sig ett långt lov och en slapp tjänstemannatillvaro, och att man klarar sig de närmaste tio åren bara man har gjort ett kompendium.

Det menades också att problemen med att orka berodde på att lärarna inte är flexibla och helst håller sig till de gamla vanliga rutinerna. Man berättade att många lärare fortfarande verkar för sig själva på ett lite gammaldags sätt, och inte vill ha stöd från andra. Lärarna sköter alla uppgifter själva även om de skulle ha möjlighet att dela uppgifterna med en kollega. Lärarna gör också fortfarande saker som de inte nödvändigtvis längre skulle behöva göra, eller så kunde sakerna göras på ett enklare sätt. Lärarkåren sitter alltså fortfarande delvis fast i de gamla arbetsätten och orkar inte alltid lära sig något nytt. Extra arbete påverkar alltid automatiskt ens ork, men orsaken finns inte alltid i systemet.

Sämre ork och dess inverkan

Vilken inverkan har det då att personalens ork tryter? Enligt undervisnings- och handledningspersonalens egna svar tar det sig främst uttryck som trötthet och en känsla av hopplöshet, vilket i sin tur leder till lägre arbetseffektivitet. Personalen trivs inte på arbetsplatsen när det finns för mycket arbete och känner sig otillräcklig när det finns ojorda uppgifter. De berörda berättade att en stor arbetsbörda leder till att man antingen gör alla uppgifter vid sidan om övriga uppgifter, eller att man försöker sköta uppgifterna på bekostnad av den egna hälsan.

I värsta fall kunde tröttheten leda till utbrändhet och fortlöpande sjukskrivningar, som vållar problem även för läroanstalten. Det föreslogs att de som ofta är borta från arbetet borde ersättas med kompetenta vikarier. Det är emellertid inte helt lätt att få tag på ny, kompetent arbetskraft eller vikarier, för i lärarens arbete behövs både yrkeskunskap och pedagogisk kunskap. Dessutom borde läraren komma överens med ungdomar och också

klara av andra uppgifter som en lärare har. Det fanns inget enkelt svar på hur situationen skall kunna lösas. Även om det gick att få tag på vikarier, förorsakade vikariearrangemang- en ändå andra svårigheter för läroanstalten. Sjukdomar och vikariearrangemang gjorde det svårare att koordinera undervisningen och att omsätta den individuella inläringen i praktiken, framför allt inom specialundervisningen. Av svaren framgick också att personalomsättningen även upplevdes försvåra de studerandes studieengagemang. När den be- kanta läraren är borta, sänks de studerandes tröskel för att skolka från lektionen och lämna uppgifterna ogjorda. Som lösning på det här problemet föreslogs att läroanstalten skulle ha några extra fastanställda lärare som skulle kunna hoppa in som vikarier eller hjälpa läraren i klassen. Då skulle vikarierna vara personer som känner till rutinerna i lä- roanstalten. Läroanstalterna skulle gärna kunna fundera närmare på om detta skulle vara en möjlig lösning.

I intervjuerna och i de öppna svaren i enkäten framgick att sämre ork inte bara inverkar på lärarnas humör, trivsel och arbete, utan det tros också drabba de studerande via den allmänna stämningen i läroanstalten. När de studerande ibland får mindre uppmärksam- het för att personalens ork tryter, blir de studerande frustrerade för att de inte får den undervisning som behövs. När de studerande inte trivs i skolan, blir lärarnas arbete ännu svårare. Det hela blir en ond cirkel.

Förslag på hur personalen skall orka bättre

I intervjuerna föreslogs att personalen kan fås att orka bättre om deras ansvarsområden blir tydligare, om mer undervisningspersonal anställs och om pappersarbetet överförs till kanslipersonalen. Ett alternativ som nämndes var också arbetsrotation, som skulle ge möjlighet att emellanåt byta läroanstalt eller få lite ändringar i arbetsbeskrivningen. Ett annat förslag som fick understöd är arbetshandledning, som är ett samarbete där personal från regionens olika läroanstalter som arbetar inom samma område kan diskutera svårig- heterna inom sitt eget område. Det kom också önskemål om att lärarnas kännedom om arbetslivet skulle kunna ökas genom regelbundna perioder ute i arbetslivet. Även långtids- projekt där lärarna skulle ha tid att fundera på sin syn på undervisning och på sitt arbete troddes kunna inverka på orken.

På basis av lärarnas åsikter skulle det också vara bra att fördela ansvaret för studierna mel- lan de studerande och läroanstaltens mellanchefer. Lärarna önskade att de studerande på något vis skulle kunna läras att ta ansvar för sina studier, så att personalen inte alltid skulle behöva ta hand om allting. Personalen önskade också att rektorerna skulle ha un- dervisningsplikt, för en rektor som inte håller någon undervisning kan inte nödvändigtvis heller ta tillräcklig hänsyn till situationen i läroanstalten i praktiken när han eller hon skall fatta beslut. Så gott som alla av läroanstalternas rektorer hade tidigare erfarenhet av un- dervisning, så detta var inget nytt för dem. För en del låg de här erfarenheterna visserligen tio år tillbaka, så ett nytt perspektiv skulle kanske behövas inom rektorsektorn.

Även mer samarbete inom läroanstalten troddes kunna inverka på hur personalen orkar med sitt arbete. Personalen borde se verksamheten inom hela läroanstalten som ett ge- mensamt arbete för de studerandes bästa och dra sitt strå till den stora, gemensamma stacken. Attityderna och verksamheten inom läroanstalterna borde alltså bli mer öppna så att man kunde hitta lösningar på problemen med att orken tryter. Ett exempel på detta

förslag var att personalen skulle kunna dela upp arbetsuppgifterna mellan sig på ett förnuftigt sätt och besparas onödigt arbete. Till exempel skulle två lärare med samma ämnesområde kunna göra upp kursplaner och föreläsningssanteckningar tillsammans. Det påpekades också att en del lärare hade inrotade vanor att i årtal göra sådant som inte längre behövde göras. De hade bara inte blivit av med de gamla vanorna. Genom att prioritera bättre, skulle de också orka bättre.

Det handlar om att rationalisera det egna arbetet. Man måste kunna gallra ut sådant som inte längre behövs, sådant som man bara gör för att man alltid har gjort så tidigare. Det skulle vara en väldigt bra möjlighet om vi kunde lära oss att använda gemensamma spelregler, vissa inlärningsplattformar och om vi kunde samarbeta mer sinsemellan. Om jag får uttrycka mig lite fult, så är en typisk finsk yrkeslärare fortfarande en som alltid läser det egna skåpet. Ingen får inkräkta på hans eller hennes läromedel, och bredvid har vi så ännu ett skåp där det finns precis samma material. Båda har lagt ned förskräckligt mycket arbete på sina egna skåp. De skulle båda ha kommit undan med mindre arbete om de kommit överens om att jag gör det där, så gör du det där, och så byter vi sinsemellan. – Som lärare är vi så vana vid att vi pysslar med våra egna saker, pratar visserligen om läroplanen och så med andra, men själva undervisningssituationen är helig.

Också olika fortbildningar nämndes som ett sätt att för att få personalen att orka bättre. Fortbildningarna ger nya idéer och väggkost för undervisning i till exempel en heterogen grupp, vilket gör att undervisningen i klassen kan skötas mer på rutin och läraren orkar bättre med sitt arbete. Från läroanstalternas sida berättade man att en del av de anställda var intresserade av att utveckla sig själv, medan andra lärares attitydproblem också märktes genom att de inte var intresserade av att fortbilda sig själva. Läroanstalterna borde alltså få hela personalen att bli lika intresserad av att fortbilda sig och utveckla sig själv.

4.6 DE STUDERANDES LIVSKOMPETENS OCH MOTIVATION

Läroanstaltens personal upplevde rent allmänt att studerandematerialet inom yrkesläroanstalterna har blivit mer heterogent under de senaste sex åren. De uppgav många orsaker till detta:

- 1) Möjligheten att avlägga dubbel- och tripplexamen har lockat allt fler begåvade studerande till läroanstalterna.
- 2) Vidareutbildning av alla som har genomgått den grundläggande utbildningen har gjort att alla studerande (i allt högre grad också specialstuderande) faller inför ramen för yrkesutbildning.
- 3) Nivån på den grundläggande utbildningen troddes ha minskat, och likaså den nivå som de studerande släpps igenom grundskolan på.
- 4) Nivån på yrkeskunskaper och handens färdigheter har sjunkit. Detta antas delvis bero på minskat slöjdintresse och mindre konst- och färdighetsämnen i läroplanen, och delvis beror det på att ungdomarna i hemmet inte längre gör handarbeten som tränar upp handens färdigheter, utan de skriver och spelar på datorn.
- 5) Ungdomarna uppför sig allt sämre till följd av bristande uppfostran och disciplin.
- 6) De studerande har många hälsoproblem samt sociala problem. Studierna och koncentrationsförmågan försvåras bland annat av mentala problem, användning av alkohol och droger, problematiska familjeförhållanden eller parförhållanden samt av olika inlärningsproblem.
- 7) De studerandes färdigheter att klara sig i livet har försämrats.
- 8) Studiemotivationen har minskat.

Dessa faktorer antogs ha bidragit till att studierna hade blivit mer komplicerade, och därigenom inverkar de också på studieavbrotten.

Problem med livskompetensen

Nästan två tredjedelar av dem som uttryckte sin åsikt i enkäten ansåg att de studerandes livskompetens har försämrats antingen i någon mån eller mycket. I läroanstalterna märktes de studerandes svaga livskompetens framför allt på att yrkeskunskaperna blev sämre. De studerande har allt sämre praktiska färdigheter, vilket har lett till att uppgifter måste läras ut från grunden. De studerandes problem med livskompetensen har också andra följder för undervisningen. De studerande kommer försenade till lektionerna, de är inte särskilt samvetsgranna, utan lämnar allt oftare hemuppgifterna ogjorda, glömmer sitt studiematerial hemma eller är borta från lektionerna. Även de traditionella studiefärdigheterna – till och med på en så allmän nivå som läs- och skrivkunnighet – är svaga.

Alltför många har stora problem med det mest elementära. Allt fler studerande behöver stöd. Och så det att handens färdigheter har blivit allt sämre.

Tabell 11. De studerandes färdigheter i livskompetens.

	antal	procent
ökat mycket	4	0,7
ökat i någon mån	54	9,6
oförändrat	136	24,2
minskat i någon mån	221	39,3
minskat mycket	133	23,6
kan inte säga	15	2,7
sammanlagt	563	100

Orsaken till de studerandes sämre livskompetens förmodades bland annat bero på att samhället och familjelivet har förändrats och på att nivån på grundskolan har sjunkit. Respondenterna upplevde att varken hemmet eller skolan längre lärde ungdomarna grundkunskaper i livet såsom matlagning, goda vanor, tidsanvändning eller skötsel av ekonomi. När familjerna har allt fler problem, när föräldrarna är arbetslösa eller alltför karriärinriktade eller när föräldrarna eller ungdomarna själva har alkohol- eller drogproblem, mentala eller sociala problem, räcker inte föräldrarnas tid alltid till för ungdomarna och de unga själva orkar inte uppbåda något intresse för studierna. Då får ungdomarna heller inte med sig de kunskaper som är viktiga för studierna och i arbetslivet hemifrån.

En annan orsak till den försämrade livskompetensen ansågs vara den slappare disciplinen såväl i skolorna som i hemmen. Utan disciplin lär sig ungdomarna att komma och gå som de vill och göra saker enligt eget tycke och smak. En del av lärarna upplevde att för mycket förståelse och pjoskande har fått till stånd en sorts ny ungdomskultur, en curling-generation som måste få allting här och nu. Genom detta överdrivna uppässande tror vissa ungdomar att de inte själva behöver ta hand om sina egna angelägenheter.

Personalen vid läroanstalten berättade att de studerandes försämrade baskunskaper automatiskt gav dem mer arbete. Personalen berättade bland annat att det behöver skapas

flexibla studiemöjligheter för allt fler studerande och att undervisningen i klass måste differentieras.

Vad kan man då göra för att de studerandes färdigheter i livskompetens skall utvecklas åt det bättre hållet? Inom läroanstalten skulle mycket kunna göras för de studerandes bästa på det praktiska planet. Till exempel skulle de studerande som bor på läroanstaltens internat kunna lära sig att sköta rutinerna i det dagliga livet. Ungdomarna kan handledas i frågor om hygien och kost, och på morgnarna skulle de studerande kunna väckas så att de skall komma i tid till lektionerna.

Om livet inte är i ordning, blir det ingenting av studierna. Kan du inte göra frukost eller tvätta kläder på internatet, även om det finns allt som behövs för det, så är det vår uppgift att lära ut det.

Problem som berodde på förändringar i familjen och samhället var svåra att lösa för läroanstalten. Det skulle ändå vara möjligt att samarbeta mer med familjerna, också kring de studerandes livskompetens. Det kom önskemål om att familjerna borde koncentrera sig mer på att stödja unga studerande mer i studierna.

ESF-projekten har strävat efter att motverka de studerandes problem med livskompetens genom bland annat olika fritidsaktiviteter. Det har ordnats olika klubbar som de studerande har kunnat delta i. På detta vis har man försökt få de studerande bort från gatorna och i stället erbjuda dem matnyttiga intressen. I klubbarna har de studerande bland annat fått utöva motion, laga mat, spela teater, rita eller arbeta med olika projekt. Så har de studerande lärt sig nyttiga färdigheter inför livet samtidigt som de har lärt sig att fylla sin tid på ett förnuftigt vis.

Motivation

Det andra stora problemet som enligt respondenterna inverkar på de studerandes studier var bristen på studiemotivation. På basis av de studerandes medeltal verkar motivationen ha minskat något. Av dem som uttryckte sin åsikt trodde 45 % att de studerandes motivation hade minskat i någon mån eller mycket. Respondenterna antog att den bristande motivationen märktes på hur studierna framskrider och på hur ofta studerandena är borta samt i statistiken för antalet studieavbrott. Å andra sidan visar tabell 12 att drygt hälften av dem som har uttryckt sin åsikt ansåg att de studerandes motivation var oförändrad eller att den t.o.m. hade ökat. Materialet från intervjuerna och de öppna svaren i enkäten stöder emellertid antagandet att studiemotivation har minskat.

Tabell 12. Förändringar i de studerandes motivation.

	antal	procent
ökat mycket	9	1,6
ökat i någon mån	117	20,7
oförändrat	178	31,5
minskat i någon mån	154	27,3
minskat mycket	99	17,5
kan inte säga	8	1,4
sammanlagt	565	100

Orsaker till den försämrade studiemotivationen

När de intervjuade tillfrågades om orsakerna till att de studerande inte har någon motivation för studierna, fanns det många förklaringar. De berättade att en del studerande arbetade under studietiden och därför inte hade någon motivation att slutföra sin examen, utan föredrar att tjäna pengar i arbetslivet. Andra ungdomar är återigen överhuvudtaget inte intresserade av att studera, utan vill bara vara och leva ett trevligt och lätt liv, ofta på föräldrarnas bekostnad. För vissa kan den låga studiemotivationen bero på att de har dåliga erfarenheter av studierna från tidigare. För andra motsvarar studierna å andra sidan inte förväntningarna när de innehåller för mycket teoretiska studier. De studerande kan också vara osäkra på att få arbete efter studierna och kan bli mindre motiverade till att slutföra studierna eller väljer att byta bransch i stället.

Alla faktorer som försämrar de studerandes motivation berodde emellertid inte på de studerande själva. De som besvarade enkäten trodde att också läroanstaltens personal inverkade på de studerandes motivation. Det framkom att några lärares negativa inställning till såväl de studerande som sitt arbete lätt påverkar de studerande. När de studerande märker lärarnas inställning, blir heller inte de studerande själva motiverade att studera.

Min egen åsikt om en del av lärarna är att de genast borde avskedas, för de har ändå med ungdomar att göra och ska lära dem ett yrke. – Det finns några verkligt dåliga, men vi får bara så lov att klara oss med de här spelmarkerna. En låtgästil smittar lätt av sig. Om läraren inte visar ett äkta intresse för eleverna, hur i all världen ska vi då få dem att bli intresserade av ämnet vi undervisar i?

Följderna av den försämrade studiemotivationen

De studerandes bristande motivation antogs ta sig uttryck i frånvaro, stökigt uppträdande under lektionerna och i avbrott. Den som saknar motivation är hellre någon annanstans, och detta märks på ungdomarnas beteende. Från läroanstaltens sida berättade man att de studerandes bristande motivation påverkar personalens, särskilt undervisnings- och stödpersonalens arbete, i den grad att de ibland nästan med våld försöker hålla kvar de studerande vid läroanstalten. Personalen är tvungen att vara flexibel med undervisningsarrangemangen och bedömningen av studieprestationer, så att de även får de minst motiverade att slutföra sina studier.

Ungdomar utan studiemotivation är ofta frånvarande från skolan. Problemen i skolan börjar lätt hopa sig och den studerande hinner inte längre med i studiekamraternas studietakt. En sådan anhopning av problem leder lätt till avbrott. Ungefär hälften av respondenterna ansåg att avbrott som var en följd av problem med motivationen hade ökat. Det ser alltså ut som om bristande motivation är ett stort problem i läroanstalterna när det gäller avbrott.

Varför avbryter då studerande studierna? När de inte har någon motivation, de börjar få underkända vitsord, de gör inte genast något åt dem, utan de underkända kurserna blir bara fler och fler. I det skedet har de studerande säkert en ganska hopplös känsla av att det inte blir till någonting. Det borde finnas något system i hur man ska gå till väga med de här underkända kurserna, eller så att man kan ingripa, reagera snabbt redan medan kursen pågår. Men det här modulsystemet håller ett så snabbt tempo, så det räcker att de studerande inte kommer hit på två-tre veckor, och det är kört.

Hur motivera ungdomarna att studera?

Det har redan tagits fram goda rutiner som skall motivera ungdomar. Ur undersökningsresultaten framgick att man hade försökt hitta lämpliga, individuella studiemetoder för de studerande. De studerande hade fått bekanta sig med arbetsplatser och med arbetslivet, och fått information om sysselsättningsläget. Genom studiegrupper och gruppbild-

ning har lärarna försökt inspirera de studerande till att studera. Det har också arrangerats tävlingar för de studerande i hopp om att framgång i tävlingarna skall höja motivationen. Även fritidsaktiviteter har använts i ett försök att höja motivationen.

Begåvade studerande har man försökt motivera genom att ge dem möjligheter att delta i större projekt. Visserligen trodde man att dessa begåvade studerande hade mindre problem med motivationen än svagare studerande, eftersom begåvade studerande hade klara mål vart de vill komma med utbildningen. Denna målmedvetenhet borde man alltså mer än tidigare försöka få fram också i skolgången hos ungdomar som inte lyckas lika bra med sina studier.

Om möjligheterna till sysselsättning fick mer uppmärksamhet i media, skulle detta enligt många också kunna inverka positivt på motivationen. Inom många branscher har den studerande redan nu en säker arbetsplats efter att ha blivit klar, och i framtiden ser situationen ännu bättre ut för ungdomarna. En bra arbetsplats och en bra lön är motiverande för unga studerande. Det finns dock branscher där arbetsplatserna minskar och det här gör återigen att motivationen minskar. Även om en säker arbetsplats kan locka ungdomar till att studera, utgör detta emellertid också en risk för att studierna avbryts. Ett företag som lider brist på arbetskraft kan försöka ge arbete åt ungdomar som ännu studerar. Även om arbete i princip är en bra sak, kan det i detta fall utgöra en risk för ungdomarnas framtid att anställa dem.

Såväl lärarna som rektorerna trodde att yrkesutbildningens status hade inverkan på studiemotivationen. Om studerande vid yrkesläroanstalter värdesätts mer och inte betraktas enbart som något överblivet ”slödder” som inte kommit in på gymnasieutbildningen (vilket många ser dem som), utan som studerande som utbildas till ett viktigt arbete som kräver yrkeskunskap, skulle också de studerandes egen uppskattning av utbildningen stiga, och detta skulle motivera till att studera.

Avbrott på grund av problem med motivationen kunde enligt åsikterna i enkäten samt intervjuerna förebyggas med tvååriga examina eller genom att det tredje studieåret genomförs som läroavtal på en arbetsplats. Tre års yrkesstudier är enligt många av dem som har svarat en alltför lång tid för omotiverade ungdomar. Även teoristudierna tråkar ut många ungdomar, och därför var lärarna av den åsikten att en egen tvåårig utbildning borde planeras för dem som siktar på arbetslivet och de som planerar att studera vidare skulle fortsätta som normalt i tre år.

En risk för motivationen ansågs vara att permitteringar och uppsägningar blåses upp så stort i media. Vid läroanstalterna betonade man att både inom undervisningen och också i media borde det fästas vikt vid sådant som är positivt för sysselsättningen och man borde berätta bra saker om arbetslivet och arbetsplatserna. Då skulle ungdomarna kunna se lite ljusare på framtiden. Också i övrigt skulle media kunna satsa på att skapa en lite positivare bild. Läroanstalterna borde sträva efter att föra fram positiva saker i offentligheten och inte alltid bara sådant som är negativt. Utbildningen och yrkesbranscherna borde alltså göras till trender, så att de upplevs som eftertraktade.

Motivationsproblem och ESF-projekten

Att påverka de studerandes motivation är inte det egentliga syftet med ESF-projekten, men en större motivation är givetvis en önskvärd bieffekt av verksamhetsformerna. Bland

ESF-projektens verksamhetsformer är till exempel flexibla möjligheter till studier den verksamhetsform som bäst kan påverka motivationen. Tack vare de flexibla studiemöjligheterna kan de studerande få hjälp med att hitta en lämplig studieteknik och då blir de motiverade att studera flitigare.

Några rektorer hänvisade i intervjun till att de studerandes motivation kan påverkas genom att man ger dem en så positiv (men ändå realistisk) bild som möjligt av studierna och deras framtida yrke redan i ett tidigt skede. ESF-projekten har bidragit till ett utökat samarbete med grundskolorna, där man har satsat på att aktivera till yrkesutbildning. Utbildningen har presenterats i grundskolorna och man har berättat om vad de nyutexaminerade kan och får göra i arbetslivet. När ungdomarna väl har inlett yrkesutbildningen har ESF-projekten försökt höja motivationen genom att också ge de studerande möjlighet att bekanta sig med företagen i branschen. Om de studerande får en positiv bild av hur arbetet i branschen ser ut, blir de mer motiverade att studera. Rutinerna inom ESF-projekten fungerar här i praktiken som en enorm drivfjäder för motivationen.

Också den gruppbyggnad som används inom ESF-projekten har påverkat de studerandes motivation. När de studerande har fått bekanta sig med sina studiekompisar och lärt sig trivas med dem, ökar motivationen för att stanna i gruppen. Även de ovan nämnda aktiviteterna på fritiden har använts för att försöka motivera ungdomar till att studera. Målet med dessa fritidsaktiviteter har varit att de studerande skall trivas bättre i skolan och därigenom bli mer motiverade. Att de studerandes fritidsaktiviteter räknas in i de valfria studierna har också höjt deras motivation, eftersom ungdomarna då har märkt att det också ingår många trevliga saker i skolgången.

4.7 FRÅNVARO OCH PROBLEM MED AVBRUTNA STUDIER

Frånvaro

Tabell 13. De studerandes frånvaro.

	antal	procent
minskat mycket	6	1,1
minskat i någon mån	76	13,4
oförändrat	113	20
ökat i någon mån	226	39,9
ökat mycket	137	24,2
kan inte säga	8	1,4
sammanlagt	566	100,0

Som framgår av tabell 13, ansåg ungefär två av tre av dem som uttryckte sin åsikt att de studerandes frånvaro hade ökat antingen i någon mån eller mycket under de senaste sex åren. Även om respondenterna menade att själva frånvarokontrollen hade ökat, trodde de också att frånvaron ändå hade ökat. När det gäller frånvaro har inga statistiskt signifikanta skillnader mellan olika grupper hittats i svaren. Skillnaderna mellan läroanstalterna var dock påfallande, men de berodde delvis också på utbildningsområde.

I intervjuerna utreddes orsakerna till varför det finns skillnader i frånvaron mellan olika orter, och rektorerna och lärarna svarade bland annat att ungdomar i de stora städerna har lättare att försvinna utom räckhåll så att man inte hittar dem. På en mindre ort stöter skolkande ungdomar ständigt på bekanta. På stora orter har ungdomarna också bättre möjligheter att få arbete under studierna, och då är de lätt borta från skolan.

Den andra faktorn som inverkar på frånvaron var läroanstaltens läge. Om förbindelserna till läroanstalten är dåliga, eller om det inte finns någon lokaltrafik på orten, kan ungdomarna ha svårt att komma till skolan. På större orter kan ungdomarna ta bussar som går nästan ända fram till läroanstaltens gårdsplan.

En tredje faktor som togs upp är den inverkan som det sociala trycket har på frånvaron. På mindre orter där de studerande känner varandra redan när de börjar i yrkesläroanstalten är gruppen så väl sammanflätad att ingen enskild elev skolkar, utan alla trivs i läroanstalten tack vare sina kompisar. Det finns heller inte så många kompisar att ha sällskap med under skolkningen som i större läroanstalter.

Orsaker till frånvaron, dess följder och lösningar

De studerandes frånvaro sågs både som en orsak till studieproblemen och som en följd av dessa. Å ena sidan orsakade frånvaron problem med studierna, eftersom frånvaron gör att de studerande halkar efter i undervisningen och därför inte hänger med i de andras fart. Om de studerande å andra sidan hade problem med studierna är tröskeln för att vara borta från skolan lägre än om de lyckas bra och tycker om studierna. Med dessa fakta i åtanke trodde respondenterna också att frånvaron förebådade ett avbrott.

Många faktorer troddes påverka frånvaron. Det vanligaste svaret i de öppna frågorna i enkäten och i intervjuerna var läsordningstekniska faktorer. Om de studerande en dag bara hade någon enstaka lektion, orkade de inte nödvändigtvis släpa sig i väg till skolan. Om dagen återigen är full av aktiviteter och lektioner, kommer de studerande till skolan eftersom de hamnar på efterkälken om de skulle vara borta från skolan. Men om de studerande å andra sidan tycker att de har för många tråkiga lektioner en dag och dagen är för lång, kan det också hända att de inte orkar vara i skolan hela dagen. Det borde alltså finnas någon sorts jämvikt mellan skoldagarna och lektionerna.

De studerande har till exempel elektronik hela dagen (8 timmar). De orkar inte med samma ämne och en och samma lärare hela dagen, utan försvinner på eftermiddagen.

Problem med frånvaro och avbrott på grund av läsordningen ansågs delvis vara en följd av periodsystemet. Respondenterna berättade att en vecka inom det periodbaserade systemet kunde innehålla så många lektioner av samma läroämne att de studerande lätt hamnar på efterkälken redan om de har varit borta någon enstaka dag.

Tidigare i resultaten framkom att läroanstalterna har utökat frånvarouppföljningen. Trots detta upplevdes frånvaron ha ökat, och därför är det skäl att fråga sig var felet ligger. I intervjuerna uppgavs att även om personalen hade fått regler för frånvarouppföljningen, följde alla ändå inte dessa regler. Inte alla antecknar frånvaron, meddelar frånvaron till klassföreståndaren eller ringer hem till de studerande, även om det är så man borde gå till väga varje gång en studerande är borta. Några personers likgiltighet i frånvarosituationen har alltså gjort att det har kommit grus i systemets maskineri. I intervjuerna framkom att om alla går systematiskt tillväga, anmäler frånvaro till hemmet och kräver förklaringar,

skulle de studerande lära sig att deras frånvaro har följder. Ett konsekvent agerande troddes få frånvaron att minska.

Många av dem som besvarade enkäten var av den åsikten att den ökade frånvaron också påverkades av att man i läroanstalterna daltar för mycket med de studerande. Dessa berättade att ett bra sätt att minska på frånvaron och avbrotten var mer disciplin och fler sanktioner. De studerande skulle som straff kunna förlora någon förmån om de har varit borta för mycket. En åsikt som framfördes var att för mycket förståelse inte får utvecklingen att gå åt det bättre hållet, utan det behöver dras tydliga gränser för de studerandes handlingar. Ungdomarna måste lära sig att förstå sina förpliktelser i skolan.

Vår största utmaning här är de studerandes egen aktivitet, att vi skulle få de studerande att påverka den här utbildningen och sina egna studier och så.

Man måste kunna påverka frånvaron genom till exempel sanktioner. Om den totala frånvaron överstiger ett visst antal lektioner, måste den studerande till exempel gå om hela kursen.

Studieavbrott

Tabell 14. Förändring i studieavbrotten.

	antal	procent
minskat mycket	19	3,4
minskat i någon mån	129	22,9
oförändrat	181	32,1
ökat i någon mån	182	32,3
ökat mycket	43	7,6
kan inte säga	10	1,8
sammanlagt	564	100,0

Som framgår av tabell 14 förmodade 40 % av dem som uttryckte sin åsikt att allt fler avbröt studierna under 2000-talet. En tredjedel var av den åsikten att inga förändringar hade skett i antalet avbrott. När uppfattningarna om antalet avbrott jämfördes med personernas befattningsbeskrivningar, framgick det att det i verkligheten endast var lärarna som trodde att antalet hade ökat. De övriga yrkesgrupperna trodde oftast att avbrotten hade minskat eller att situationen var oförändrad. Eftersom det finns fler lärare än andra yrkesgrupper bland respondenterna, blir resultatet en aning snedvridet enligt deras syn på saken.

Det var inte möjligt att få någon statistik per läroanstalt, vilket gör det omöjligt att bedöma i vilken riktning utvecklingen i läroanstalterna har gått i verkligheten. Uppfattningarna reflekteras emellertid i den nationella statistiken, som visar att avbrotten har minskat under hela 2000-talet. Andelen avbrott inom yrkesutbildningen under läsåret 2000–2001 var ungefär 13 % av de studerande, medan motsvarande andel för läsåret 2003–2004 var lite under 11 %. Utgående från detta kan man alltså anta att avbrotten har minskat också i de flesta läroanstalter som har deltagit i projektet. Många av dem som intervjuades kunde likaså berätta att avbrotten hade minskat i deras läroanstalt. Å andra sidan nämndes också möjligheten att avbrotten ökar något igen efter att projektet har avslutats.

Materialet från intervjuerna talar också för att avbrotten har minskat. Särskilt läroanstaltens ledning antog att de hade minskat. Några läroanstalter hade också statistik över hur situationen hade utvecklats. De studerandes försämrade livskompetens och de ovan nämnda positiva nyheternas ”dåliga” sidor, som mer arbete för personalen och personalens utmattning, kan vålla problem i den verksamhet som skall förebygga avbrott. Detta kan ha bidragit till uppfattningen att avbrotten har ökat.

Uppfattningar om själva avbrottssituationen

Då avbrotten utreddes närmare framgick det av enkäten att respondenterna ansåg att avbrott på grund av inlärningssvårigheter eller på grund av svårigheter med att hitta sin plats bland övriga studerande har minskat något. Av detta kan man dra slutsatsen att läroanstalterna med hjälp av undervisning och stödtjänster har lyckats stödja de studerande på det sätt som de behöver, och att den gruppbildning som har tagits upp inom många projekt har lyckats så att de studerande anpassar sig till grupperna bättre än tidigare.

Avbrott på grund av problem med livskompetensen, bristande motivation eller fel val av bransch antogs däremot ha ökat. Sådana problem kan läroanstalten inte själv få bukt med enbart genom sin egen verksamhet. Visserligen kan läroanstalten stödja ungdomarna i att utveckla sin livskompetens, försöka motivera ungdomarna till att studera och ge information om studierna till dem, men med dessa metoder kommer man inte åt orsakerna till problemen. Förändringarna borde äga rum inom familjerna och i samhället.

I intervjuerna framkastades möjligheten att lärarna felaktigt tror att avbrotten har ökat eftersom antalet studerande i läroanstalterna har ökat. I siffror kan antalet avbrott ha ökat, men procentuellt sett har avbrotten i själva verket minskat.

I intervjuerna presenterades också en bra synpunkt på uppföljningen av hela avbrottssituationen. Personen som intervjuades berättade att informationen om hur många procent som avbryter studierna ger jämförbar information om hur situationen har utvecklats, men samtidigt förvränger procentinformationen sanningen. I en stor läroanstalt är det en helt annan sak att tänka att 10 % av de studerande avbryter studierna än att 300 personer avbryter studierna. 10 % låter inte alltför illa, men 300 studerande är redan ett stort antal. Denna person var alltså av den åsikten att det skulle vara bra att nämna både procenten och antalet studerande som har avbrutit studierna, så att alla inom läroanstalten inser situationens allvar.

Ovan har förändringarna under de senaste sex åren i läroanstalterna behandlats. I de följande kapitlen görs en noggrannare utredning av de faktorer som har inverkat på avbrotten i läroanstalterna och av hur bakgrundsvariabler som utbildningsområde och befattningsbeskrivning påverkar synen på förändringarna och på de faktorer som inverkar på avbrotten.

5 FAKTORER SOM PÅVERKAR STUDIEAVBROTT

I tabell 15 presenteras tio faktorer som enligt tidigare undersökningar har konstaterats inverka på studieavbrott. Av tabellen framgår hur respondenterna upplevde att respektive faktor inverkar på avbrottsituationen inom läroanstalten. I tabellen uppges nyckeltalen för olika faktorer som påverkar studierna.

I tabell 15 ger kolumnerna ”avbrotten minskat” och ”medeltal” information om de faktorer eller verksamhetsformer som läroanstaltens personal antog att hade minskat avbrotten i den egna läroanstalten under ESF-projektperioden (2000–2006). På basis av medeltalet förmodade personalen att stödtjänsterna för undervisningen, ESF-projekten samt övriga utvecklingsprojekt, informationen till lärarna om avbrottsproblematiken, det yrkesövergripande samarbetet samt undervisningsmetoderna klart minskar antalet avbrott. Bland dessa punkter upplevde ungefär hälften eller över hälften av dem som uttryckte sin åsikt att verksamhetsformen minskade antalet avbrott. När det gällde ESF-projekten hade många lämnat frågan obesvarad eller valt alternativet ”kan inte säga”. Av detta kan man dra slutsatsen att alla inte har tillräcklig information om projekten eller resultaten av dem.

Läroanstaltens värderingar och verksamhetskultur, läroanstaltsledningens verksamhet eller utbildningsanordnarens verksamhetspolitik upplevdes inte ha någon vidare inverkan på avbrotten. Modellen för resultatbaserad finansiering ansågs öka avbrotten i någon mån. Detta märks på att endast 12 % av dem som uttryckte sin åsikt upplevde att modellen för resultatbaserad finansiering minskade avbrotten. En fjärdedel av dem som besvarade enkäten hade valt alternativet ”kan inte säga”. Detta illustreras av det faktum som framkom i intervjuerna, nämligen att modellen för resultatbaserad finansiering inte är bekant för alla eller att man inte har funderat närmare på dess inverkan på avbrotten.

Tabell 15. Faktorer som inverkar på studieavbrotten.

	INVERKAN PÅ AVBROTTE			
	N	minskat avbrotten, %*	kan inte säga, %**	medeltal***
stödtjänster för undervisningen	513	71	9	2,1
ESF-projekt som förebygger avbrott	452	53	20	2,3
information till lärarna om avbrottsproblematiken (t.ex. under fortbildningar)	473	50	16	2,4
multiprofessionellt samarbete utanför läroanstalten	475	49	16	2,4
undervisningsmetoder	510	52	9	2,4
övriga utvecklingsprojekt	445	38	21	2,5
läroanstaltens värderingar och verksamhetskultur	507	32	10	2,8
läroanstaltsledningens verksamhet	500	27	11	2,9
utbildningsanordnarens verksamhetspolitik	464	20	17	3,0
modellen för resultatbaserad finansiering	411	12	26	3,1

* de som har besvarat frågan (också alternativet ”kan inte säga”)
 ** andelen som har valt alternativet ”kan inte säga” bland dem som har besvarat frågan
 *** 1 = minskat avbrotten mycket, 2 = minskat avbrotten i någon mån, 3 = ingen inverkan på avbrotten, 4 = ökat avbrotten i någon mån, 5 = ökat avbrotten mycket (endast svar med ställningstaganden har räknats med, inte alternativet ”kan inte säga”)

Drygt 70 % av dem som hade uttryckt sin åsikt trodde att läroanstalternas stödtjänster för undervisningen, som studiehandledning, kurator, elevvård, specialundervisning och psykologtjänster, hade lett till färre avbrott. Detta är ett tydligt tecken på att det har satsats på stödtjänsterna och på att läroanstalterna har insett deras betydelse. Detta pekar redan det tidigare resultatet på, enligt vilket studiehandledning och elevvård bättre än tidigare motsvarar de studerandes behov. Men även om läroanstalterna har uppnått goda resultat genom att satsa på stödtjänsterna betyder detta inte att allt är bra. Inom läroanstalterna önskade man nämligen fortfarande mer satsningar på olika stödtjänster.

ESF-projekten hade också en klart positiv inverkan när det gällde att förebygga studieavbrott. Projektens verksamhetsformer upplevdes helt klart ha en positiv inverkan på studieavbrotten. Att projekten har haft en bra och effektiv inverkan visar de resultat som presenterades i förra kapitlet och bland annat det resultat i tabell 1 som visar att projekttrutinerna allt mer har blivit en del av läroanstalternas vardag. I tabell 15 kan man dock se att ungefär en femtedel inte kunde säga något om ESF-projektets inverkan på avbrotten. Detta är sannolikt ett tecken på det som har framkommit i intervjuerna och i enkätens öppna svar, nämligen att långt ifrån alla inom läroanstalterna känner till projekten, deras verksamhet eller resultat.

Den enda faktorn som enligt respondenterna i någon mån får avbrotten att öka var modellen för resultatbaserad finansiering. 21 % trodde att modellen för resultatbaserad finansiering fick avbrotten att öka, men största delen ansåg att modellen för resultatbaserad finansiering inte på något sätt hade inverkat på studieavbrotten. Även om personalen upplevde att denna faktor som helhet inte hade någon större inverkan, tas frågor kring finansieringen ändå upp i resultaten från undersökningen, eftersom de intog en central ställning i intervjuerna och i de öppna svaren i enkäten. Läroanstalterna gick helt klart på den linjen att de ekonomiska resurserna har minskat och i intervjuerna framgick det klart att resultatfinansieringen hade inverkat på studieavbrotten och på det förebyggande arbetet.

Även om utbildningsanordnarens och läroanstaltsledningens verksamhet inte upplevdes ha någon vidare inverkan på själva avbrottssituationen tas även dessa faktorer upp i detta kapitel, eftersom ledningens och utbildningsanordnarens åtgärder kommenterades flitigt i intervjuerna och i de öppna svaren i enkäten. Slutligen presenteras också andra faktorer som togs upp i intervjuerna och i de öppna svaren i enkäten och som enligt respondenterna på något vis hade koppling till avbrotten.

5.1 STÖDTJÄNSTER FÖR UNDERVISNINGEN

Hela 71 % av dem som uttryckte sin åsikt ansåg att stödtjänsterna för undervisningen hade fått studieavbrotten att minska. Endast 2 % av respondenterna var av annan åsikt. I enkäten framgick det inte närmare vilka stödtjänster för undervisningen som ansågs vara speciellt nyttiga för att förebygga studieavbrott och inte heller vilka metoder som de enskilda läroanstalterna har använt, men det ser ut som om man har hittat de rätta och bäst lämpade stödtjänsterna för undervisningen. Många läroanstalter har i samband med ESF-projekten satsat på stödtjänster som studiehandledning och specialundervisning. Läroanstalterna hade anställt extra handledare eller kuratorer. En del läroanstalter hade också satsat på lektionsundervisningen så att två lärare eller en medhjälpare till läraren fanns på plats i problematiska klasser.

Tabell 16. Den inverkan som stödtjänsterna för undervisningen har haft på studieavbrotten.

	antal	procent
minskat mycket	71	12,6
minskat i någon mån	330	58,7
oförändrat	101	18
ökat i någon mån	11	2
ökat mycket	–	–
kan inte säga	49	8,7
sammanlagt	562	100

Respondenterna trodde att kännedomen om ungdomars problem och stödet till ungdomarna samt läroanstalternas förändrade värderingar hade bidragit till att stödtjänsterna hade ökat. Det erbjuds mer stödtjänster eftersom man har märkt att ungdomarna behöver dem och för att man har börjat bry sig om ungdomarnas studier och framtid. Samtidigt som stödtjänsterna har ökat har man också informerat om dem, och därför har största delen av personalen lärt sig att utnyttja dessa. Att kännedomen har ökat beror enligt intervjuerna på fortbildning. Under fortbildningarna har lärare och handledare också lärt sig nya undervisningsstilar, som lämpar sig för undervisning i heterogena grupper.

I många läroanstalter upplevde man dock att det fortfarande finns mycket att göra för att utveckla stödtjänsterna. I intervjuerna och i de öppna svaren i enkäten kom det fram att det fanns för lite personal för stödtjänsterna och att mer personal skulle förbättra situationen. Många läroanstalter hade goda erfarenheter av att anställa fler studiehandledare och speciallärare, eftersom dessa personer hade fått avbrotten att minska så att de extra kostnaderna för nyanställningar hade betalats sig själv tillbaka i enhetsfinansieringen. Avbrotten har alltså minskat så mycket att de pengar som läroanstalten fick i form av enhetsfinansiering på grund av att antalet studerande hade ökat, räckte till för att täcka de ökade personalkostnaderna.

5.2 MODELLEN FÖR RESULTATBASERAD FINANSIERING

Tabell 17. Den resultatbaserade finansieringen inverkan på avbrotten.

	antal	procent
minskat mycket	5	0,9
minskat i någon mån	61	10,9
oförändrat	228	40,9
ökat i någon mån	81	14,5
ökat mycket	36	6,5
kan inte säga	147	26,3
sammanlagt	558	100

Den resultatbaserade finansieringen föreföll ha en inverkan som i någon mån ökade avbrotten. Av dem som uttryckte sin åsikt trodde 21 % att modellen för resultatbaserad finansiering ökade avbrotten. Största andelen (41 %) var dock av den åsikten att finansieringsmodellen inte hade någon som helst inverkan på avbrottssituationen.

Den resultatbaserade finansieringens inverkan på avbrotten

Uppfattningarna i intervjuerna avvek från resultaten i enkäten genom att de oftast ansåg att den resultatbaserade finansieringens inverkan minskade avbrotten. Detta motiverades med att läroanstalten får pengar för antalet studerande samt enligt resultatmåtteten och då måste läroanstalten försöka hålla de studerande kvar även om de studerande inte är intresserade av studierna och även om de kräver mycket resurser. De personer som intervjuades berättade att de studerande tidigare kunde visas på dörren om studierna inte intresserade, men i dag måste man hålla fast vid alla studerande. Detta beror delvis på finansieringssystemet och delvis på en attitydförändring.

Tidigare var det kanske mer så att om den studerande inte var intresserad, visade man bara var dörren fanns och sade att de kunde gå och se sig omkring någon annanstans. Nu har vi en annan tankevärld där vi försöker hindra att ungdomar blir utslagna.

I intervjuerna och i de öppna svaren i enkäten framkom kritik mot resultatfinansieringen. Ibland var det fråga om delvis felaktiga uppfattningar som visar att alla inte helt känner till kriterierna för den resultatbaserade finansieringen. Undervisnings- och handledningspersonalen grämde sig över att systemet med resultatbaserad finansiering inte på något sätt belönar dem för att de lyckas "rädda" ungdomar från avbrott och utslagning, och således sparar pengar åt samhället. Ett exempel som nämndes är att personalen i många stora läroanstalter inom flera branscher årligen får flera studerande att stanna i skolan med olika stödåtgärder. En liten läroanstalt som bara fungerar inom en bransch har ofta ändå bara obetydliga problem med avbrott, och behöver inte arbeta särskilt hårt med detta. Finansieringsprinciperna upplevdes i detta fall därför som ojämlika. Man saknade extra belöningar för gott arbete under svåra förhållanden.

Ett annat missförhållande kring den resultatbaserade finansieringen var enligt respondenterna att den resultatbaserade finansieringen inte tillräckligt beaktar så kallade positiva studieavbrott. Det kom önskemål om att man i finansieringen på något vis skulle beakta fall där till exempel ungdomar som har svårt att anpassa sig till skolundervisningen efter två år styrs ut i arbetslivet. Man önskade också att antalet invandrarestuderande och den längre utexamineringsperioden för studerande som avlägger dubbel- och tripplexamen skulle beaktas i finansieringen. De som avlägger två examina hinner nödvändigtvis inte bli klara på tre och ett halvt år. Även om det kom utvecklingsförslag från utbildningsmyndigheterna, förstod man att det var omöjligt att ta hänsyn till alla faktorer i finansieringen.

Något pop- och jazzinstitut där nästan alla är studenter, ingen avbryter och alla fortsätter i yrkeshögskolan och så vidare och om man som jämförelsepunkt tar en yrkesskola med många branscher, så nog är vi de större förlorarna. Hur ska man kunna mäta det att vi har räddat två-tre från utslagning och vad blir då det här kalkylmässiga, alltså hårdare värdet, dvs. hur mycket pengarsparar samhället då? Det är nog ändå bäst att inte gå i riktning mot en så resultatbaserad finansiering. Vi borde tala mer om de här mjuka värdena. Så nu här i den här världen har vi lite kyliga siffror, men det finns så mycket mer än det både i företag och i läroanstaltens värderingar.

Ett litet musikinstitut har till exempel mycket större nytta av finansieringsgrunderna än andra. Eftersom det är svårt att komma in till skolan och många är villiga att försöka, avbryter de studerande inte studierna och nästan alla som har utexaminerats studerar vidare. Alla tyckte inte att detta var en acceptabel princip eftersom det ansågs vara oskäligt att ta resurser från en läroanstalt som redan från förr har det sämre ställt.

Jag förstår inte hur det samhälle som har döpt till Finland kan dra nytta av att ett tillväxtcentrum får mer pengar och ett ställe som redan från förr har tynande resurser förlorar ytterligare två procent som ska tas från alla håll så att det ska finnas pengar att delas ut. Det kommer inte mer någonstans ifrån, utan det är vår kaka som delas. Jag tycker inte det här är särskilt klokt. Jag minns att jag redan i barn- domen läste om en ort som heter Bemböle, där det fanns ett lapptäcke som klipptes av i ena änden och förlängdes i andra änden. Det här är lite i samma anda. Om man vill uppmuntra något kunde man göra det på något annat vis och så att det kommer mer någonstans ifrån i stället för att man tar mer av de fattiga.

När det gäller den resultatbaserade finansieringen kan man något tillspetsat säga att många läroanstalter fann minst en bra orsak till att finansieringen var orättvis just inom deras läroanstalt. Det är få som upplever att systemet gynnar just den egna läroanstalten. Dessa uppfattningar och sanningen i dem kanske ska tas med en nypa salt: sanningen är ofta den att finansieringen *upplevs* som orättvis.

Men det fanns också stöd för den resultatbaserade finansieringen. Resultatpengarna sågs som en morot som det lönar sig att sträva efter. Man såg heller inte några större brister i den och understödde till och med en ökning av andelen resultatbaserad finansiering från två till tre procent i det pris per enhet som läroanstalten fick.

Resurserna för undervisning

Allmänt taget upplevde man att de finansiella resurserna hade minskat. Drygt hälften var av denna åsikt. Det allmänna tankesättet var att de finansiella resurserna inverkar på nästan alla verksamhetsmöjligheter i läroanstalten. Bland respondenternas kommentarer framkom att bristen på pengar bland annat har lett till en minskning av klassrumsundervisningen, undervisningen i mindre grupper och den individuella undervisningen. Bristen på pengar har också inverkat på undervisningsutrymmena och undervisningsmaterialet så att det inte finns resurser att skaffa nytt material utan man har tvingats använda omoderna hjälpmedel. De anställda upplevde det som att de alltid måste spara och klara sig med allt mindre pengar trots att kraven på utbildningen ständigt ökar.

Också ledningen för läroanstalterna och utbildningsanordnaren var inne på samma linje som undervisnings- och handledningspersonalen. De upplevde att uppgifterna i läroanstalterna hade ökat, men det hade inte skett några förändringar i priset per enhet. Från utbildningsanordnarens håll påpekades också det faktum att finansieringsnormerna för alla områden inte är i sin ordning. Utbildning inom vissa områden är väldigt dyr att anordna, och därför måste pengar till den här ena utbildningen tas från medlen för andra områden. På samma sätt borde bränslepriset följas upp oftare, eftersom det påverkar kostnaderna för många utbildningsområden. Eftersom priset på flytande bränsle ständigt har stigit under sista tiden, har kostnaderna också ökat.

Övrig finansieringspolitik

Också i övrigt kom det önskemål om förändringar i finansieringssystemet för utbildningen. För det första önskade man vid en del läroanstalter att lärarna kunde få sin lön enligt sin totala arbetstid. Eftersom närundervisningslektionerna har minskat och lärarna får lön enligt det antal lektioner de håller, har lönen sjunkit. Den lägre lönen har dämpat

lärarnas entusiasm att vara med i utvecklingsverksamheten och att göra något annat extra arbete vid sidan av att planera och hålla lektioner. Ett förslag var att den totala arbetstiden kunde räknas ihop, dvs. hur mycket tid uppgifterna som lärarna hade vid sidan av lektionerna tar i anspråk, och så skulle lärarna kunna få betalt enligt hur aktiva de är.

För det andra fanns det visserligen också uppfattningar som avvek något från huvudfåran, för läroanstaltsledningen ansåg att pengarna precis räckte till de ändamål man vill använda dem till. Enligt detta går det inte att få allt, men det går alltid att satsa på något som verkligen är viktigt. Om något är verkligt viktigt och alla på varje nivå erkänner dess betydelse, är alla beredda att arbeta för det såväl i läroanstalten som från utbildningsmyndighetens sida. Man var medveten om att detta kräver mycket planering och kanske också en minskning av medlen på annat håll, men genom att prioritera går det att hålla allt på rätt köl.

För det tredje upplevde man att eftersom man med lite pengar försöker undervisa och för några studerandes del också bedriva arbete i rehabiliteringssyfte samt socialvård, borde läroanstalterna förutom från undervisningsministeriet få finansiering också från social- och hälsovårdsministeriet samt från arbetsministeriet. Vid läroanstalterna trodde man att samhället sparar mycket om läroanstalterna klarar av att göra ett gott arbete, förhindrar att ungdomar slås ut och utbildar dem till ett yrke. Då har ungdomarna bättre utsikter att få arbete utan att behöva bli kund hos Arbetskraftsbyrån jämfört med om de inte skulle avlägga examen. För detta krävs emellertid mycket arbete och en arbetsinsats från olika experter. Det skulle också behövas finansiering från andra instanser än från undervisningsväsendet.

Jag tycker att de här tre ministerierna på något vis borde tänka igenom hela den här baletten på nytt, på hur den ska finansieras. Jag ser inte att det skulle vara utbildningsförvaltningens sak att svara för att utbilda människor som inte har normala förutsättningar för det. Om där behövs någon sorts stödverksamhet i rehabiliteringssyfte borde finansieringen också komma någon annanstans ifrån.

5.3 VÄRDERINGAR, VERKSAMHETSKULTUR OCH VERKSAMHETSPOLITIK

Läroanstaltens värderingar och verksamhetskultur troddes inte just inverka på avbrottsituationen i läroanstalterna. Av respondenterna upplevde 32 % att läroanstaltens värderingar och verksamhetskultur minskade avbrotten och 43 % trodde att dessa faktorer inte hade någon inverkan på avbrotten.

I anslutning till avbrottsituationen framfördes många faktorer som hade med läroanstaltens värderingar och verksamhetskultur att göra. Det var närmast rektorerna som betonade att värderingarna i läroanstalten påverkade hur man handlade inom läroanstalten. Dessutom framfördes att stämningen i hela läroanstalten kunde förändras och avbrottsstatistiken förbättras genom en attityd som värdesätter de studerande och individerna. Rektorerna förde i mångt och mycket fram sin läroanstalts värderingar i positiv bemärkelse.

Ett av de viktigaste värdena, som man enligt rektorerna försöker handla efter inom läroanstalterna, var jämlikhet. I många intervjuer med rektorer framgick det att läroanstalterna strävar efter att behandla alla studerande jämlikt. Till jämlikheten i utbildningen hör att de studerande skall ha såväl möjlighet att utbilda sig, möjlighet att studera i en

integrerad grupp samt möjlighet att få det stöd de behöver för studierna. Man har visat flexibilitet med undervisningsarrangemangen, det erbjuds allt fler stödtjänster för undervisningen samt övriga stödtjänster såväl inom som utanför läroanstalterna och framför allt har man försökt bemöta varje studerandes behov individuellt. Så har man lyckats förebygga att studerande blir utslagna eller stämplas samt lyckats skapa jämlikhet åtminstone för de studerande som är i behov av särskilt stöd. Ett sådant tänkande i läroanstalterna har gynnats av att frågorna har dykt upp i samband med såväl projekt som skolningar.

Undervisnings- och handledningspersonalens synpunkter på förverkligandet av jämlikheten

Inom ledningen sågs värderingarna som en självklarhet, och likaså var det självklart att verksamheten skulle utgå från dessa värderingar. Säkert var också en del av undervisnings- och handledningspersonalen inne på samma linje som ledningen för läroanstalten, men det fanns även många uppfattningar om värderingar som var något avvikande. En del lärare hade samma åsikt som ledningen om vilka värden som var viktiga men de hade avvikande åsikter när det gällde vad som är vettigt att göra för att omsätta detta i praktiken. I fråga om till exempel jämlikhet framfördes litet annorlunda ideal än den nuvarande aktuella modellen i skolvärlden.

Några lärare ansåg att integrerad undervisning inte är till godo för någon, utan att alla lider av sådan undervisning. Studerande som behöver stöd får inte tillräckligt med stöd i en stor grupp, begåvade studerande får inte tillräckligt med uppmärksamhet, de studerande på medelnivå får ingen uppmärksamhet och lärarna blir trötta. Lärarna upplevde också att även arbetslivet i viss mån lider av integrerad undervisning, eftersom de upplevde att undervisning i en integrerad grupp också sänkte nivån på undervisningen. Risken är alltså att arbetslivet inte får tillräckligt med kompetent arbetskraft.

Undervisnings- och handledningspersonalen framförde i enkäten och i intervjuerna också kritiska uppfattningar om hur jämlikheten genomförs från arbetsgivarens sida. Enligt undervisnings- och handledningspersonalen har det ojämlika bemötandet av personalen minskat arbetsmotivationen samt relationerna mellan arbetstagarna, och via undervisningen har detta också påverkat de studerande och deras studiemotivation.

Läroanstaltens verksamhetskultur

När det gäller läroanstaltens verksamhetskultur upplevde de som intervjuades att den i huvudsak hade blivit öppnare. De trodde att personalen samarbetade mer och diskuterade problemen mer än tidigare. Största orsaken till detta ansågs ligga i att både ledningen och den övriga personalen hade gått in för att ha en öppnare attityd till sitt arbete.

Man håller inte längre på så att jag gör det här och jag sköter min egen lott som ingen vet något om, och jag vill inte berätta om det för någon. I dag fungerar det här inte längre. Vi får många gånger tips när vi pratar om något. Vi nämner ju inga namn när vi pratar tillsammans på grund av dataskyddet och så, utan rent allmänt om de problem som vi kanske har. Och någon av kollegerna kan alltid ge ett tips, att de har gjort så och försök testa om det fungerar så. Så nog är stödet från kollegerna ändå ganska så viktigt.

Även om personalen tyckte att de i mångt och mycket samarbetade, framförde läroanstaltsledningen åsikter om att undervisningspersonalen inte kunde dela upp sina arbetsuppgifter på ett vettigt sätt. I intervjuerna berättades det att lärarna fortfarande har sina skåp låsta så att ingen skall kunna dra nytta av någon annans alster. I ledningen förundrade man sig också över att lärare på samma område inte kunde dela på sitt arbete så att båda skulle ha mindre uppgifter. De berättade att två lärare inom samma område kan göra egna transparanger och undervisningsmaterial om samma sak, trots att de skulle komma lättare undan om de använde samma transparanger och material och delade upp uppgifterna sinsemellan. De upplevde att det således fortfarande var möjligt att utveckla läroanstaltens atmosfär och i en mer öppen riktning.

Läroanstaltsledningens verksamhet

Inte heller läroanstaltsledningens verksamhet föreföll att ha någon vidare inverkan på avbrotten. 42 % företrädde denna åsikt. Däremot upplevde 27 % att läroanstaltsledningens verksamhet hade minskat avbrotten. Även om fler upplevde att läroanstaltsledningens verksamhet minskade avbrotten än tvärtom, kom det i de öppna svaren och intervjuerna nästan uteslutande fram negativa drag i läroanstaltsledningens verksamhet.

En del av undervisningspersonalen trodde att bristerna i läroanstaltsledningens verksamhet delvis berodde på att mellancheferna inte hade någon skyldighet att undervisa. Därför upplevde man också att ledningen för läroanstalten inte var medveten om vardagen i läroanstalten och inte heller helt förstår dagens utmaningar inom undervisningsarbetet. Detta snäva perspektiv ansågs göra att mellancheferna ibland fattade beslut som försvårade undervisningsarbetet, som att dra ned på antalet lektioner via närundervisning eller att ge lärarna för mycket extra planeringsuppgifter. För att lösa denna situation kom det önskemål om att också mellancheferna för läroanstalten, dvs. rektorerna, skulle vara skyldiga att undervisa grupper. Detta skulle ge ett bredare perspektiv inför beslutsfattandet.

Husets ledning är så långt borta från vår vardag här i praktiken att de inte förstår vad vi kan göra och vad som krävs av oss. Och när de inte förstår ser de heller inte vilka personer här i huset som behövs. Så ledningen här utgår helt kallt från papper och euro, men det funkar inte att bara göra så.

Rektorn borde vara genuint intresserad av frågan och vara tydligt medveten om vad som händer och. Rektorn borde cirkulera och visa sig här och inte bara gå på all världens strunttillställningar.

Från ledningens sida försvarade man sig med att föra fram den egna undervisningshistorien samt genom att räkna upp det nuvarande arbetets utmaningar. Även om rektorerna inte hade något undervisningsarbete följde ledningen för läroanstalten fortfarande noggrant med verksamheten på fältet genom att också ha kontakt med de studerande. Ledningen pekade också på undervisningspersonalens möjlighet att uttrycka sina åsikter i utvecklingssamtal och också annars om personalen fick genomförbara utvecklingsidéer. Personalen har således möjlighet att göra sin röst hörd och att vara med i beslutsprocessen. Ledningen berättade också att hur gärna de än vill verka för läroanstaltens bästa, måste de ibland fatta tråkiga beslut som att dra ned på lektionerna med närundervisning, helt enkelt för att det inte finns någon annan möjlighet. Verksamheten har fått vissa resurser och dem måste man klara sig på.

Ledningen för läroanstalten försvarade sig gentemot undervisningspersonalens kritik också genom att meddela att även om de inte känner till allt om verksamheten i läroanstalten, finns det också mycket som aktörerna i läroanstalten inte känner till om deras arbete. De konstaterade att om lärarnas och handledarnas arbete är utmanande, så nog finns det också utmaningar i att upprätthålla och administrera hela systemet. Det finns många problem och värderingarna bör användas som grund när man funderar på hur något skall utvecklas. Det är emellertid ofta svårt att hitta enkla lösningar.

Jag minns det så väl att det alltid var en sak som inte gick hem. Det var vad en rektors arbete går ut på. Det finns många föreställningar om det, men få känner verkligen till mitt arbete. Den som inte har det här jobbet själv, vet inte nödvändigtvis allt. Men när man står på toppen ser man i allmänhet långt. Jag påstår alltså inte att jag följer med varje enskild lärares arbete därifrån, men jag vet hur läget är. Jag är som spindeln mitt i nätet som sätter trådarna i darning och budskapet kommer fram till de andra i en tillräckligt korrekt form.

Även om det i materialet fanns kritiska kommentarer om läroanstaltsledningens ledarskapsförmåga och begränsningen av personalens självständighet, upplevde en del av respondenterna att friheterna och möjligheterna hade ökat för undervisningens del. De som var av denna uppfattning ansåg att lärarna hade stor makt och många möjligheter inom den egna undervisningen, om det bara fanns vilja att försöka.

Utbildningsanordnarens verksamhetspolitik

Även utbildningsanordnaren fick respons av två slag. Det var främst ledningen för läroanstalterna som konstaterade att utbildningsanordnarens verksamhet inte är ett störningsmoment, utan ger på sätt och vis fria händer att verka inom vissa gränser. Utbildningsanordnarens verksamhet sades fungera bra på det viset att läroanstalten får de pengar som den skall få. Rektorererna för läroanstalterna tackade också utbildningsanordnaren för att de fick finansiering och stöd för verksamhet som var verkligt nödvändig och hade bevisats vara bra. Läroanstalterna hade till exempel efter projektet inrättat en fast tjänst för en speciallärare eller studiehandledare.

En del av undervisnings- och handledningspersonalen ansåg emellertid att utbildningsanordnarens verksamhet var för långt borta från deras vardag. De trodde att utbildningen skulle få mer resurser om tjänstemännen själva skulle komma och pröva på lärarens arbete och se situationen i läroanstalten. Lärarna upplevde också att utbildningsanordnaren ständigt störde dem med utredningar och extra uppgifter av alla de slag.

Utbildningsanordnarna var av den åsikten att när läroanstalterna hade fått allt fler befogenheter att fatta beslut, hade undervisnings- och handledningspersonalen allt större möjligheter att påverka situationen i läroanstalten genom att fatta beslut. Personalen hörs regelbundet i utvecklingssamtal och budskapet förs stegvis vidare uppåt, så att var och en har möjlighet att göra sin röst hörd.

Jag kan inverka på de resultatmål som ställs för den här läroanstalten. Ett viktigt mål är att avbrotten minskar. Vi försöker förstås främja sådana åtgärder, och att stödja läroanstalten i att vidta sådana åtgärder som gör att avbrotten minskar. Mycket är emellertid sådana saker att läroanstalten i själva verket fattar besluten och kommer på lösningarna själv.

Utbildningsanordnarna bemötte kritiken med att berätta att deras uppgift är att skapa så goda rammar som möjligt för verksamheten i läroanstalterna och inte att själva stå och undervisa. De konstaterade att syftet med förvaltningen för staden eller samkommunen för utbildning är att enbart fungera som administrativa ledare och att det inte finns några skäl att gå och skapa oreda i läroanstaltens rutiner. Eftersom utbildningsanordnarens uppgift är att fatta beslut och vara spindeln i nätet mellan olika instansers krav är det inte alltid möjligt att fatta bara beslut som är bra för alla, och därför får de kritik.

Strukturella förändringar inom läroanstalterna

Såväl i de öppna svaren i enkäten samt i intervjuerna nämndes sammanslagning av läroanstalter och bildande av stora utbildningscentra ett flertal gånger. I många läroanstalter har det under de senaste åren genomförts stora strukturella förändringar. Regionens läroanstalter har sammanslagits till stora utbildningscentra eller små och medelstora läroanstalter har anslutits till samma samkommuner. På en del orter låg en större strukturell förändring dock framför läroanstalterna. Sammanslagningarna väckte känslor av många slag. De ansågs ha både bra och dåliga verkningar på studieavbrotten.

Till att börja med upplevde undervisnings- och handledningspersonalen att de strukturella förändringarna förorsakade osäkerhet i arbetsmiljön. De upplevde att förändringarna tog energi och tid från uppgifterna med att utveckla undervisningen och gjorde det svårare att finna gemensamma tillvägagångssätt. Organisationsförändringen ansågs föra utbildningens fokus bort från undervisningen när tiden går åt till att ordna med andra saker och lära sig nya rutiner. Då läroanstalter går samman, går också olika verksamhetsmodeller samman och detta leder till osäkerhet. Personalens osäkerhet inför det egna arbetet och inför tillvägagångssätten påverkade också de studerande. Också ledningen kände till denna ”växtvärk”, men de förväntade sig att den skulle gå om med tiden.

Organisationen utvecklas förskräckligt mycket, när man i stället borde koncentrera sig på undervisning och inläring. Så mycket energi går åt till utveckling och strukturerna att det är bra om våra lärare vet i vilken skola de arbetar just nu. Och så går min tid och förvaltningens tid åt till att fundera över organisationen och organisering i stället för att fundera på den pedagogiska utvecklingen. Och så tror de att det är väldans innovativt och att vi är föregångare när vi har gjort den där organisationsförändringen.

Den centraliserade förvaltningen och sammanslagningen av separata läroanstalter sades delvis ha försvårat verksamheten i läroanstalterna. Om förvaltningen centraliseras till något särskild plats kan det vara ett tecken på att beslutsfattarna inte riktigt kommer att ha någon uppfattning om någondera läroanstaltens situation och behov. Om förvaltningen finns till exempel hundra kilometer från läroanstalten, försvinner den lokalkännedom som behövs när beslut skall fattas. Centraliserade studieplatser ansågs för sin del öka frånvaron och avbrotten. Särskilt på mindre orter var åsikten att man behövde se till att alla hade en relativt kort skolväg och goda trafikförbindelser till skolan. Om studieplatser flyttas från en annan ort inom samkommunen kan detta förorsaka frånvaro och avbrott.

Undervisningspersonalen, och i viss mån också ledningen, upplevde och fruktade att sammanslagningarna skulle förorsaka mer byråkrati. Det fanns en rädsla för att det blir för många led mellan beslutsfattare och de som arbetade i läroanstalten, varvid lärarna

inte får sin röst hörd. Problem kring beslutsfattandet och dåligt skötta ärenden troddes återigen kunna förorsaka problem för läroanstaltens rykte och popularitet.

Hur det börjar fungera beror på hur det styrs. Såklart finns det en rädsla att det blir byråkratiskt. Jag tänker som så att makten borde fås längre ned så att var och en har möjlighet att påverka sitt eget arbete, skolans rektor och under honom eller henne också lärarna. Om makten och ansvaret ligger högt uppe i hierarkin finns det inte längre någon enhet där borta. Frågan är vilken sorts förvaltningsmodell som de ska bygga dit så att den ska fungera. Det går inte att leva vidare om personalen inte gör den enheten lockande. Djungeltelegrafens berättar hurdan yrkesläroanstalt detta är och det lönar sig inte att marknadsföra den om den fungerar dåligt. Det talas genast om det i sådana fall, det ser de studerande till. Man borde kunna utveckla det här.

Undervisnings- och handledningspersonalen fruktade att ledningen skulle fjärma sig allt mer från vardagen i läroanstalterna och det praktiska arbetet i samband med organisationsförändringarna. I en läroanstalt med flera nivåer upplevde lärarna och stödpersonerna att de inte får sina röster tillräckligt hörda. Från läroanstaltens ledning och från utbildningens håll bemötte man farhågorna med att konstatera att det inte borde uppstå några problem, förutsatt att förvaltning och verksamhet organiseras på ett förnuftigt sätt. Ledningen var säker på att vilken organisation som helst kan fås att fungera bara ledningen består av människor som verkligen bryr sig om de studerande och om utbildningens effektivitet.

Även om det fanns farhågor och missförhållanden kring stora läroanstalter, ansågs det oftare att stora yrkesläroanstalter som representerade många branscher var en bra sak när det gällde att förhindra studieavbrott. Den allmänna åsikten var att såväl de ekonomiska resurserna som personalresurserna är bättre i stora läroanstalter. Respondenterna berättade att verksamheten då blev mer flexibel både för de studerande och för personalen. De studerande har större frihet att välja läroämnen. En studerande som är på väg att avbryta studierna kan lättare hitta en ny studieplats vid en annan linje i läroanstalten när det finns fler studieområden att välja mellan. Personalen å andra sidan kan bedriva ett mer mångsidigt samarbete. I en stor läroanstalt kan det finnas fler lärare som undervisar inom samma område. Detta kan man dra nytta av då undervisningen skall planeras. Sammanläggningen av ledningens verksamhet och den stora personalmängden antogs däremot underlätta lärarnas situation så att det är lättare att hitta vikarier för lärare som är borta i större institut och läroanstalter än i mindre. När det gäller stora projekt och investeringar ses sammanslagna läroanstalter också som en bra sak.

Små läroanstalters starka sida ansågs återigen vara att alla känner varandra. De som intervjuades betonade att när lärarna och rektorn känner alla studerande och möjligtvis också känner till deras bakgrund, kan de hjälpa de studerande på ett helt annat sätt än i större läroanstalter, där all information om de studerande fås via ett register och personalen inte känner de studerande individuellt. Stora läroanstalter har dock arbetat med detta i samband med ESF-projekten bland annat genom att ta fram överföringsblanketter och intervjua de studerande.

”Antalet studerande som vi har är hanterbart och vi har en sådan situation att vi klarar av att känna alla. Det är en fördel och ibland när jag går i tankar och möter någon i korridoren kan jag undra hur det går för den personen och komma ihåg något om den. Och ibland när någon kommer gåendes emot mig kan jag fråga hur det går. Och jag tror att sådant har betydelse.”

5.4 ESF-PROJEKTENS INVERKAN PÅ AVBROTTE

Denna rapport granskar vilken inverkan ESF-projekten för att förebygga studieavbrott och aktivera till utbildning har på avbrotten i läroanstalterna. Detta tema framträdde tydligt i både enkäterna och intervjuerna. I enkäten ställdes frågor om ämnet direkt genom strukturerade frågor samt genom öppna frågor. Frågebatteriet om förebyggande åtgärder mot studieavbrott samt frågebatteriet om förändringar inom läroanstalten utarbetades med hjälp av projektrapporter och tidigare forskningsrapporter och handlade om vad läroanstalterna hade sagt sig göra inom ramarna för projekten. Man kan alltså tänka sig att de förändringar som har skett inom läroanstalterna och de faktorer som inverkar på studieavbrotten direkt mäter projektens konsekvenser.

I frågebatteriet i frågeformuläret utvärderades ESF-projektens inverkan som en faktor bland andra saker som möjligen också kan ha inverkat. Ur tabell 19 framgår att 53 % av dem som besvarade frågan var av den åsikten att ESF-projekten har fått avbrotten att minska. 27 % upplevde för sin del att projekten inte på något sätt hade inverkat på avbrottssituationen.

Tabell 19. ESF-projektens inverkan på avbrotten.

	antal	procent
minskat mycket	37	6,6
minskat i någon mån	258	45,9
ingen inverkan	152	27
ökat i någon mån	5	0,9
ökat mycket	–	–
kan inte säga	110	19,6
sammanlagt	562	100

Eftersom det är anmärkningsvärt många som inte har någon synpunkt på ESF-projektens inverkan, är det skäl att också granska resultaten så att procenten räknas ut enbart för dem som har tagit ställning. Enligt dessa siffror bedömer 65 % att projekten har minskat avbrotten åtminstone i någon mån och en tredjedel (33 %) anser att projekten inte har haft någon inverkan.

I samband med denna fråga granskades svaren också enligt hur aktivt respondenterna hade varit med i projektverksamheten. De som aktivt har deltagit i ESF-projekten upplevde att projekten hade minskat avbrotten oftare än dem som bara hade hört om projekten eller inte ens kände till dem. Skillnaderna var statistiskt signifikanta.³

³ $F(3, 447) = 27,389$; $p = 0,000$.

Tabell 20. ESF-projektens inverkan på avbrotten enligt deltagande i projekten.

deltagande i projekten	N	medeltal
aktiv med	88	1,86
med i viss mån	155	2,21
hört talas om, men ej med	180	2,47
ej hört talas om	25	2,72

Medeltalet i tabell 20 visar tydligt hur kunskapen om projekten påverkar synen på dess verkningar. De som hade deltagit aktivt i projektet kände bäst till projektets verkningar och ansåg att projektens inverkan på minskningen av avbrott hade varit betydande. De personer som inte ens hade hört om projekten var oftare av den åsikten att projekten inte på något vis har inverkat på avbrottssituationen. De respondenter som förhöll sig negativt till projekten tog klart ställning för att samma resultat skulle ha uppnåtts också utan projekt, enbart genom att öka satsningen på undervisning och handledning.

Särskilda fördelar med projekten ansågs vara att de har gett extra finansiering för att inleda eller utveckla viss verksamhet. Att påbörja ny verksamhet eller effektivisera någon verksamhet utan projektpengar sågs närmast som en omöjlighet. Inom läroanstalterna fanns det mycket som det kunde behöva satsas mer på rent ekonomiskt. Situationen är emellertid den att om läroanstalterna satsar mer på någon verksamhet under en viss period med hjälp av egna medel, måste något annat område klara sig med mindre. Man fruktade att den goda inverkan inom en sektor bara jämnas ut till en följd av den andra sektorns sämre resultat, och resultatet av satsningen är lika med noll. Med hjälp av projekten kunde pengarna användas uttryckligen till vissa saker utan att man behövde dra åt svängremmen inom något annat område.

Projektet ansågs pågå under en tillräckligt lång tid för att varje aktör inom läroanstalten skulle hinna fundera på frågor som gäller avbrotten och samtidigt lära sig något nytt. Projektet upplevdes vara mycket viktiga opinionsbildare bland personalen. Projektarbetarna fick beröm i många läroanstalter eftersom de genom sin aktiva verksamhet hade framhållit projektets värderingar, såsom förebyggande av avbrott och utslagning samt jämlikhet, i läroanstaltens hela verksamhetsmiljö.

Ett sådant här projekt som ju försöker minska på de här avbrotten, så det är klart att ämnet lyfts fram medan projektet pågår och också efteråt. När projektet tas upp under alla personalmöten och så, finns det ju hela tiden med i bilden. Och ska man vara ärlig så är det ju så med sådana här ingenjörer som håller på med teknik att de inte riktigt har anammat den här sortens humanistiska värderingar. Men att nöta på så här med något projekt börjar så småningom ge resultat där.

Informationen från ESF-projekten och den större medvetenheten om förebyggande av avbrott överlag troddes ha förändrat undervisningspersonalens verksamhet i största allmänhet. Lärarna hade i samband med projekten lärt sig att samarbeta mer och att tala om problemen i sitt arbete med arbetskamraterna. Tidigare teg de om problemen eftersom de snarare trodde att problemen berodde på den egna undervisningen. Det antogs att nu när förståelsen kring dessa frågor har ökat och när personalen vet att problem kan ha många orsaker, vågar de också prata mer om problemen. Interaktionen har gjort att personalen kan få stöd för sitt eget synsätt, respons på den egna verksamheten eller nya idéer som i sin tur underlättar undervisningsarbetet.

5.5 ANDRA FAKTORER SOM GÄLLER AVBROTEN

I intervjuerna och i de öppna frågorna i enkäten kom det fram många viktiga faktorer som inte hade lyfts fram av utredaren. Här presenteras fyra faktorer, som ansågs ha betydelse för avbrotten.

Yrkesutbildningens status

I intervjuerna låg fokus på att problematisera utbildningens status. Den allmänna åsikten var att den grundläggande yrkesutbildningens status höll på att öka i samhället. Den högre statusen illustrerades bland annat genom att man berättade att läroanstalterna under de senaste åren fått allt fler sökande. När den grundläggande yrkesutbildningen har blivit en treårig examen som ger behörighet för fortsatt utbildning har också utbildningens popularitet stigit. Likaså har möjligheten att avlägga studentexamen ökat antalet sökande som är intresserade av en yrkesutbildning. En viktig faktor för höjningen av yrkesutbildningens status var yrkeskunskapens år och olika evenemang och tävlingar. Också arbetskraftsbristen troddes ha ökat antalet intresserade sökande. Även om detta ser bra ut med tanke på framtiden, menade man ändå att mer arbete ska till för att yrkesutbildningens status skall bli lika hög som den allmänbildande utbildningens.

En faktor är yrkeskunskapens år, som firades för ett tag sedan och det hade säkert betydelse. Och så har ju yrkesutbildningen blivit synligare tack vare inläringen i arbetet och via evenemang, så allt det här inverkar. – Och så har förstås vidareutbildningen och möjligheterna till dubbelexamen säkert också bidragit och fört med sig en jämlikhet mellan de här utbildningsalternativen.

Även om utbildningens status troddes ha stigit kom det också fram några faktorer som utgjorde hinder för att yrkesutbildningens status skall kunna stiga till den nivå där den hör hemma. När samhället strävar efter att högskoleutbilda över halva åldersklassen (antingen vid universitet eller i yrkeshögskolor) ger detta uppfattningen att utbildning på andra stadiet inte ger tillräckligt med kompetens, utan att högskoleutbildning är det som alla borde sträva efter. En annan orsak troddes vara att den gammaldags uppfattningen om att yrkesutbildningen är till för sämre studerande lever kvar i folks medvetande. Sådana synsätt minskar den grundläggande yrkesutbildningens status.

De som intervjuades berättade hur den grundläggande yrkesutbildningen hamnar i skuggan av gymnasieutbildningen, även om den ger behörighet till fortsatt utbildning på samma sätt som gymnasieutbildningen, och enligt många ger den till och med bättre färdigheter för studier vid en yrkeshögskola än gymnasiet. En orsak till detta ansågs vara att grundskolan fortfarande styr de elever som lyckas bättre till gymnasiet och yrkesstudier rekommenderas för de övriga. Detta tillvägagångssätt har sina rötter i den tid då det efter den grundläggande yrkesutbildningen inte var möjligt att söka en studieplats för fortsatta studier vid en yrkeshögskola eller ett universitet. Nu har tiderna dock ändrats och representanterna för yrkesläroanstalterna anser att man måste komma ifrån denna indelning för att yrkesutbildningen skall kunna producera professionella arbetstagare utan att behöva ge avkall på kvaliteten i utbildningen.

Också nyheterna om globaliseringen samt om permitteringar och massuppsägningen troddes påverka yrkesutbildningens status och popularitet. Ungdomarna kan bli rädda att de inte har någon arbetsplats efter att ha gått ut skolan, eftersom arbetsplatserna har flyt-

tats till länder där produktionen blir billigare. När tv och tidningarna dramatiskt slår upp nyheterna om permitteringar och uppsägningar förstår ungdomar inte att antalet arbetsplatser i själva verket ökar.

Alla är medvetna om att det inte är lätt att förändra samhällets värderingar kring yrkesutbildningen, men läroanstalterna önskade att klyftan mellan grundläggande yrkesutbildning och gymnasieutbildning kunde bli ännu smalare och att olika skolor – gymnasier, yrkesläroanstalter och högskolor – emellanåt kunde samarbeta friktionsfritt kring både olika projekt och studierna.

Treåriga examina för alla

En del av rektorerna och undervisningspersonalen ansåg det inte vara någon självklarhet att en treårig examen skulle vara nödvändig eller ens en förnuftig lösning för alla. Att alla studerande ges en treårig utbildning oberoende av förutsättningar och motivation tröttrar ofta ut såväl de studerande som personalen. I intervjuerna och enkäterna stack man inte under stol med att det är svårt att hålla omotiverade ungdomar kvar i läroanstalten i tre år. Många ungdomars förutsättningar eller motivation för fortsatta studier eller motivation upplevdes vara så svaga att det ansågs vara onödigt att utbilda dem i tre år för att ge dem behörighet för fortsatta studier, när de ändå troligtvis aldrig kommer att vara intresserade eller ha förutsättningar för att fortsätta studera.

Om någon med betyget fem kommer hit och studerar och visionen är att alla ska få en utbildning som ger behörighet för att fortsätta studera vid en yrkeshögskola, ett universitet eller en högskola, så nog ser till och med en blind med käpp att det inte går med den utgångspunkten. En som har sådana inlärningssvårigheter kommer aldrig att studera vidare. Han eller hon kanske kan gå någon utbildning via arbetet, men det är skäl att fundera på om vi borde ta de tvååriga examina i bruk igen.

När det gäller behörigheten för fortsatta studier ansågs problemet vara de svaga kunskaper och färdigheter som de studerande hade fått i grundskolan. Lärarna upplevde det som att ungdomarna släpps igenom grundskolan på så kallade nådefemmor. Med denna grund kände lärarna att det var omöjligt att garantera behörighet för fortsatta studier åt alla på tre år.

Den treåriga utbildningen fick kritik också för att en stor del av de studerande ändå har kommit till yrkesläroanstalten för att lära sig ett yrke och för att övergå till arbetslivet genast när de har blivit utexaminerade. Detta ansågs vara viktigt med tanke på den brist på arbetskraft som hägrar inom en snar framtid. En del av respondenterna upplevde att studiemotivationen hos dem som vill ut i arbetslivet kan minska när studierna är för teoretiska och således kan bra blivande arbetstagare vara mycket borta från lektionerna och avbryta studierna. Utan examen hamnar ungdomarna i ett sämre läge på arbetsmarknaden.

Respondenterna föreslog att de tvååriga examina tas i bruk igen vid sidan av den treåriga utbildningen, så att var och en ännu friare kan välja sig en ändamålsenlig utbildning och utbildningsnivå. Då skulle man inte behöva tvinga omotiverade studerande att sitta kvar i skolbänken i tre år utan de skulle komma ut i arbetslivet efter två års studier. Ett annat förslag var att det tredje året efter två års studier kunde genomföras med läroavtal ute i arbetslivet. I princip skulle då de egentliga studierna bara vara två år och efter dessa två år har ungdomarna redan bra kunskaper och färdigheter för att verka i arbetslivet.

Särskilt inom teknik och kommunikation börjar den nuvarande examensstrukturen vara förlegad då man tänker på att det är 16-åringar som utbildas. Om jag skulle få föreslå en förändring vore det en sorts grundexamen för teknik där alla baskunskaper går igenom. Där skulle man undervisa i samma saker för fler parallellgrupper och det skulle bli mer flexibelt att arrangera utbildningen och ge baskunskaper och -färdigheter för de studerande. Och så skulle de till exempel genom ett läroavtal få den slutliga finjusteringen för yrket ute i arbetslivet. Det är helt onödigt att skraddarsy utbildningen för unga spolingar.

Periodsystemet

Periodsystemet som har tagits i bruk av läroanstalterna antogs också i någon mån öka de studerandes frånvaro och avbrott. Detta motiverades bland annat med att periodsystemet splittrar studierna, vissa perioder blir svårare än andra, studierna i ett ämne kan bli för intensiva och de olika periodernas läsordningar blir osammanhängande. Periodsystemet upplevdes också försvåra interaktionen mellan lärare och studerande eftersom samarbetet mellan lärare och studerande ofta endast pågår under en kurs.

Periodsystemet fick särskilt kritik för svårigheter med studietakten. När studierna indelas i perioder har de studerande något ämne i till exempel fem lektioner under första perioden och fem lektioner under sista perioden. De studerande hinner då glömma det som de lärde sig under första perioden tills nästa gång de ska ha ämnet. Undervisning som är utspridd över hela året gör att saker stannar bättre kvar i minnet och de studerande får bättre grepp om helheten i läroämnet. Dessutom kom det fram att en del perioder är mer ansträngande och arbetskrävande än andra och när studietakten förändras i takt med kraven under perioden, tar det lång tid att komma in i den nya studietakten.

Periodsystemet är helt misslyckat. Frånvaron har ökat. Med åtta veckors mellanrum börjar studierna om från början.

Studierna består av bitar som det är svårt att passa ihop. Vi får legoklossarna, men ingen ger råd om hur man ska lyckas bygga ett hus av klossarna. Måne inte den här splittringen gör de studerande mindre motiverade.

Olika långa skoldagar och håltimmar är också vanliga inom periodsystemet. Lärarna berättade att det i läsordningen fanns långa åtta timmars skoldagar samt riktigt korta tre timmars skoldagar. Under de långa skoldagarna orkar alla studerande inte koncentrera sig på studierna hela dagen, och väljer därför ibland att vara borta. Under de korta skoldagarna återigen orkade de studerande inte nödvändigtvis besvara sig med att gå till skolan, särskilt om de hade lång skolväg eller om dagens läroämnen inte intresserade. Redan några dagars frånvaro i det intensiva periodsystemet, där de studerande kan ha till exempel fem lektioner i ett läroämne på en vecka, gör enligt lärarna att de studerande hamnar på efterkälken med sina studier, vilket i sin tur kan leda till avbrott.

Periodsystemet troddes också försvåra uppföljningen av hur ofta de studerande är borta och av hur deras studier framskrider. När lärarna undervisar ungdomarna under endast en period, hinner de inte lära känna de studerande ordentligt. Då märker de inte nödvändigtvis heller under kursens gång vem som hamnar på efterkälken och vem som är borta från lektionerna. Också kontakten mellan lärare och studerande efter kursen har blivit svårare efter att kurssystemet har införts. Om ungdomarna själva låter bli att avlägga slutprovet, är det ingen som ser till att de avlägger kursen efteråt, utan ansvaret för detta vilar

på ungdomarna själva. Undervisningspersonalen ansåg att de studerande nu mer än tidigare måste ha ansvar för de egna studierna, eftersom lärarna inte har möjlighet till detta på grund av det splittrade kurssystemet.

Läroanstaltsledningen var däremot av den åsikten att även om lärarnas ansvar för att följa med de studerandes frånvaro har ökat då periodsystemet togs i bruk, borde lärarna ändå fortfarande klara av att under kursen följa med om alla studerande är på plats och kunna ta hand om ungdomarna på kursen. Ledningen upplevde att det var fråga om hur mycket ansvar varje lärare vill ta för ungdomarna och hur mycket de vill lägga om sin verksamhet så den motsvarar de förändrade behoven. En del av rektorerna upplevde att lärarna till exempel i fråga om periodsystemet är så inrotade i sina gamla rutiner att de inte vill anpassa sig till nya rutiner eller i övrigt inte kommer in i den nya takten.

Användningen av periodsystemet är ett exempel på hur det har varit nödvändigt att införa en ny rutin, men samtidigt har det också fört med sig nackdelar. Många läroanstalter har övergått till periodsystemet eftersom de då lättare kan samarbeta med gymnasierna. När ungdomarna har möjlighet att avlägga studier i båda utbildningssektorerna, bör de två läroanstalternas undervisningsperioder för undervisningsarrangemangens skull vara likartade. Flexibiliteten och fler möjligheter har dock gett några studerande svårigheter att klara av sina studier.

Klyftan mellan personalen och de studerande

Tidigare i undersökningen har uppfattningen om att studerandematerialet har blivit sämre nämnts ett flertal gånger. Alla var ändå inte av denna åsikt. En del av läroanstaltsledningen och undervisningspersonalen trodde att denna uppfattning berodde på klyftan mellan de unga studerandena och den åldrande personalen samt på reformen av andra stadiets utbildning.

Förändringarna i samhället troddes påverka såväl ungdomar, utbildning och arbetsliv. Från läroanstalternas sida förstår man att de nu tar hand om ungdomar som hade varit barn under depressionen. Man tar för givet att detta har påverkat dem. Likaså återspeglas förändringarna inom ungdomskulturen och familjelivet på ungdomarnas studier. Även målet att alla ungdomar som har gått ut grundskolan skall få en utbildning på andra stadiet syns tydligt i läroanstalternas vardag.

De snabba förändringarna i arbetslivet förutsatte förändringar också inom läroanstalterna, eftersom arbetslivets behov måste beaktas då utbildningen planeras. Osäkerheten i arbetslivet, deltidsarbeten och tidsbundna anställningar utgör problem, likaså att arbetsplatser allt mer flyttas till länder där produktionen är billigare. Osäkerheten i arbetslivet har vållat problem för ungdomar vid yrkesvalet. Således har ungdomarna på grund av förändringarna i arbetslivet också fler problem än tidigare med studierna.

Den åldrande personalen som arbetar i läroanstalterna har levt i en helt annan värld än de ungdomar som just nu sitter på skolbänken. Såväl familjeliv, utbildning och arbetsliv har förändrats under årtiondena. De åldrande åldersklasserna är vana vid att ända från barnsben arbeta både hemma och utanför hemmet. Många av dem har också varit tvungna att ta ansvar för sig själva och för sina syskon redan i unga år. Skolgången var också helt an-

norlunda för 30 år sedan än vad den är i dag. Tidigare fanns det inte studieplatser för alla, utan det var en förmån att få studera. Därför trodde man att många lärare har svårt att till exempel förstå sådana ungdomar som inte vill studera eller som inte har några slöjdfärdigheter eller förmåga att ta ansvar för frågor som rör studierna.

Jag tror att det handlar om att vi har lärare som närmar sig pensionsåldern och är födda efter krigstiden och så har vi dagens ungdom. Klyftan mellan dem börjar vara ganska stor. 30 % av våra lärare går i pension fram till år 2010. Och livsmiljön för dagens ungdomar är helt annorlunda än vad vi vuxna är vana vid.

I intervjuerna kom det också fram en annan ståndpunkt, nämligen att ungdomarna kan för mycket i jämförelse med lärarna. Ungdomarna är aktivare och mer medvetna om sina rättigheter. De studerande vill ha information direkt och de är också snabbare med att be om motiveringar till saker än tidigare. De tar också ställning till saker på ett annat sätt än tidigare. De studerandes datakunskaper, kunskaper i informationssökning och språkkunskaper är av en helt annan klass än tidigare generationers. De studerande kan därför ifrågasätta lärarnas undervisning. Lärare som är födda på 50-talet antogs uppleva detta som oartigt. Just dessa saker förmodades orsaka konflikter mellan personalen och de studerande.

Bakgrunden till denna åsikt är att lärarna inte bara entydigt kan påstå att studerandematerialet har försämrats. Det är delvis fråga om att ungdomarna och tiderna har förändrats medan personalens uppfattningar och förväntningar inte har hunnit förändras i samma takt.

I bilaga 2 finns en förteckning över sådant som respondenterna har nämnt i svaren på de öppna frågorna och som enligt dem ökar eller minskar avbrotten i läroanstalten.

6 GRANSKNING AV RESULTATENS ALLMÄNGILTIGHET

6.1 SKILLNADER MELLAN UTBILDNINGSMRÅDEN

När åsikterna bland representanter för olika utbildningsområden jämfördes på basis av resultaten i enkäten var den allmänna tendensen att uppfattningarna om nästan alla förändringar var negativare inom området trafik och kommunikation än inom andra utbildningsområden. Särskilt tydligt avvek dessa respondenters åsikter från de andras åsikter (skillnaden var statistiskt signifikant) när det gällde flexibla studiemöjligheter, identifiering av faktorer som förebådar avbrott, tidigt ingripande, yrkesövergripande samarbete, hur elevvården motsvarar de studerandes behov, ork i arbetet, resultatbaserad finansiering samt ESF-projektens verkningsfullhet.

Utbildningsområdet naturbruk utgjorde en särdeles positiv punkt i materialet genom att förändringarna där i allmänhet upplevdes som förbättringar. Den positiva hållning som representanterna för området naturbruk företräder märktes särskilt tydligt när det gällde flexibla studiemöjligheter, yrkesövergripande samarbete, de studerandes färdigheter i livskompetens samt resultatbaserad finansiering. Det är dock skäl att förhålla sig försiktigt till detta på grund av det låga antalet representanter ($N = 41$) för området naturbruk. Dessa två områdens uppfattningar avvek från alla andras genom hela enkätmaterialiet i sin helhet.

Representanterna för turism-, kosthålls- och ekonomibranschen hade uppfattningar som avvek från de övriga utbildningsområdenas representanter i och med att de ansåg att identifieringen av faktorer som varslar om avbrott hade ökat. Respondenterna inom turism-, kosthålls- och ekonomibranschen samt social- och hälsoområdet trodde oftare än andra branscher att elevernas färdigheter i livskompetens hade minskat.

Vad skillnaderna mellan utbildningsområdena kan tänkas bero på undersöktes inte, men en del av skillnaderna kan säkert förklaras med skillnader i kraven inom utbildningsområdena. För en del utbildningsområden krävs det lägre medeltal från grundskolan än för andra branscher. Detta syns säkert också i resultaten. Skillnaderna mellan utbildningsområdena kan också förklaras med att resurserna och tillvägagångssätten varierar inom läroanstalterna beroende på bransch. Skillnaderna mellan utbildningsområdena när det gäller flexibla studiemöjligheter kan förklaras med att undervisningen eller de studerande inom vissa utbildningsområden kanske kräver mer mångsidiga undervisningsmetoder än andra områden. Inom vissa områden finns det också bättre möjligheter att utveckla alternativa studieformer.

Ändå är det svårt att förklara varför just turism-, kosthålls- och ekonomibranschen anser att de studerandes färdigheter i livskompetens har minskat. Eftersom det verkade gå åt det sämre hållet också inom social- och hälsoområdet när det gällde färdigheter i livskompetens är det möjligt att detta hänger samman med den uppfattning som framkom i de öppna svaren, nämligen att färdigheterna i livskompetens har minskat för de traditionellt samvetsgranna flickorna. Flickornas färdigheter kanske har förändrats mer än pojkarnas.

6.2 SKILLNADER MELLAN BEFATTNINGSBESKRIVNINGARNA

När skillnaderna mellan svaren enligt befattningsbeskrivning granskades var det tydligt att lärarna, särskilt lärarna i yrkesinriktade studier, hade åsikter som avvek från de övriga gruppernas åsikter. Lärarna i yrkesinriktade ämnen hade en inställning som i grunden oftast var mer negativ än de övriga respondenternas. De trodde mer sällan än andra (skillnaderna var statistiskt signifikanta) att identifieringen av faktorer som förebådar avbrott, frånvarouppföljningen, orken i arbetet, de studerandes färdigheter i livskompetens och de studerandes motivation hade ökat, att avbrotten hade minskat samt att den resultatbaserade finansieringen och ESF-projekten hade minskat avbrotten.

Lärarna upplevde betydligt oftare än övriga personalgrupper att de studerandes motivation hade minskat. Detta kan bero på att lärarna tack vare sin arbetsbeskrivning följer med de studerandes liv under lektionerna, där motivationsproblemen syns mest. Studiehandedarna har en annan uppfattning eftersom deras uppgift är att få ungdomar att bli motiverade för nya uppgifter. De tar då på sätt och vis fram den studerandes motivation och ser således motivationen födas.

Också skillnaderna i uppfattningarna om ett ökat samarbete kan förklaras med skillnader i befattningsbeskrivningarna. Till studiehandedarens arbetsbeskrivning hör förutom handledning av de studerande också samarbete med arbetslivet och med andra läroanstalter. Därför har de också mer kunskap om samsarbetsfrågor än de andra grupperna. Personalen inom elevvården arbetar återigen med ungdomar i problemsituationer och samarbetar då med familjerna och mångprofessionella grupper. Även om också lärarnas samarbete utanför läroanstalten har ökat, omfattar deras arbetsbeskrivning mer samarbete inom läroanstalten.

Enligt medeltalet upplevde lärarna att deras ork i arbetet hade minskat i någon mån, medan orken låg kvar på ungefär samma nivå i gruppen "övriga". Dessa skillnader i hur yrkesgruppernas ork har förändrats förklarades i intervjuerna med att gruppen "övriga", som bestod av rektorer, planerare, studiesekreterare och assistenter, inte var helt på det klara med vad som sker i det vardagliga undervisnings- och handledningsarbetet i läroanstalten. Många av lärarna som besvarade enkäten ansåg att detta var orsaken. Ledningen för läroanstalten troddes ha fjärrat sig för mycket från vardagens realiteter. Ledningen vet enligt lärarna inte hur dagens studerandematerial är och vad som krävs i lärarens arbete. Högst antagligen har också de andra i gruppen "övriga" en litet annorlunda uppfattning om kraven på undervisnings- och handledningsarbete än lärarna och de stödpersoner som har mycket att göra med de studerande. Till exempel planerarna och studiesekreterarna kommer inte ens i närheten av att tillbringa lika mycket tid med de studerande som undervisnings- och handledningspersonalen.

Studiehandedarna och givetvis de personer som ansvarade för projekten var de yrkesgrupper i läroanstalterna som deltog mest i projektets verksamhet. Dessa grupper känner således också till projektens resultat och effekter bättre än de övriga grupperna. En del berättade i enkäten att de inte kände till effekterna av projekten. "Man borde vara studiehandedare för att känna till detta", sade de. Antagligen var det just denna okunskap som gjorde att deras uppfattning om projektens effekter på förebyggandet av avbrotten avvek från de övrigas uppfattningar. Lärarnas något mer reserverade inställning till ESF-projekten kan förklaras med att deras uppfattning om förändringar och projekten genom hela

linjen är negativare. I svaren på de öppna frågorna märktes det också tydligt en bitterhet över att det finns mer pengar för extra projekt, men inte för att öka och utveckla det traditionella undervisningsarbetet. Denna bitterhet och avundsjuka bidrog säkert delvis till att öka den negativa inställningen.

6.3 SKILLNADER MELLAN KÖNEN

Allmänt taget trodde de kvinnliga respondenterna oftare än männen att förändringarna hade varit positiva eller att de positiva rutinerna hade ökat, till exempel identifiering av faktorer som förebygger avbrott, frånvarouppföljning, tidigt ingripande och yrkesövergripande samarbete samt att olika metoder, som stödtjänster för studierna, hade minskat avbrotten. Männen var inte lika positiva i sina ställningstaganden.

Skillnaderna mellan könen beskrevs också i intervjuerna. Om man hårdrar svaren i intervjuerna något, kom det fram att kvinnorna tar hand om ungdomarnas problem oftare än den manliga personalen. Kvinnor troddes vara mer lyhörda för att upptäcka problem och identifierade också lättare de faktorer som varslar om avbrott. Kvinnorna antogs också vara samvetsgranna arbetsmyror som kanske till och med strävar för mycket efter att göra allt möjligast bra. Däremot upplevdes det att det skulle finnas utrymme för förbättring i många mäns attityder. Om denna uppfattning stämmer är detta en starkt förklarande faktor att beakta när skillnaderna tolkas.

Det finns fortfarande kvinnliga lärare, som gör förskräckligt mycket och går i spetsen, men inne på männens sida är situationen en annan. De områden som männen representerar har fortfarande som sin största önskan att de som sköter antagningen av studerande inte ska ta hit dem som är dåliga, utan att de ska sända dem raka vägen någon annanstans. De har ju heller ingen skillnad var de studerande hamnar, men ta bara inte hit dem. Jag hör det rätt ofta.

Med hjälp av denna teori om könen skulle skillnaderna mellan olika utbildningsområden samt befattningsbeskrivningar kunna förklaras. De negativa attityderna inom området teknik och kommunikation kan förklaras av att största delen av personalen är män, som av någon anledning har ett mer kritiskt synsätt än kvinnor. Likaså kan handledarnas och stödpersonernas mer individcentrerade attityder förklaras med att det mest är kvinnor som arbetar med dessa uppgifter. Det är ändå skäl att inte knyta dessa förklaringar för starkt till könet, för det finns säkert också många manliga lärare som tar sig an ungdomars problem. Samtidigt finns det säkert också kvinnliga lärare som inte bryr sig särskilt mycket om ungdomars problem eller avbrott.

Skillnaderna kan alltså bero på egenskaper som har att göra med antingen könet eller individen. Samvetsgranna arbetstagare kan ta befallningarna om att kontrollera frånvaron mer bokstavigt än andra, och i dessas verksamhet syns då också den ökade frånvarokontrollen bättre. Sådana skillnader kan uppstå också enligt traditionerna inom befattningsbeskrivningarna, utbildningsområdena eller läroanstalterna. Skillnaderna kan helt enkelt också bero på att när det finns många arbetsuppgifter hinner man inte fästa tillräckligt avseende vid varje sak.

6.4 SKILLNADER MELLAN REGIONER OCH LÄROANSTALTER

Bland materialet fanns det läroanstalter från mål 3-området. Den regionala granskningen gjordes i första hand mellan huvudstadsregionen och övriga Finland. Det går inte att göra några tydliga tolkningar av skillnaderna mellan regionerna. I huvudstadsregionen ser det ut att vara något sämre ställt med till exempel lärarnas ork i arbetet och de studerandes avbrott. Detta hänger ihop med en sorts grundpessimism som genomsyrar alla svar. En noggrannare uppföljning visar emellertid att det är mer en fråga om skillnader mellan läroanstalter runtom i Finland. Inte heller en jämförelse mellan stora städer (över 100 000 invånare) och mindre städer eller glesbygdsområden avslöjade några stora skillnader. Avbrott är något vanligare på större orter, men det finns inga skillnader i de förändringar som har skett inom läroanstalterna.

Det går inte att göra någon tillförlitlig undersökning om skillnaderna i materialet läroanstalterna emellan, eftersom under tio personer besvarade enkäten i en del läroanstalter och i andra läroanstalter svarade tiotals personer på enkäten. I läroanstalter där enkäten skickades åt endast tio personer kan de personer som svarat på enkäten vara just de personer som förhåller sig positivt till projekten och utvecklingen av utbildningen. I läroanstalter där enkäten har skickats ut till alla är gruppen av respondenter mer heterogen och bland respondenterna kan det finnas sådana personer som har velat ha en möjlighet att ta bladet från munnen. Från en del läroanstalter kom det också bara två eller tre svar. Dessa läroanstalter kan alltså inte jämföras med de läroanstalter där antalet respondenter har varit tiotals. Därför görs det heller ingen granskning av läget mellan läroanstalterna i någon större grad.

Vid undersökningen av skillnaderna mellan läroanstalterna framkom att det för nästan varje fråga fanns statistiskt signifikanta skillnader mellan läroanstalterna. Ingen enskild läroanstalt skilde sig från mängden, utan svaren på frågor om förändringarna i läroanstalterna samt förändringen i fråga om avbrott varierade stort i alla läroanstalter. Detta visar på att det också inom läroanstalterna finns skillnader mellan åsikterna hos representanter för olika utbildningsområden, åsikterna hos personer med olika arbetsuppgifter samt mellan respondenternas privata åsikter.

En försiktig tolkning kan vara att de läroanstalter där det har skett mest förändringar i positiv riktning har varit mellanstora eller små. Antalet respondenter från dessa läroanstalter har varit relativt litet, till största delen under tio personer. Utgående från dessa resultat förefaller det som om det är litenhet och ett kontrollerbart antal studerande som utgör trumfkorten.

6.5 KONTROLL AV RESULTATENS TILLFÖRLITLIGHET

Undersökningens tillförlitlighet granskas ofta ur två synvinklar. För det första undersöks om undersökningens reliabilitet är som den skall vara. Med undersökningens reliabilitet menas huruvida upprepade mätningar ger samma resultat. Denna undersökningens reliabilitet är till största delen i sin ordning. Undersökningar kring samma ämne har tidigare gett liknande resultat även om materialet inte helt har motsvarat materialet i denna undersökning. Reliabiliteten kan visserligen kritiseras i det avseendet att särskilt tidpunkten för enkäten var något dålig för att få en helt objektiv synvinkel. Enkäten gjordes i april-

maj, under den mest brådsåkande tiden. Detta sänkte svarsprocenten och därigenom sjönk också tillförlitligheten något. Till exempel betoningen av att orka med arbetet kunde delvis vara en följd av att det var i slutet av läsåret. Å andra sidan kan tidpunktens inverkan utvärderas i det oändliga; slutet av läsåret är också den tid på året då semestern väntar bakom hörnet, vilket också skulle ha kunnat synas som positiva uppfattningar.

Det andra begreppet som har att göra med granskningens utvärdering och tillförlitlighet är validiteten. Med detta avses om de använda mätarna och metoderna lämpar sig för att mäta just det som skall mätas. I denna undersökning beaktades validiteten vid val av materialinsamlingsmetod och till exempel vid planeringen av frågorna i enkäten. Frågeserierna och de öppna frågorna skapades med hjälp av projektrapporterna och tidigare forskningsrapporter, vilket både direkt och indirekt gav giltig information om vad som hade lyckats och vilka goda rutiner som hade fungerat inom projekten. Intervjuerna å sin sida planerades i huvudsak kring de teman som hade framkommit i enkäten. Intervjuerna gav då resultat som kompletterade resultaten från enkäten.

Båda materialsamlingarna kan anses vara tillförlitliga eftersom resultaten från dem stödde varandra i nästan alla avseenden. Materialinsamlingsmetoderna kan dock kritiserats något. Det märktes tydligt i materialet att särskilt de öppna svaren i enkäten inte präglades av positiva och bra saker, utan det var enbart missförhållanden som togs upp. Detta gjorde det svårare att kontrollera bakgrunden till de goda rutinerna enbart med hjälp av materialet i enkäten. Intervjumaterialet fungerar dock här bra som ett kompletterande material eftersom det där också framkom bra saker.

När det gäller respondenterna märktes tillförlitlighetsproblemet också på att största delen av respondenterna var lärare i yrkesinriktade studier, som bevisligen hade en mer negativ uppfattning om förändringar och faktorer som inverkar på avbrotten än övriga svarsgrupper. I läroanstalterna finns det visserligen normalt fler lärare än representanter för övriga yrkesgrupper, så deras synvinkel är viktig, men ställvis kan dessa lärares negativa uppfattningar snedvrída svaren något. När det till exempel gäller förändringen i avbrottsstatistiken var det endast lärarna som trodde att avbrotten hade ökat. De övriga var av den åsikten att avbrotten hade minskat åtminstone i någon mån under de senaste sex åren. Därför var det viktigt att granska avvikande uppfattningar inom respondentgruppernas svar.

Eftersom det fanns flera problem med enkätens tillförlitlighet var det ytterst viktigt att vid sidan av enkäten också samla in material via intervjuer. För tillförlitlighetens del hade det varit nyttigt att intervjua flera lärare eller handledare vid varje läroanstalt för att få uppfattningar från flera områden och ur olika perspektiv, men tidsramen för undersökningen hade gjort extra intervjuer problematiska. Det märktes dock vid intervjuerna att den som intervjuades var lite trött på materialet, eftersom intervjuerna till största delen bestod av sådant som hade tagits upp redan tidigare. Men varje intervju tillförde ändå något nytt.

I materialet och datainsamlingsmetoderna finns det emellertid också många faktorer som ökar tillförlitligheten. Att använda två parallella materialsamlingar ökar undersökningens tillförlitlighet. I denna undersökning var det ytterst viktigt att använda intervjuer vid sidan av enkäten. Enkäten gav först basuppgifterna, som man kunde gå djupare in på i intervjuerna. Även projektrapporternas och de tidigare forskningsrapporternas perspektiv på projekten och förändringarna inom läroanstalterna var viktiga.

Intervjumaterialets tillförlitlighet och bredd ökade genom att intervjuerna gjordes på flera olika plan. I intervjuerna deltog såväl lärare, studiehandledare, rektorer, ledare, utbildningsanordnare som representanter för Utbildningsstyrelsen och undervisningsministeriet. Så kunde mer vidsträckta konturer för situationen och verksamheten i läroanstalten och kommunen eller samkommunen dras upp och genom granskningen var det möjligt att gå djupare in i den nationella utbildningspolitiken.

Läroanstalter av olika storlek och från olika orter var föremål för den närmare granskningen. Detta gjorde det möjligt att finna läroanstalternas eller kommunernas starka sidor och utifrån dessa faktorer var det också möjligt att hitta sådant som kan införlivas i en bra verksamhet och verksamhetsmiljö som har som ambition att förebygga avbrott. Eftersom ytterst varierande läroanstalter över hela Finland deltog i enkäten, kan resultaten i stor utsträckning generaliseras till att gälla läget inom yrkesutbildningen, verksamhetsförutsättningarna för ESF-projekten eller etableringsförutsättningarna för goda rutiner.

När det gäller de använda metodernas tillförlitlighet kan det tilläggas att intervjuerna alltid gjordes i ett separat, stängt rum där de som intervjuades kunde tala i lugn och ro utan att någon utomstående kunde höra dem. Intervjuerna bandades och transkriberades, så inga problem med att minnas eller med att höra fel uppkom.

Hur den nätbaserade enkäten fungerade i praktiken kan både rosas och risas. Å ena sidan fungerade enkäten bra och det fanns tillräckligt med svarsutrymme. Det var också lättare att skriva vid datorn än med penna. Å andra sidan framkom det att några hade tyckt att det kändes ovant att besvara en enkät via nätet och det kom förfrågningar om hur man skall göra för att kunna besvara frågorna. Denna ovana kan ha delvis ha minskat på antalet som besvarade enkäten liksom det faktum som framkom i enkäten, nämligen att lärarna var rätt trötta på alla extra uppgifter, planer och enkäter.

7 RUTINER SOM MINSKAR AVBROTTEN – EXEMPEL FRÅN LÄROANSTALTERNA

Målet för denna undersökning sades vara utveckling av ESF-projektverksamheten och yrkesutbildningen. Här ges information om processen inom ”god” projektverksamhet och olika projektmodeller presenteras. Dessutom utförs en noggrannare granskning av en sådan verksamhetspolitik som ser ut att höra ihop med verksamhet som minskar avbrotten. Nyckelfrågan lydde alltså: hurdan utbildningspolitik kan minska på avbrotten? På grund av tidtabellen för undersökningen begränsades frågorna och insamlandet av material till läroanstaltsnivå. Utbildningspolitik diskuteras dock på ett bredare plan.

Med hjälp av exempel från projekten och läroanstalterna försöker vi här definiera vad som är ”bra” utbildningspolitik med tanke på avbrotten. Sju läroanstalter valdes ut till denna granskning för att de antingen har ett bättre medeltal i avbrottsstatistiken, har bedrivit lyckad projektverksamhet eller bådadera. I följande underkapitel presenteras dessa läroanstalter. Varje läroanstalt och projekt presenteras var för sig. Som bakgrund berättas vilka projekt som har pågått i läroanstalten under 2000-talet samt en motivering för varför läroanstalten har valts ut för en noggrannare granskning. För varje läroanstalt presenteras också målgruppen, målen samt verksamhetsformerna för det projekt som genomfördes under åren 2003–2005. Informationen kommer från projektens slutrapporter och Utbildningsstyrelsens webbsidor om ESF-projekten

7.1 DE GRANSKADE LÄROANSTALTERNNA

7.1.1 Koulutuskeskus Salpaus / Lahden ammatti-instituutti

Päijät-Hämeen koulutus konserni / Koulutuskeskus Salpaus / Lahden ammatti-instituutti
Projektverksamhet: 2000–2003 It's my future, 2003–2005 Futuuri, 2005–2007 Ohjauspolku (Handledningsstigen)
Orsak till valet för närmare granskning: Vid Salpaus har man redan länge utfört bra projektarbete. Under projekten har det också utvecklats bra praktiskt material för lärarnas och elevvårdspersonalens bruk.
Projektets målgrupp: Studerande som har gått ut grundskolan i Lahtis eller de 13 kringliggande kommunerna. De studerande inom maskin- och metallbranschen fick ta del av projekten i en större omfattning. Projektet var ett utvecklingsprojekt på mer allmän och regional nivå (arbete under övergångsskedet).
Projektmål: 1) bygga upp en verksamhetsmodell för regionalt samarbete under övergångsskedet 2) rekrytera nya, entusiastiska studerande till maskin och metall samt förbättra effektiviteten i studierna 3) hitta lämpliga individuella studievägar och stödformer för de studerande.
Projektaktiviteter: En plan för det regionala övergångsskedet samt blanketter för överföring av information mellan grundskolan, de studerandes vårdnadshavare och yrkesläroanstalterna. Möjlighet för elever i åttonde och nionde klass att under ett par dagar bekanta sig med yrkesutbildning inom Salpaus olika utbildningsområden. Samarbete med specialskolorna i regionen kring prao i yrkesskola. Hjälpstugeverksamhet har arrangerats inom maskin- och metallbranschen. Besöksdagar och informationstillfällen har hjälpt till att locka studerande. Även organiserade tävlingar (Taitaja Ysi och Tämä Toimii) har arrangerats som ett led i aktivering. Samarbete med Teknologiindustrins och Lahtisregionens Mechatronics Network. Lärarna i grundskolorna och yrkesläroanstalterna gör företagsbesök. Utredningsarbete om specialstuderande och om hur deras studier framskrider. Informationen används i en kartläggning för att följa studerande i behov av särskilt stöd från grundskolan till yrkesläroanstalten och ut i arbetslivet.
Goda rutiner och resultat: Inom Futuuri-projektet gjordes en plan för övergångsskedet upp. Med denna plan som grund har kommunerna i Päijänne-Tavastland fått gemensamma verksamhetsplaner för hur samarbetet mellan grundskolorna och yrkesläroanstalterna upp skall se ut under övergångsskedet för en studerande som behöver särskilt stöd. Till övergångsplanen hör tre blanketter: 1) Överföringsinformation – en blankett som fylls i tillsammans av föräldrarna och den unge, som efter genomgången grundskola har antagits till en yrkesläroanstalt. 2) Blanketten för uppgifter om tidigare studier och arbetserfarenhet fylls i om den unge efter grundskolan har studerat till exempel vid ett gymnasium eller har haft ett arbete. 3) En blankett som är en individuell plan för hur undervisningen skall ordnas (IP) dvs. innehåller studieinformation vid övergången från grundläggande utbildning till andra stadiet. Denna så kallade övergångs-IP görs för alla studerande som har haft en IP eller en plan för elevens lärande i grundskolan. I övergångs-IP betonas sådant som är bra att beakta vid planeringen av framtida studier. 4) En blankett som är en individuell plan för hur undervisningen skall ordnas (IP) dvs. innehåller studieinformation vid övergången från grundläggande arbete till andra stadiet. Denna så kallade övergångs-IP görs för alla studerande som har haft en IP eller en plan för elevens lärande i skolan. I en övergångs-IP betonas sådant som är bra att beakta vid planeringen av framtida studier. Planen för övergångsskedet används vid Koulutuskeskus Salpaus tillsammans med inträdesproven, de inledande intervjuerna och kartläggningarna av utgångspunkt för att ge information om dem som påbörjar studierna. Detta ger information om hur det lönar sig att stödja de studerande, med vilka metoder de lär sig bäst, vilka didaktiska medel som hjälper dem i studierna och hur det lönar sig att handleda och undervisa just en viss studerande på det sätt som just hans eller hennes svårigheter förutsätter.

7.1.2 Jyväskylän ammattiopisto

Jyväskylän koulutuskuntayhtymä / Jyväskylän ammattiopisto
Projektverksamhet: 2000–2003 Opiskelu haltuun (Kontroll över studierna), 2003–2005 Tukea opiskeluun (Stöd inför studierna)
Orsak till valet för närmare granskning: I Jyväskylä har man redan länge utfört bra arbete för att förebygga avbrott. Tack vare projekten har avbrotten minskat.
Projektets målgrupp: Studera som bor på läroanstaltens internat samt studera som deltar i gemensam eller skolspecifik hobby- eller fritidsverksamhet eller både och.
Projektmål: Aktivering till verksamhet på de studerandes fritid. Målet för aktivering till verksamhet på fritiden var att hjälpa ungdomarna när studierna framskrider, minska avbrotten och stödja ungdomars utveckling som människa eller yrkesmänniska.
Projektaktiviteter: Fritidsklubbar, där idrott, kultur och slöjd kan utövas samt Avartti-verksamhet, där ungdomarna gör upp en personlig hobbyplan enligt sina egna kunskaper, färdigheter och intressen. Hobbyalternativen erbjuds från utbudet av de valbara ämnena i läroplanen. Verksamheten i internatet och på fritiden, där ungdomarna uppmuntras till att verka tillsammans. Tutorer som skall handleda de nya studerandena har utbildats för internatet. I internatets fritidsutrymmen arrangeras ledd kvällsverksamhet. Ett team för fritid och boende har bildats, som ansvarar för att koordinera verksamheten i klubbarna, boendet och fritidsverksamheten. Även elevkårsverksamheten har effektiverats. Personalens färdigheter i att bemöta och handleda ungdomar har stärkts via olika kurser.
Goda rutiner och resultat: Projektverksamheten, dvs. mångsidiga klubbar, verksamhet på internatet och elevkårens verksamhet är nära sammankopplade med skolans verksamhet och de studerandes studier. Ett resultat av projektet är att fritidsverksamheten är sammankopplad med studierna så att den studerande har nytta av sina hobbyer också rent yrkesmässigt. De studerande har fritidspass där de samlar intyg på att de har varit med i de klubbar som läroanstalten har arrangerat, i elevkårens verksamhet eller i tutorverksamheten. När den studerande har samlat ett visst antal stämplat, räknas deltagandet tillgodo i de valfria studierna. I alla läroanstalter finns en anslagstavla för fritiden, där information om servicen ges. Marknadsföring av och information om servicen ges även på fritidsverksamhetens webbsidor, som det finns en länk till från yrkesinstitutets webbsidor samt i en video om fritid.

7.1.3 Kurikan ammattioppilaitos

Kurikan ammattioppilaitoksen kuntayhtymä / Kurikan ammattioppilaitos
Projektverksamhet: 2000–2003 Inno II, 2003–2005 Harrasta harkiten (Utöva ditt intresse med eftertanke)
Orsak till valet för närmare granskning: Avbrottsprocenten är tydligt lägre än genomsnittet. (Andelen avbrott i september 2003 var 4,1 %.)
Projektets målgrupp: Grundskoleleverna i 7-9 klass i regionen
Projektmål: Att erbjuda ungdomar en möjlighet till vettig verksamhet på fritiden, att eleverna skall hitta saker som intresserar dem, att de skall lära sig de färdigheter som behövs i livet och i arbetet och att bygga upp elevernas självkänsla. Ett projektmål var också att förebygga utslagning och att lyfta fram yrkesutbildningen. Projektet strävar också efter att väcka och utöka samarbetet mellan olika aktörer.
Projektaktiviteter: Mångsidig fritidsverksamhet ordnades för ungdomarna. Samarbetspartners var bland annat 4H, scouterna, församlingen, kommunernas ungdomsväsen, företagare samt läroanstalterna. För avlagda kurser fick ungdomarna en påteckning i Studieboken för fritidsverksamhet. Kurserna kan räknas tillgodo i de fortsatta studierna. Det ordnades bland annat fritidsverkstäder vid Kurikan och Suupohjan ammattioppilaitos samt vid Suupohjan kauppaoppilaitos. För flickorna ordnades en stilkurs, där man gick igenom sunda levnadsvanor, vett och etikett, betydelsen av det yttre, hår-, hand- och hudvård samt hur man finner sin egen stil. Tidningen Kurikka-harrastaa gjordes i samarbete med staden och församlingen. Tidningen var fullspäckad med information om de instanser i kommunen som erbjuder fritidsverksamhet.
Goda rutiner och resultat: Verksamheten i fritidsverkstäderna och tidningen Kurikka-harrastaa förde fram yrkesutbildningen, skapade klarhet i ungdomars yrkesval, handens färdigheter fick högre status, man utvecklade praktiska färdigheter och förmåga att initiativ, fick nya vänner, utvecklade sociala färdigheter, stärkte förmågan att arbeta i grupp och tron på den egna förmåga och framför allt upplevde man en glädje över att lyckas.

7.1.4 Mäntän seudun koulutuskeskus

Mäntän seudun ammatillisen koulutuksen kuntayhtymä / Mäntän seudun koulutuskeskus
Projektverksamhet: 2003–2005 OppiVapriikki
Orsak till valet för närmare granskning: I Mänttä har projektet gett upphov till bra material om förebyggande av avbrott och om aktivering till utbildning för både läroanstaltens eget och andra läroanstalters bruk.
Projektets målgrupp: Ungdomar under 25 år i kommunerna i Mäntän seudun ammatillisen kuntayhtymä, Mänttäregionens samkommun för yrkesutbildning, som studerar vid eller planerar att söka till en läroanstalt.
Projektmål: 1) att skapa en ny form av nätverk för inlärning, där verksamheten byggs upp för att olika förvaltningsområdens samt sektorgränser (offentliga, privata, föreningar) aktiviteter skall komplettera varandra 2) att minska studieavbrotten till hälften av den nuvarande nivån samt att genom handledning till 100 % omplacera de studerande som avbryter sina studier 3) att skapa en verksamhetsmodell för förberedelser inför övergången från grundskola till yrkesutbildning 4) att för yrkesutbildningen skapa ett sådant träningsprogram för livskompetens som riktar sig till ungdomar. Programmet skall främja avläggande av grundexamen inom yrkesutbildning 5) utveckla en alternativ yrkesutbildningsmodell med fostrande och pedagogisk funktion
Projektaktiviteter: Kurs i "Studier med sting": en övergångsmodell för övergångsskedet mellan grundskola och yrkesutbildning. Skapa ett yrkesövergripande samarbetsnätverk. Komma med idéer för att genomdriva en alternativ yrkesutbildningsmodell (Utvecklingsprojektet Valmistamo 05). Grunda ett stödnätverk för inlärning. Grunden för stödnätverket bestäms av personerna och grupperna. OppiVapriikki har på prov erbjudit utbildning i att hantera sitt eget liv, i att avlägga grundläggande yrkesutbildning, i att handleda och förbereda för yrkesutbildning samt i att övergå till arbetslivet efter utbildningen.
Goda rutiner och resultat: Kursen "Sting i studierna" har framträtt som stjärnprodukten inom OppiVapriikki-projektet. "Sting i studierna" är en kurs om färdigheter i samarbete och om att växa i yrket. Kursen ordnas för till alla grupper som inleder sina studier och den leds av deras grupphandledare. Kursen är en valfri kurs på 2 studieveckor som kan inkluderas i de valfria studierna. I kursen ingår grupparbete samt en skild dag på ett lägerområde där gruppmedlemmarna får bekanta sig med varandra. Denna gruppbildnings- och informationskurs som arrangeras inom OppiVapriikki-projektet vid Mäntän seudun koulutuskeskus har visat sig vara en god rutin och finns nu som en valfri kurs i läroanstaltens läroplan. Material för kursen har utarbetats och grupphandledarna har utbildats för att självständigt kunna hålla kursen med första årets grupper. I Mänttä har projektet alltså omformat läroanstaltens egen läroplan och rutiner. Dessutom har kursen utformats så att också passar in i många andra läroanstalters miljöer och den har också spritt sig till andra läroanstalter.

7.1.5 Vantaan ammatillinen koulutuskeskus

Vantaan kaupunki / Vantaan ammatillinen koulutuskeskus
<p>Projektverksamhet: 2000–2003 VAKESin Ammattihaavit (yrkeshäven), 2003–2005 Tuettu siirtyminen perusopetuksesta ammatillisiin opintoihin, Haavi 2 (Stöd under övergången från grundläggande utbildning till yrkesstudier, Häven 2), 2005–2007 VAKESissa tekemällä taitajaksi (via praktik till proffs)</p>
<p>Orsak till valet för närmare granskning: Det har redan länge funnits projektverksamhet i Vanda. Projektverksamheten där har också varit lyckad.</p>
<p>Projektets målgrupp: I första hand har målgruppen för projektet varit utvalda ungdomar från tre pilotskolor inom den grundläggande utbildningen samt studerande som börjar vid Vantaan ammatillinen koulutuskeskus.</p>
<p>Projektmål: Projektets viktigaste uppgift är att sträva efter att minska studieavbrotten vid Vantaan ammatillinen koulutuskeskus. Syftet var också att ge mångskiftande stöd så att lärarna och de studerande bättre skall kunna genomföra sina basuppgifter. Inom projektet försöker man aktivt försäkra sig om att stödet och stödbehovet möts.</p>
<p>Projektaktiviteter: Hävens verksamhetsformer utgjordes av fem produkter som bestod av hävens så kallade produktfamilj. Dessa var: informationsmöte för dem som inte hade någon studieplats på andra stadiet, stöd för den som ingriper och uppbyggnad av en modell för ingripandet, ledsagning, kartläggning av situationen samt verksamhet i form av arbetspar.</p> <p>Att bekanta sig med den studerande och kartlägga hans eller hennes situation. Strävan efter heltäckande stöd för kunden så att vårdnadshavarna och andra närstående är med ända från början. Stöd söktes också via servicestrukturen och från sakkunniga medhjälpare dit ungdomarna ledsagas om det fanns behov av stöd.</p> <p>Inom ramarna för projektet följdes ungdomarna från grundskolan till andra stadiet. Arbetet med den individuella planen för hur undervisningen skall ordnas (IP) spelar en viktig roll för denna uppgift.</p> <p>Seminarier ordnas tillsammans med De ungas delaktighetsprojekt, där man i grupper med representanter för olika yrken söker smärtpunkterna under övergångsskedet och funderar över strukturella lösningar på dessa smärtpunkter.</p>
<p>Goda rutiner och resultat: Hävens produktfamilj: Vid informationstillfället för eleverna i nionde klass försöker man ge information om yrkesutbildningen för att de skall förstå vad andra stadiets studier innebär. Modellen för snabbt ingripande ger medel för ingripandet och utvecklar organisationen, så att den bättre kan stödja den som ingriper. Enhetliga modeller för ett snabbt ingripande skapas. Modellen skall göra att tröskeln för att ingripa blir lägre. Efter ingripandet fortsätter utvärderingen av den studerande med hjälp av en "verktygsback". Denna verktygsback används när man bekantar sig med ungdomarna, när man kartlägger deras livssituation och följer med deras framsteg. Med ledsagning fram till bytet avses i detta projekt att arbetsgivaren ledsagar de studerande och överlåter deras ärende till en annan arbetsstagare. Ledsagningen gör att bollen kommer i rullning snabbare och processen effektiveras. Ledsagningen gör det möjligt för arbetsstagaren och kunden att ha ett mer mänskligt och heltäckande möte.</p>

7.1.6 Nokian ammattioppilaitos

Nokian kaupunki / Nokian ammattioppilaitos
Projektverksamhet: 2000–2003 Vatupassi (Vattenpasset), 2003–2005 Vatupassi II (Vattenpasset II)
Orsak till valet för närmare granskning: Avbrottsprocenten är betydligt lägre än genomsnittet (avbrottsprocenten i september 2003 var 5,5 %).
Projektets målgrupp: De studerande vid Nokian ammattioppilaitos, studerande som behöver särskilt stöd och framför allt studerande inom metall- och byggbranschen.
Projektmål: 1) minska avbrotten inom yrkesutbildningen och öka antalet utexaminerade 2) skapa en balans mellan de studerandes färdigheter och studiemålen samt skapa en positiv utveckling 3) söka och utveckla individuella läroplaner samt förbättra de studerandes studiefärdigheter med hjälp av olika sorters stödformer 4) förbättra inläringen i arbetet för studerande som behöver särskilt stöd samt företagens beredskap att ta emot dem, vilket höjer ungdomarnas sysselsättningsgrad efter studierna 5) skapa verksamhetsmodeller för övergångsskedet inom närområdet.
Projektaktiviteter: Individuell handledning och utvecklande av olika studiemetoder utgående från de studerandes individuella behov Uppgörande av en plan för specialundervisningen Specialläraren har erbjudit lärarna information om specialundervisning, stöd för att fungera med olika studerande och att utöka samarbetet kring elevvård inom läroanstalten. En väsentlig arbetsform inom projekten har varit samarbetet med andra yrkesläroanstalter, den grundläggande utbildningen, grundtrygghetsmyndigheterna, företagen och arbetskraftsbyrån. En viktig resurs i processen som förebygger avbrott har varit det starka nätverksarbetet såväl på lokal nivå som mellan olika organisationers projekt under bland annat övergångsskedets handledningsverksamhet.
Goda rutiner och resultat: Nokia har genom individuell handledning samt olika undervisningsmetoder lyckats stödja de studerande som är i behov av särskilt stöd under deras studier. De studerande har kunnat diskutera sina studier med en speciallärare, stärka sina studiefärdigheter och grundkunskaper, avlägga kurser i de grundläggande ämnena i egen takt, delta i försök med utbildning, komma överens om kompensation för frånvaro och sedan kompensera frånvaron samt avlägga studier enligt en individuellt utarbetad studieplan. Det har också satsats på specialundervisningen genom utarbetande av en plan för den. Där finns anvisningar för anpassning och utvärderingsgrunder, anvisningar för att ge någon status som specialelev, test för att avgöra de studerandes utgångsnivå, inledande intervjuer, ett orienteringsskede för studierna, anvisningar för inläring i arbetet för en elev som behöver särskilt stöd samt samarbetet under övergångsskedet.

7.1.7 Tampereen ammattiopisto

Tampereen kaupunki / Tampereen ammattiopisto (Hervanta)
Projektverksamhet: 2000–2003 Herkules, 2003–2005 Herkules II
Orsak till valet för närmare granskning: Man har försökt sprida de goda rutiner som har skapats under det framgångsrika Herkules-projektet i Tammerfors till andra yrkesinstitut.
Projektets målgrupp: De studerande vid Tampereen ammattiopistos alla fem läroanstalter.
Projektmål: 1) erbjuda de studerande olika stödformer som förebygger studieavbrott och aktiverar till yrkesutbildning 2) utveckla bemötandet av olika studerande genom att bland annat uppmuntra personalen att gå olika utbildningar 3) Herkules-verksamheten en del av elevvården
Projektaktiviteter: Studieverkstad, teamlärare och Herkules-handledare
Goda rutiner och resultat: En studieverkstad som är ett lugnt arbetsutrymme avsett för alla studerande och där den studerande kan göra sina uppgifter och få handledning. Den studerande kan komma till studieverkstaden på eget initiativ eller på initiativ av en lärare på den studerandes egen tid. Med hjälp av en teamlärare har det gjorts satsningar på undervisningen. Förutom undervisning fyllde teamläraren sin tid med att handleda de studerande i studieverkstaden, med att fungera som kompanjonlärare, med att följa upp frånvaro och med övrig stödverksamhet för de studerande. Herkules-handledaren arbetade vid Hervannan ammattioppilaitos som en del av elevvården och fungerade där som kurators arbetspar. Handledaren befann sig ute på fältet, nära de studerande. Dessutom arrangerade handledaren fritidssysselsättning och aktiviteter som gynnar gruppbyggnaden.

7.2 UTGÅNGSPUNKTERNA FÖR EN LYCKAD PROJEKTVERKSAMHET OCH GODA RUTINER

Ett tema för granskningen av dessa läroanstalter och projekt var att beskriva lyckad projektverksamhet. Denna information samlades in genom intervjuer med lärare, rektorer och utbildningsanordnare. Intervjuer gjordes också inom Utbildningsstyrelsen och undervisningsministeriet. Syftet med dessa intervjuer var att reda ut projektens situation i allmänhet och alltså inte de enskilda läroanstalternas verksamhet i synnerhet.

Om syftet är att etablera goda rutiner och att utveckla yrkesutbildningen, är förutsättningen för detta att goda rutiner hittas och att projektverksamheten är bra. Huruvida projektet lyckas och goda rutiner uppstår beror emellertid på många faktorer.

Ur intervjuerna framkom tolv utgångspunkter för hur man kan lyckas med ett projekt.

- 1) Till att börja med måste projektet utgå från ett verkligt behov av att utveckla läroanstalten. Det är inte ändamålsenligt att ansöka om ett projekt och finansiering om det i läroanstalten inte finns några problem som har med projektets innehåll att göra. Om det i läroanstalten finns ett verkligt behov av att utveckla någon sektor, går det att motivera personalen till att göra en insats för något viktigt. Det lönar sig heller inte för läroanstalterna att gå med i alla möjliga småprojekt, utan de måste noga fundera på vilka projekt som är till nytta för läroanstalten och som personalen orkar delta i.
- 2) För det andra bör man redan i planeringsstadiet tänka på projektrutinerna så att projektet görs till en del av läroanstaltens funktionella helhet. Syftet är att projektet skall få till stånd en förändring i läroanstaltens strukturer. Exempelvis att en kurs som har introducerats under projektets gång görs till en del av läroplanen eller att en speciallärare som har anställts under projektet fortsätter i läroanstaltens tjänst också efter projektet.
- 3) Det är också viktigt att redan i projektets planeringsskede och under ansökningsprocessen ha med de personer som sist och slutligen också skall genomföra projektet. Projektets aktörer bör helst komma med i bilden redan i ett tidigt skede. Man menade att det var helt onödigt att göra projektansökningarna under stor brådska bara för att det fanns projektpengar, och först senare försöka hitta de personer som skall genomföra projektet.
- 4) Den fjärde viktiga utgångspunkten är att förstå vart man är på väg när projektet planeras och vilka resurser som står till förfogande. Inom ett projekt är tid och resurser begränsade, så verksamheten måste kunna planeras utifrån resurserna. På ett par år går det inte att göra några under, men det går att få en början och en bra grund för att kunna utveckla verksamheten i fortsättningen. Man måste alltså klara av att gå framåt steg för steg, lite i taget, och inte sträva efter en alltför stor förändring på ett ögonblick.
- 5) Projektets framgång påverkas givetvis också av de personer som skall genomföra det. För att ett projekt skall lyckas sågs det som viktigt att projektaktörerna kommer inifrån läroanstalten. Då känner dessa projektaktörer till de studerande samt personalens och läroanstaltens rutiner. När projektaktören kommer inifrån läroanstalten, kan kommunikationen mellan personalen och projektaktören emellanåt fungera bättre och man har även bättre förtroende för att projektaktören i sin verksamhet ser till allas bästa. Det upplevdes också som viktigt att projektarbetstagaren helt och hållet befrias från övriga aktiviteter som till exempel undervisning så att han eller hon kan koncentrera sig helt på att sköta projektet.
- 6) Projektaktören skall föra fram den aspekt som skall utvecklas så att personalen inte glömmer hur de skall gå till väga och varför. För att goda rutiner skall uppstå och projektet lyckas är det till stor hjälp om personalen i läroanstalten är aktiv och entusiastisk. Detta aktiva samarbete lyckas givetvis inte utan en god sammanhållning inom läroanstalten, vilket är det viktigaste för att projektet skall ha framgång.
- 7) För att projektet skall kunna lyckas är det viktigt att ge information om projektet till såväl personalen, eventuella samarbetspartners som studerande. Informationen kan mycket väl skötas genom att till exempel ordna en diskussion inom läroanstalten, genom att lägga ut information på läroanstaltens webbsida eller genom att göra en introduktionsvideo. Projektet kan också få en egen anslagstavla på en vägg i läroanstalten. Då är informationen tillgänglig för av alla.
- 8) Det är ytterst viktigt att läroanstaltens ledning förbinder sig till projektet. Det är viktigt att läroanstaltens ledning ger sitt stöd för projektet och till projektaktörerna. Ledningens stöd upplevdes som särskilt viktigt i det skede då rutinerna skall etableras.

- 9) Också utbildningsanordnarens, dvs. huvudmannens positiva inställning till projektet, reformerna samt till läroanstaltens och utbildningens behov är avgörande. När inläringsmiljön och apparaturen är i skick är förutsättningarna bättre för att göra strukturella förändringar på högre nivå.
- 10) Projektarbetet inspirerar mer om det i bakgrunden redan finns tidigare framgångsrika projekt. Då är tron på projekt bra och det finns en beredskap för att arbeta för att uppnå resultat. Tidigare projekterfarenhet underlättar också det pappersarbete som följer med projektet.
- 11) Projektet kan bli mer effektivt och det kan blåsa nya vindar om man bygger upp nätverk. Projektaktörerna i regionens läroanstalter kan ha möten, utbyta erfarenheter och föra diskussioner där de kan lära sig av varandra, få fler idéer och ge varandra kraft att orka.
- 12) Slutligen beror all framgång ändå på en god stämning och samarbete. Detta underlättas om det inte finns alltför många led i beslutsfattandet i läroanstalten och om alla har möjlighet att vara med och säga sin åsikt om de beslut som gäller dem själva. En god stämning uppstår om alla delar av läroanstalten har samma regler och när allas behov beaktas i lika hög grad. Förtroende kan skapas till exempel genom att beslutsfattarna besöker läroanstalten för att bekanta sig med personalen och höra vad de har att säga.

Alla projekt har fått förändringar till stånd. Inom en del projekt har förändringarna bara funnits kvar under projekttiden, men vid de flesta läroanstalterna har de goda rutinerna från projekten lyckats skapa bestående förändringar i läroanstalternas organisatoriska, politiska, regulativa eller t.o.m. kulturella struktur. Nedan presenteras några exempel på hur projekten har påverkat dessa strukturer.

- 1) Fritidssysselsättning för de studerande i läroanstalten och verkstäderna och kurserna för grundskoleleverna infördes i läroplanen så att ungdomar som deltar aktivt i verksamheten får prestationerna tillgodoräknade i de valfria studierna.
- 2) Gruppbildningsperioden som anordnas under de första studieveckorna har införts i läroanstaltens läroplan som en valfri period för alla grupper som inleder studierna. Denna praxis har spridit sig också till andra läroanstalter.
- 3) Den speciallärraresurs eller handledaresurs som konstaterades vara en god rutin under projektet har visat sig vara så viktig att tjänsten som speciallärare/-handledare kommer att tas med i beräkningarna i nästa budget och en fast tjänst inrättas.
- 4) På kommunnivå har projektets och yrkesläroanstaltens goda verksamhet aktiverat kommunen till att arrangera aktiverande verksamhet också för ungdomar utanför läroanstalterna.
- 5) Projektet, studierna och valfria ämnen har tillsammans inspirerat ungdomarna i läroanstalten till företagande. Efter att de har utexaminerats har de grundat egna företag.
- 6) Projekt som är synliga utanför läroanstalten tros bidra till att yrkesutbildningens status stiger. Tack vare projektet antogs ungdomars uppskattning av handens färdigheter ha stigit.
- 7) Resultaten från projektet har utgjort grunden för ett nytt projekt som behandlas på kommunnivå.
- 8) Tidigare projekt har inverkat på försöket att handleda och förbereda utbildningskedet. Således har dessa projekt i samverkan omformat utbildningsstrukturen på nationell nivå.

7.3 ETABLERING AV RUTINERNA

Rent allmänt var respondenterna av den meningen att projektrutinerna hade införlivats i vardagsverksamheten i allt högre grad under de senaste åren. Etableringen av projektrutiner beror på många faktorer. De viktigaste faktorerna var att personalen och ledningen åtog sig att etablera projektrutinerna. Detta kräver att hela personalen uppskattar projektrutinerna i alla hänseenden. Lärarna och handledarna bör förbinda sig till att få rutinerna att fungera, ledningen bör satsa på koordineringen och utbildningsanordnaren sköter finansieringen. Alla bör förstå vikten av rutinerna och göra en egen insats för att rutinerna skall bli etablerade. Här är det viktigt att sprida kännedom om projektet, dess verksamhet och resultat och likaså bör alla samarbeta. Det vore också önskvärt att projektet varar tillräckligt lång tid så att det går att lägga sig in i projektets tema tillräckligt och så att rutinerna kan etableras i lugn och ro redan medan projektet varar.

Projektrutinerna troddes framför allt bero på en bra och flitig personal och på projektarbetstagare som orkar driva igenom viktiga aktiviteter inom läroanstaltens stela strukturer. Det är viktigt att man får undervisnings- och handledningspersonalen att engagera sig i projektrutinerna. Detta underlättas om aktiviteterna på något vis är länkade till personalens arbete. Som ett exempel på detta kan nämnas att läraren kan skicka studerande till verkstaden eller specialläraren. Så blir verksamheten till vardag också för lärarna och de upptäcker nyttan av de goda rutinerna också för sitt eget arbete.

När det gällde etableringen av rutinerna betonades också vikten av att ledningen åtar sig att få igenom förändringen. I enkäten framkom att ledningen genom sin egen verksamhet skall stödja och organisera verksamheten så att det är möjligt att etablera rutinerna. I intervjuerna konstaterades att etableringen av projektrutiner kräver att frågor kring projektet prioriteras såväl av läroanstaltens personal, ledningen som av förvaltningen på högre nivå. Alla måste alltså åta sig att göra en insats för att få kontinuitet i en verksamhet som är bra. Utbildningsanordnaren måste garantera det ekonomiska stödet, rektorn måste stödja de projektaktiviteter som överlappar läroanstaltens rutiner och personalen måste verka tillsammans. Alla måste alltså sträva åt och dra åt samma håll.

Vi beslutade att vi gör en process av det här och så genomförde vi det bara. Det är en del av vår normala verksamhet, punkt slut. Alla har accepterat det: förvaltningen, läroanstaltens ledning och aktörerna. Ingen ser det som att det skulle tas från något annat.

Det går att påverka personalens åtagande och genom detta etableringen av goda rutiner åtminstone genom information. All personal i läroanstalten borde aktivt informeras om projektet, dess rutiner, önskvärda effekter och resultat för att få dem att förbinda sig till detta. Detta engagemang underlättas av att projektaktörerna sinsemellan strävar efter en verksamhet som präglas av ett öppet och mångsidigt samarbete.

Ur intervjuerna och de öppna svaren i enkäten framgick att e-post inte är den bästa möjliga informationskanalen, utan frågorna borde föras fram på många olika sätt. Ett exempel på goda informationsrutiner var att projekten och rutinerna kring dem fördes fram vid läroanstaltens fester och evenemang, när alla var närvarande. Så får man fram budskapet till personalen. De studerande kan återigen få informationsblad eller få se en video. Det är också viktigt att informationen är lättillgänglig. Ett bra exempel på detta är egna webbsidor för projektet och dess tjänster samt en informationstavla på väggen i läroanstalten.

En avgörande faktor för etableringen av projektrutiner var också de ekonomiska resurserna. Etableringen av rutinerna berodde tydligen i mångt och mycket på om läroanstalten hade tillräckligt med resurser för att fortsätta med bra verksamhet. I många läroanstalter berättades att goda rutiner som ger goda resultat var något som läroanstaltens ledning och utbildningsanordnaren var beredda att satsa pengar på också efter projektperioden om man kunde visa på att verksamheten är effektiv. Exempel på detta är ett fall där ett ökat antal speciallärare kunde motiveras med att detta leder till mindre avbrott, vilket i sin tur leder till att de pengar som går till speciallärarnas lön fås tillbaka via enhetspriset. Uträkningar om detta presenterades för utbildningsanordnaren och så blev denna rutin en del av verksamheten.

Ett annat exempel är den situation där studierådgivningen hade visat sig vara ineffektiv så att man inte visste vart de studerande tog vägen när de slutade skolan. Man gick på sin magkänsla och överförde studiehandledningen från flera studiehandledare på deltid till en heltidsanställd studiehandledare – och resultaten förbättrades. Dessa exempel visar att det är ytterst viktigt att fundera igenom vilka faktorer som kan förebygga avbrott och att söka sätt att lösa problemet. När det inom läroanstalten anses vara viktigt att förebygga avbrott, satsas det systematiskt på detta, och då kan man också uppnå resultat.

När det gäller finansieringen ser det ut som om större läroanstalter hade bättre förutsättningar än de mindre att fortsätta med de rutiner som hade visat sig fungera väl. Större läroanstalter upplevdes ha mer möjligheter att använda pengar till dessa stora projekt och det var också lättare att lösgöra relativt stora summor från andra objekt. Stora läroanstalter får också betydligt mer pengar att röra sig med än en mindre läroanstalt om avbrotten minskar med till exempel en halv procentenhet.

När etableringen av rutiner granskas framträder de stora utmaningarna för projekten, men det mest väsentliga verkar vara att interaktionen fungerar enligt botten up-principen och att det finns information om projektverksamheten, att resultaten utvärderas och det positiva och negativa med de olika alternativen utvärderas systematiskt.

I intervjuerna med utbildningsanordnarna framkom det tydligt att de personer som sitter i samkommunernas styrelser eller i andra beslutande organ måste vara experter på utbildning och genuint intresserade av yrkesutbildning. Detta intresse och denna sakkunskap är ett villkor för att man skall kunna sätta sig in i saker och framför allt för att ta reda på information. Som stöd för beslutsfattandet behövs det mycket information och informationen finns tillgänglig, men användningen av informationen beror på om man är intresserad av att sätta sig in i frågorna. Dit hör också en noggrann uppföljning. Följande citat illustrerar proceduren med att sätta sig in i frågor och att följa upp situationen.

... styrelsens uppgift är att skapa förutsättningar för att förverkliga läroplanen. Förutsättningar skapas genom att vi i budgetskedet ser på tyngdpunkterna, hur de ekonomiska resurserna finns tillgängliga och hur de allokeras och vart. Sedan förbinder vi oss att stöda inläringen... EU:s definition av bra inläring, varje medlem i styrelsen kan ju kriterierna för god inläring och undervisning. Sedan har vi lärarnas uppföljningsplikt. Minst en gång i året, vanligen två gånger i året, behöver vi avbrottsstatistiken. Det brukar bli före jul och på våren. Var har de studerande hamnat, vart har de försvunnit och i vilket skede och hur. Om det läcker någonstans, undersöker vi noga vad det beror på. Vi ställer frågor, vi följer de här studerandena.

Ett tema som framkom var också växelverkan med ”fältet”, dvs. med lärarna och de studerande. Genom att ha en öppen dialog som princip försöker ledningen få klarhet i vilka behov av utveckling eller vilka problem som finns – antingen nuvarande eller framtida.

Vi transporterar runt hela styrelsen, som i går var vi där och bekantade oss med teknikundervisningen. Vi besöker varje punkt i skolan, vi träffar lärare och vi träffar studerande. Vi har de här mötena mellan styrelsen och de studerande och mellan styrelsen och lärarna, möten där de får berätta om sina problem. Den här kontakten, meningsutbytet, samarbetet och mötet, då ser vi vad som finns.

... vi har kommit överens om att vi öppet lägger fram alla ärenden på bordet och var och en säger sin åsikt då och inte bakom ryggen. Vi lyssnar på den här organisationen och alltid på det vi hör när vi går runt där, för den här substanskunskapen är för oss människor när vi hör att skon klämmer nästans...

Det har också betydelse att utbildningsanordnaren systematiskt är med i projektverksamheten. Detta kan vara under projektets ansökningsperiod och planeringen, men det är lika viktigt att ledningen är med under projektets hela livstid. Man sätter sig in i projekten och resultaten samt erfarenheterna från dem vid till exempel styrelsens möten.

Just det, orsaken till att projekten lyckas hos oss. Ända upp till styrelsen diskuterar vi det, vi ser vad som behövs och hur de har planerat projektet och hur mycket pengar som ska användas. Och vi ser förstås på vad man får för pengarna och vad resultatet ska bli. Vi har en väldans bra systematik och det här är orsaken till att vi lyckas. Ja, vi är mycket systematiska när det gäller att göra saker tillsammans, bygga upp projekt och projektanvisningar och sånt. Det väsentliga är att vi inte godkänner några projekt och startar ingenting och börjar inte med någonting som inte är sammankopplat med de funktionella helheterna. Det måste gå att passa in i vår läroplan och det måste verkligen anknyta till de studerandes verkliga liv. Det ska inte vara ett projekt bara för projektets skull, här är pengarna. Om man på något vis skulle lyckas använda dem och låtsas göra något, så har det inget med de studerandes verksamhet att göra och det ligger utanför lärarens vardagsarbete och kapacitet.

Bakgrunden till allt är värderingar, val och alternativ – både inom den lokala och regionala utbildningspolitiken måste man prioritera. När det gäller avbrott kan man tänka sig att satsningar på till exempel personalens utbildning, välmående, specialundervisning och elevvård är tecken på val där tyngdpunkten ligger på att alla studerande skall stödas. Det är svårt att definiera vad som skulle kunna utgöra en motpol till dessa val, men i diskussionerna om värderingar betonar en del utbildningsanordnare arbetslivets behov mer medan andra talar på motsvarande sätt om de studerandes behov.

När det gäller valen är den inställning som man har till de studerande det intressanta. Tidigare i rapporten hänvisades till att erfarenheter i grundskolan av att (offentligt) känna sig mindervärdig har kunnat ge upphov till nya rutiner och genom detta försöker de studerande bygga upp en ny tro på att de duger. Därför kan offentliga diskussioner om den låga nivån på de studerande i yrkesläroanstalterna förvärra problemet med avbrott och genom denna stämpel kan hela yrkesutbildningens status ta skada. En av de intervjuade personerna berör denna problematik och betonade att de egna värderingarna grundade sig på att de studerande värdesätts. Dilemmat är dock att detta också är en aspekt av sanningen, som det inte är lönt att tiga om. Strävan är ju att ta tag i de studerandes problem på villkor att man också identifierar problemen. I följande citat märks det att man sätter värde på de studerande; denna attityd verkade reflektera hela läroanstaltens verksamhet och kan delvis vara en förklaring till att läroanstalten har profilerat sig till att vara en bra läroanstalt i fråga om avbrotten:

Och om vi själva pratar om att vårt studerandematerial är dåligt, börjar det här omgivande samhället tro oss. Vårt material ser ut precis som vårt samhälle ser ut. Vi lärare har till uppgift att leva tillsammans med de ungdomar som är här. Inte kan vi byta ut folket, det är ju en fråga om etik. Men det måste man ju medge, att det är ungdomarna från depressionsåren som vi har i händerna, dvs. de som gick i grundskolan på 90-talet. Det märks här hos oss nu och det kommer att märkas i framtiden, det är sant. Men inte har vi rätt att klaga. I det här avseendet är jag en sträng ledare.

Misslyckad projektverksamhet och problem med att etablera rutiner

Hindren för att etablera projektaktiviteterna är ofta motsatser till de faktorer som har bidragit till att etablera goda rutiner. Det kom fram många sådana saker i materialet. För det första kan rutinerna inte etableras i läroanstalterna då många lärare i läroanstalterna inte ens känner till de projekt som pågår, än mindre vilka rutiner som ingår och vilka goda rutiner som har utvecklats. Dessutom nämndes det att personalomsättningen vållar problem när rutinerna skall etableras.

Vi har så många allmänna projekt som är på gång varje år och jag skulle vilja påstå att varken jag eller största delen av lärarna överlag har någon uppfattning om att det ens pågår sådana projekt. Så om jag inte känner till vilka projekt som är på gång och resultaten av de projekten, kan man ju fråga sig vilken nytta vi har av projekten. Man borde få kännedom om det här projektet och resultaten, så att vi kommer framåt och lärarna skulle få ut något av det.

Ovetskapen kan delvis bero på att projektrutinerna har blivit aktiviteter vid sidan av det grundläggande arbetet. Exempel som nämndes är att de undervisnings- och handledningsarrangemang som länge redan varit rutin i läroanstalten bildade en egen helhet och projektet fungerade vid sidan av dessa, som en egen helhet. En orsak till att projektaktiviteterna inte etablerades var alltså att man inte fick resultaten från projekten att smälta in i läroanstaltens basverksamhet.

Det är på det viset att projektet gör saken så här och vi gör saken så där och vi tar skilda spår så här och de möts inte någonstans. Det där samarbetet mellan projekt och personal fungerar inte av någon anledning.

Enligt intervjuerna är en beaktansvärd sak när det gäller etableringen av projektrutiner att bakgrunden till de aktiviteter som projekten har lämnat i bruk ofta är höljdd i dunkel. Särskilt personer som inte har varit aktivt med i ett projekt kan inte skilja på om någon verksamhetsform har tagits i bruk inom projektet eller om den från början har varit verksamhet som har legat utanför projektverksamheten. Detta vittnar om samma sak som också har framkommit i många intervjuer, nämligen att informationen om projektverksamheten i många läroanstalter inte riktigt har fungerat. Men samtidigt vittnar detta om att projektrutinerna i varje fall i viss mån har uppgått i läroanstaltens tidigare rutiner.

I intervjuerna och de öppna svaren i enkäten nämndes att också lärarnas inskränkta synsätt ofta är orsaken till att det inte går helt smidigt att etablera rutinerna. Alla lärare är inte tillräckligt entusiastiska när det gäller att hjälpa till med att etablera projektaktiviteterna eftersom aktiviteterna inte direkt ökar resurserna för undervisningen i klass, utan satsningen inriktas mer på stödåtgärder. Alla förstår alltså inte att satsningen på stödåtgärder också underlättar lärarens arbete. Läroanstaltsledningarna antydde också att många lärare motsätter sig förändringar eftersom de vet att förändringarna innebär mer arbete för dem själva.

Inom personalen lär det också finnas uppfattningar om att projektet och aktörerna inom projektet sköter problemen av sig själva, att projektet fungerar av bara farten och att rutinerna etableras bara någon orkar arbeta för det. Alla förstod alltså inte betydelsen av samarbete kring projektverksamheten.

Vår egen personal tänker alltid nu och då att projektet tar hand om en sak. När "Essi" (namnet utbytt) är den som är aktiv inom projektet, så hörs det alltid emellanåt att nog tar "Essi" hand om det. Men det är inte så det ska vara, utan det är vi som ska sköta det när projektet upphör och "Essi" inte längre är här. – Jag kanske ser det som så att några förväntar sig att den här verksamheten är Essis sak. Men det är ju vår sak att se till att rutinerna blir permanenta.

I några läroanstalter hade det finansiella stödet för etableringen av goda rutiner blivit ringa, och därför hade man återvänt till samma gamla vanliga rutiner. Projekten upplevdes därför i viss mån som deprimerande eftersom man under projekttiden såg hur goda resultat man kunde uppnå, men när finansieringen tog slut, tog också många bra saker slut och man stod återigen inför samma problem.

Det är ju det att projekten inte utvecklar, utan det bara tillför någon resurs och sedan tas den resursen bort. Alla är förundrade och det känns bra för lärarna, de har sett att något är möjligt och sedan tas det bort. Och projektarbetet borde ju förstås vara så att det kommer från den grundläggande finansieringen, att ett grundläggande system ska byggas och inte bara att man utvecklar något som sedan försvinner. Det görs väldigt mycket onödigt arbete inom de här projekten, för när finansieringen sedan försvinner, blir det ingenting kvar.

Även om projekten förmodades pågå tillräckligt lång tid för att attityder och rutiner kunde förändras inom läroanstalten, upplevde man det ändå som om projekten hade varat för kort tid för att projektrutinerna skulle hinna etableras. Något mer långvariga projekt skulle vara viktiga för att etablera goda rutiner. Detta motiverades med att under ett mer långvarigt projekt skulle resultaten från projektverksamheten bättre komma till synes redan medan projektet varade.

I intervjuerna och de öppna svaren i enkäten uppgavs att andra hinder för tidtabellen i etableringen av goda rutiner bland annat var att då man ständigt har nya projekt finns det ingen tid för att etablera och börja använda goda rutiner från de tidigare projekten.

Den byråkratiska pappersrumban som hör till projektverksamheten ansågs också vara en orsak till projektens låga popularitet och därigenom en orsak till att projekten misslyckades. Enligt förklaringen har läroanstaltens personal redan från förut fått mer planerings- och pappersarbete och projektarbetet intresserar inte alltid pga. det pappersarbete som det för med sig. Man var medveten om att projekten kräver planering, noggrann bokföring av antalet arbetstimmar, olika uppföljningsrapporter samt – när det gäller de ekonomiska resurserna – pappersarbete. Pga. dessa faktorer förmodades personalen inte vara motiverad att delta i projekten. När lärarna inte blir intresserade av projekten, blir projekten ofta lite vid sidan om grundrutinerna i läroanstalterna, vilket också till slut leder till att projektet misslyckas med att etablera rutinerna.

7.4 PROJEKTVERKSAMHETENS UTVECKLINGSBEHOV

I läroanstalterna hade man kommit på många utvecklingsbehov som omfattades av det egna projektet. Dessa tas ändå inte upp här, utan vi försöker hålla oss till projektverksam-

hetens utvecklingsbehov rent allmänt. I projektrapporterna och intervjuerna kom det fram några saker som kan utgöra en bas för att vidareutveckla ESF-projekt för avbrutna yrkesstudier och aktivering till utbildning.

Ett av förslagen var att planera regionala projekt i samband med utvecklingen av övergångsskedet. Projekten borde koncentrera sig på det lokala samarbetet mellan yrkesläroanstalterna och grundskolan samt övriga instanser som har med ungdomar att göra för att organisera permanenta modeller för övergångsskedet. Inom projektet borde man noggrant definiera samarbetets mål, medel, ansvar och befogenheter samt resursfördelningen för samarbetet. Det framkom också önskemål om att man under projektiden kunde koncentrera sig på att på gräsrotsnivå följa med enskilda ungdomars väg från grundskolan framåt och inte bara koncentrera sig på samarbetet mellan organisationer på en allmän nivå.

När det gäller samarbete föreslogs också att gemensamma projekt kunde ordnas mellan yrkesläroanstalter, gymnasier och yrkeshögskolor så att gränserna mellan läroanstalterna skulle glömmas. Syftet med dessa projekt vore att aktivera ungdomarna i studierna redan då de börjar studera och att uppmuntra dem till att tillsammans arbeta med något nyttigt och betydelsefullt. Alla skulle ha en viktig uppgift och alla skulle arbeta tillsammans. Genom att göra ungdomarna delaktiga i verksamheten tillsammans med olika aktörer kunde man få många ungdomar att bli intresserade av studierna på ett lite annorlunda sätt. Denna samarbetsform föreslogs särskilt när det gällde utbildning av toppstuderande, men det skulle också kunna fungera som ett sätt att motivera svagare studerande. Till exempel kunde äldre yrkeshögskolestuderande fungera som mentorer för de studerande i yrkesläroanstalterna. Kännedomen om ett sådant långvarigt projekt skulle kunna locka mer entusiastiska, begåvade studerande till yrkesläroanstalterna.

Inom läroanstalterna önskade man också mer tid för projekten och för att genomföra aktiviteterna inom det. För närvarande syns resultaten av projektverksamheten inte nödvändigtvis när projektet tar slut och därför är det svårt att börja etablera några aktiviteter. Etablering av aktiviteterna borde också beaktas bättre när projektet planeras, och då skulle utgångspunkterna och engagemanget för att etablera aktiviteterna vara bättre.

Det kom också förslag om att skapa ett eget projekt, vars syfte vore att sprida de goda rutinerna till andra läroanstalter över hela landet. Det föreslogs att en eller flera personer skall besöka läroanstalterna och kommunerna för att berätta om de goda rutinerna för lärarna samt för läroanstaltens ledning och förvaltning. Detta kunde verkligen sprida goda rutiner över hela landet.

Inom läroanstalterna uppmärksammade man också att ägarinstanserna, dvs. representanterna för samkommunens styrelse och kommunalpolitikerna borde informeras mer om projekten. Man trodde att man på detta vis i förväg kunde inverka på det politiska beslutsfattandet, så att beslutsfattarna tar hänsyn till resultaten, lärdomarna och erfarenheterna från projekten i beslutsfattandet. Detta betyder uttryckligen att projekten fungerar som en innovation, vars resultat gäller både den politiska och den regulativa strukturen.

Utbetalningssystemet för projekten upplevdes som problematiskt eftersom det så att säga är lite baktungt. Pengarna borde överföras oftare och snabbare för att läroanstalten inte skall behöva finansiera alla kostnader för projektet ur egen ficka. Pga. projekten blir en

stor utgiftspost hängande, som läroanstalten får tillbaka först senare. Ett förslag var att pengarna liksom under den första strukturfondsperioden skall betalas i sin helhet eller i delar i förväg och en justering sker senare. Problemen med utbetalningssystemet förvärrades av den varierande tolkningen av vilka kostnader som ersätts. Detta försvårar arrangörernas beräkningar och skadar förvaltningen när man inte alltid kan veta om det är fråga om en kostnad som ersätts. Utbetalningssystemets nuvarande utformning har enligt vissa uppfattningar gjort att anordnare av mindre utbildningar uteblir från ESF-projektverksamheten; det blir dyrt att driva projektet om man blir tvungen att agera bank och sitta på stora pengasummor.

En ny idé föreslogs också för förvaltningen av projekten. I stället för att varje läroanstalt har en skild koordinator för projektfinansieringen eller att projektpersonen är tvungen att ägna för mycket av sin tid åt byråkrati, föreslogs att det grundas EU-byråer i regionerna, där pappersarbetet och rapporteringen för de olika läroanstalternas projekt kan skötas. Detta skulle göra verksamheten smidigare.

När det gäller utvecklingen av projektverksamheten vore det bra om det kunde utvecklas ett uppföljningssystem för projekten, där man granskar projektresultaten för en period på 3–5 år. Vid dessa tillfällen skulle situationen i läroanstalterna och projektets verkningar granskas.

Huvudstadsregionens särställning fick regional och ortspecifik uppmärksamhet. På mindre orter kan det vara lättare att uppnå goda resultat med projekten eftersom antalet studerande är färre och det finns tillräckligt med studieplatser. Problemen med större orter och enheter upplevdes vara att byråkratin och förvaltningen på sätt och vis kan köra över människorna. I en mindre enhet beror fungerande rutiner och samarbete mer på de personliga relationerna. Den negativa sidan av verksamhetens flexibilitet är möjligen att personkemin kan störa utvecklingen alltför mycket. Byråkrati och stora organisationer är på sätt och vis öppnare och mer jämlika eftersom verksamheten åtminstone i princip skall grunda sig på annat än personliga regler och värderingar.

I ett bredare perspektiv består den kanske mest centrala utmaningen med att utveckla ESF-projekten och projektverksamheten i att skapa en mer enhetlig nationell linje och hitta den röda tråden i verksamheten. Att förhindra avbrott och marginalisering av ungdomar samt att utveckla levnadsförhållandena utgör målen för många olika projekt. Ett liknande tema är att få enhetligare finansieringsrutiner. För närvarande kan finansiering för projekt som förebygger avbrott eller har liknande mål få finansiering ur många olika källor, vilket är en utmaning för koordineringen.

Projekt som skall förebygga avbrott jämförs emellanåt med till exempel ESF-finansierade yrkesprovsprojekt. Utvecklingsmålet för yrkesprovsprojekten står tydligt i fokus; man ville ha en viss reform av yrkesutbildningens struktur och pengarna för utveckling kom bara från ett håll. Målet att förhindra avbrott är mer mångskiftande: det kan göras på flera olika sätt och det praktiska kan inriktas såväl på ett bredare område som inom själva yrkesutbildningen. Projekt kring detta tema har fått relativt stort svängrum och många friheter att utforma projekten. Risken med detta är att projekten blir röriga och lösryckta och att de överlappar varandra. Å andra sidan har denna frihet gjort det möjligt att vara innovativ och experimentera.

Allt som allt är läroanstalterna i huvudsak nöjda med erfarenheterna från ESF-projektperioden och fortsättningen får gärna följa de allmänna linjerna på samma vis. ESF-medlen har tryggt tilläggsresurserna, som upplevdes fylla ett verkligt behov. Fortsättningen stöds av det faktum att de minskade avbrotten torde kvarstå som ett av de centrala målen inom utbildningspolitiken. I den nuvarande diskussionen kopplas minskningen av avbrott samman med förebyggande av utslagning och tryggande av sysselsättningen, men i bakgrunden finns också mål och intressen som strävar efter resultat och effektivitet.

8 TILL SLUT

8.1 SAMMANFATTNING

8.1.1 Mål och material

I rapporten granskas framgången hos de ESF-projekt som under åren 2000–2006 avsåg att minska avbrotten och aktivera till yrkesutbildning och som Utbildningsstyrelsen samordnade. Undersökningen kopplades till de förändringar som ägt rum vid projektläroanstalterna och intresset fokuserade på vilka förändringar som har skett och vilken betydelse ESF-projekten har haft under dessa år. Projektens syfte och behållning gällde dels utvecklingen av ESF-projektverksamheten och dels utvecklingen av yrkesutbildning på andra stadiet. Dessutom granskades de faktorer som inverkar på studieavbrott. Vid sidan av ESF-projekten försökte man att inte bara använda sig av traditionella tolkningar (till exempel de studerandes motivation) utan avsikten var att reda ut vilka faktorer som inverkar på avbrotten från ett så brett perspektiv som möjligt.

Undersökningsmaterialet bestod av en enkät som hade sänts ut till yrkesläroanstalterna, intervjuer, öppna svar och projektrapporter. Våren 2006 sändes en webbenkät till sammanlagt 27 läroanstalter som hade deltagit i ett ESF-projekt under åren 2000–2006. Sammanlagt 568 personer (huvudsakligen lärare) svarade på enkäten, vilket gav en svarsprocent på 32 %. Eftersom svarsprocenten var något låg för att man skulle kunna dra allmänna slutsatser, fästes särskild uppmärksamhet på insamlingen av det övriga materialet och analysen av resultaten. Resultaten från enkäten sattes i relation till det övriga materialet samt till den externa informationen i undersökningen. För att fastställa resultatens riktighet söktes dessutom förklaringsmodeller för uppgifterna i enkäten.

I enkäten utreddes vilka förändringar som skett i läroanstalterna under ESF-projektperioden 2000–2006, frågades efter förändringar i avbrotten och klarlades faktorer som påverkar avbrotten. Dessa frågor, liksom ESF-projektens effekter, undersöktes genom så kallade öppna frågor. De öppna svaren utgjorde sammanlagt drygt 100 sidor kvalitativt material.

Intervjuer gjordes vid sammanlagt sju läroanstalter. De läroanstalter som hade valts ut hade ett lägre procenttal för studieavbrott än genomsnittet, en relativt lyckad projektverksamhet eller både och. Syftet med dessa intervjuer var att få information om processen under projektverksamheten och i ett större sammanhang om den verksamhetspolitik som hade gett goda resultat i aktiveringen till utbildning och i minskningen av avbrott. Vid läroanstalterna intervjuades lärare och representanter för elevvårdspersonalen samt, med ett undantag när, rektorerna. Förutom intervjuerna vid läroanstalterna gjordes intervjuer också med utbildningsanordnarna samt med representanter för Utbildningsstyrelsen och undervisningsministeriet.

Undersökningsmaterial

Enkät till projektläroanstalterna (N = 568)

Intervjuer vid läroanstalterna (N = 12)

Intervjuer av utbildningsanordnare (N = 6)

Intervjuer av företrädare för Utbildningsstyrelsen och undervisningsministeriet (N = 3)

Projektrapporter

8.1.2 Resultaten utifrån det kvantitativa materialet

När det gäller undersökningsmaterialet bör man minnas att särskilt enkäten endast granskar personalens *erfarenheter* och *åsikter*. Enkäten ger som sådan en bild av situationen i läroanstalterna under våren 2006.

Utgående från de kvantitativa frågorna i webbenkäten kan de centrala förändringarna för avbrott i projektläroanstalterna indelas i ”bra” förändringar och ”dåliga” förändringar. I lärarnas svar framträder sådana bra förändringar som en ökning av flexibla studiemöjligheter, identifiering av de faktorer som varslar om avbrott, en ökning av frånvarouppföljningen och det tidiga ingripandet samt ett ökat samarbete mellan lärarna och elevvårdspersonalen. Dåliga förändringar som nämndes är att personalens (särskilt lärarnas) ork i arbetet har minskat och lärarnas erfarenheter av att de studerande har fått sämre färdigheter i livskompetens. Även avbrott som beror på de studerandes frånvaro och problem med livskompetensen bedöms ha ökat under de senaste åren.

Representanter för elevvården (studiehandledare, kuratorer) ser också positiva förändringar som det utökade yrkesövergripande samarbetet med sakkunniga utanför läroanstalterna. Denna grupp respondenter anser också att samarbetet med grundskolorna har ökat.

Bland svaren på vilka faktorer som minskar på avbrotten nämns särskilt stödtjänsterna för undervisningen (elevvård, specialundervisning, studiehandledning), verksamheten inom ramarna för de ESF-projekt som skall förebygga avbrott, det yrkesövergripande samarbetet och undervisningsmetoderna. Bland de faktorer som ökar avbrotten är det ingen enskild faktor som utmärker sig mer än de andra; modellen för resultatbaserad finansiering, läroanstaltsledningens verksamhet och läroanstalts värderingar nämns emellanåt som faktorer som ökar och emellanåt som faktorer som minskar avbrotten.

Generalisering av resultaten

Enkätmaterialet granskades också enligt olika bakgrundsfaktorer. Sett till utbildningsområde var representanterna för teknik och kommunikation något överrepresenterade i materialet. Dessa representanter hade också i många avseenden en något negativare uppfattning än representanterna för de övriga utbildningsområdena. Därför kan man anta att när situationen vid alla projektläroanstalter generaliseras, ger materialet möjligen en något för negativ bild.

Största delen av respondenterna är lärare i yrkesämnen. Även denna grupps svar var något negativare än svaren från övriga grupper (lärare i gemensamma ämnen, elevvårdspersonal, ledningen för läroanstalterna, projektarbetstagare). När könen jämfördes stack kvinnorna ut en aning genom sina något positivare uppfattningar, men här är det också delvis en

fråga om utbildningsområdets inverkan. Största delen av lärarna inom teknik och kommunikation är män.

I materialet fanns läroanstalter från mål 3-regionerna. Regionala granskningar utfördes till att börja med mellan huvudstadsregionen och övriga Finland. Några tydliga tolkningar om skillnader mellan regionerna kunde inte göras. I huvudstadsregionen verkade det se lite sämre ut när det gällde till exempel lärarnas ork med sina arbeten och studieavbrott. Detta hör dock ihop med en grundläggande negativ attityd som avspeglar sig i alla svar. En noggrannare uppföljning visar emellertid att det handlar mer om skillnader mellan läroanstalter runt om i hela Finland. Inte heller jämförelsen mellan stora städer (över 100 000 invånare) och mindre städer eller glesbygdsområden uppvisar några större skillnader. På större orter är det något vanligare med avbrott, men det finns ingen skillnad när det gäller förändringar som har skett i läroanstalterna.

Antalet respondenter (N = 568) gör inga samtidiga granskningar av särskilt många bakgrundsfaktorer möjliga, dvs. skillnader i standardisering. Av denna orsak är det inte möjligt att dra några långtgående slutsatser. Det som med säkerhet kan sägas är att lärarna upplever situationen i läroanstalterna som sämre än de övriga respondenterna. Skillnaderna mellan läroanstalterna passar in i den information som har samlats in via utvärderingar av situationen inom yrkesutbildningen (Räisänen & Frisk 2002).

Allt som allt drar de kvantitativa resultaten från undersökningen upp en allmän linje över de förändringar som har skett i projektläroanstalterna. Utifrån enkätresultaten lönar det sig inte att presentera några exakta procenttal som en ”sanning” om situationen i yrkesläroanstalterna eller om ESF-projektets verkningsfullhet. Den låga svarsprocenten har sannolikt lockat respondenter som i medeltal har haft både en positivare och en negativare inställning än genomsnittet. Resultaten från den kvantitativa enkäten utgör ändå bara en del av materialet. Det huvudsakliga syftet var att söka processer och förklarande beskrivningar av bakgrunden till företeelserna (till exempel enkätresultaten). Enkäten visar att det finns skillnader. Med hjälp av det kvalitativa materialet försökte vi hitta förklaringar till dessa skillnader. Varför blir situationen på ett ställe bättre eller sämre än situationen på ett annat ställe?

8.1.3 Resultaten utgående från det kvalitativa materialet

Det kvalitativa materialet i undersökningen stöder resultaten från den kvantitativa enkäten. I materialet avtecknas tydligt ett tudelat resultat. Å ena sidan tyder resultaten på att verksamheten för att förebygga avbrott har ökat och på att projektverksamheten har lyckats. Förändringar har skett i just de frågor som ESF-projektet har definierat som mål för sin verksamhet. Å andra sidan visar de skrivna texterna och intervjuerna att vardagen i läroanstalterna går i riktning mot att bli mer hektisk och till och med värre.

Även i det kvalitativa materialet framträder många lärares negativa attityder och trytande ork i arbetet. Det finns flera orsaker som påverkar lärarnas ork med sina arbeten. De mest centrala orsakerna är det heterogena studerandematerialet, dess utmaningar och ökningen av arbetsuppgifter som inte har med själva undervisningen att göra. Många lärare upplever att de studerande inte längre står i fokus för utbildningen och att olika planerings- och utvecklingsuppgifter, möten och annat extra arbete har förändrat arbetsbeskrivningen.

Samtidigt upplever lärarna att kraven på dem har ökat. Särskilt lärarna i yrkesämnen upplevde denna konflikt, eftersom de förväntas att samtidigt utbilda högklassiga experter för arbetslivet och vid sidan av detta i egenskap av socialarbetare ta hand om de studerandes problem med att hantera sina liv. Problemen förvärras på sina håll av det dåliga arbetsmiljöklimatet där man upplever att man inte har något inflytande på sitt eget arbete och på läroanstaltens verksamhet överhuvudtaget. Till dessa lokala erfarenheter hör också att läroanstaltens ledning och representanterna för utbildningsanordnaren har fjärrat sig från vardagens realiteter. Ständiga förändringar inom organisationen och en allmän osäkerhet ingår också i denna erfarenhet.

Rapporten försöker emellertid också få bemötanden och olika synvinklar på dessa negativa erfarenheter som lärarna har. Först och främst är det skäl att betona att det finns individuella skillnader. Vissa lärare tycks ha tagit till sig tanken om att läraren måste kunna förändras enligt tidens krav. Enligt dessa uppfattningar borde lärarna se sitt eget arbete som en del av en större helhet. Undervisning innebär också att handleda och att ta ansvar för att de studerande klarar sig. Behovet av handledning har ökat särskilt i samband med den större valfriheten i studierna, den allt mer heterogena gruppen av studerande och den allmänna tendensen till individualisering. En del av respondenterna säger rent ut att lärarna emellanåt har fel inställning och framför allt en gammaldags inställning. Enligt dessa uppfattningar borde den gamla enpersonsmodellen, där man "äger" transpäranger, undervisningssätt, studerande och uppfattningar, skrotas. I stället vill man ha en mer öppen modell för gemensamt agerande där lärarna gör saker tillsammans och även tar ansvar för och lyssnar på de studerande. Man upplevde dessutom att detta skulle spara på resurserna samtidigt som verksamheten troddes göra att alla trivdes bättre med arbete och studier.

Rektorernas och utbildningsanordnarnas uppfattningar är att de relativt bra känner till vardagen i läroanstalterna. Enligt deras åsikter känner lärarna på motsvarande sätt inte till realiteterna för ledningens verksamhet. Utbildningsanordnarna och rektorerna får krav och utmaningar från instanser som Utbildningsstyrelsen och undervisningsministeriet och de bör också lyssna på kraven från arbetslivet. Organisationsreformer och administrativa förändringar måste göras. Tidsandan tvingar till dem till att åtminstone planera samarbete inom de ekonomiska regionerna och sammanslutningar av utbildningsanordnare. Någon måste också göra pappersarbetet och alla kan inte hela tiden vara ute på fältet och pröva på vardagen i läroanstalterna. Men man medger att en fungerande interaktion mellan vardagen i läroanstalterna (lärare, studerande), ledningen (rektorer, representanter för utbildningsanordnaren) och arbetslivet utgör en viktig framgångsfaktor i ett gott ledarskap.

Kontakten till fältet är en viktig del i ledarskapet för en läroanstalt. Många representanter för utbildningsanordnaren betonade detta i intervjuerna. Definitionen av "kontakt" är bred, och innefattar ett personligt intresse, engagemang, en vilja att skaffa information och en strävan efter att aktivt lyssna på till exempel projektarbetarens, lärarens eller den studerandes erfarenheter ansikte mot ansikte. Utifrån denna kontakt kan man träffa val, prioritera ärenden och fundera igenom beslut genom att dra nytta av olika valstrategier och resonemang kring värderingar.

Med utgångspunkt i denna undersökning är det svårt att ta ställning till hur allmän och nationellt täckande lärarnas dåliga trivsel egentligen är. Dilemmat med extra arbete och

grundläggande arbete är emellertid en allmän och genomgående erfarenhet. Det förefaller dock att vara så att olika läroanstalter och olika lärare har olika resurser och sätt att hantera denna situation. Detta utgör delvis en utmaning för läroanstaltens ledning och för organiseringen av verksamheten. Till en del utgör det också en utmaning för den enskilde läraren, som måste behandla frågor kring arbetsfördelning, arbetsbeskrivning och yrkesidentitet.

Sambandet mellan positiva och negativa förändringar

Ett framträdande faktum i materialet är att de positiva och negativa förändringarna kring avbrotten står i relation till varandra. Fler flexibla studiemöjligheter, metoder som förebygger studieavbrott (till exempel tidig identifiering, frånvarouppföljning) och en ökning av resurserna för elevvården förklarar lärarnas frustration.

Den mest åskådliga – och enklaste och mest tillspetsade – förklaringen är att utvecklingsverksamheten och projekten upplevs som ett extra arbete som förhindrar lärarna att koncentrera sig på det undervisningsarbete som de upplever som sitt eget. Här finns det emellertid tydliga skillnader mellan respondenterna. En del av respondenterna ser utvecklingsverksamheten som en motiverande faktor för det egna arbetet, medan en del av respondenterna är frustrerade av situationen och lider av utvecklings- eller projektstress.

Det är dock möjligt att positionsbestämma en sorts *onda cirklar*. Till exempel är en möjlig biverkning av flexibla studiemöjligheter och individualiseringen av studierna att de studerande lär sig att utnyttja flexibiliteten och friheten på fel sätt. Studierna drar ut på tiden och utnyttjandet av flexibiliteten ger lärarna extra arbete. Respekten för individuell undervisning och de studerandes behov kan gå alltför långt och det krävs yrkeskunskap från lärarens sida för att ”blåsa av spelet”. Det går inte att vara flexibel i all oändlighet, bara vänta på studieprestationer och tro på löften som aldrig infrias. Som värst kan denna situation öka lärarens utmattning. Till följd av detta sjunker lärarens arbetsmotivation, vilket avspeglas i stämningen i hela läroanstalten och gör också att de studerandes trivsel minskar. Slutresultatet blir att de studerande är borta och att avbrotten ökar. Sådana onda cirklar är alldeles möjliga enligt materialet i denna undersökning.

En förklarande faktor är att en del av lärarna upplever att läroanstaltens verksamhet t.o.m. koncentreras för mycket på att stödja de studerande som är i riskzonen för att avbryta sina studier. Lärarnas erfarenhet är att de studerande som kommer till läroanstalterna utgör en heterogenerare grupp än tidigare och bland de studerande finns allt fler vars kunskapsnivå och färdigheter i livskompetens inte räcker till för yrkesstudier. Lärarna ser de förändringar som har gjorts för att möta utmaningarna (effektivering av den verksamhet som stöder undervisningen, ESF-projekten, nya tänkesätt), men tolkar förändringarna som negativa för det grundläggande arbetet i yrkesläroanstalterna. Med andra ord tolkas det som att det förebyggande arbetet mot avbrott tar resurser från undervisningsverksamheten. På motsvarande sätt ses det som att omsorgen om studerande med problem tar tid från de övriga studerandena; lärarna upplever att framför allt de så kallade genomsnittsstuderandena blir lidande, som inte är tillräckligt aktiva för att studera på egen hand utan behöver lärarens stöd i sina studier.

De goda effekter som ESF-projekten har kullkastats på så sätt av de skadliga biverkningarna: vissa avbrott förebyggs, men samtidigt får andra studerande mindre uppmärksamhet. På läroanstaltsnivå kan denna erfarenhet komprimeras som att man borde ha modet

att låta de studerande avbryta studierna. På sina håll upplever man att kriterierna för resultatbaserad finansiering uppmuntrar till att i onödan hålla kvar de studerande i läroanstalterna även om ett avbrott vore ett bättre alternativ för den individen.

Det som man ännu kan fundera närmare på är varför arbetet för att få avbrotten att minska har ökat, men till exempel upplevs det som om de studerandes frånvaro har ökat och avbrotten åtminstone inte har minskat enligt lärarnas erfarenhet. Detta står också litet i konflikt med statistiken, för enligt statistiken har studieavbrotten minskat i jämn takt under de senaste åren. Det finns flera möjliga förklaringar: statistiken ger fel bild av avbrottssituationen, lärarna ger fel bild av situationen (materialet är snedvridet) eller så har det alldeles nyligen under de senaste åren skett en förändring – den nyaste nationella statistiken är från läsåret 2003-2004. Å andra sidan är det säkert så att de ökade åtgärderna för att förhindra avbrott beror på en ökad efterfrågan. De studerandes problem har ökat och enbart genom att införa fler åtgärder kan man ha någon sorts kontroll över situationen – utan åtgärder vore det ännu vanligare med avbrott. Det är också möjligt att frånvaro och avbrott ökar ibland de studerande som inte är föremål för åtgärderna.

8.1.4 Vilka faktorer inverkar på studieavbrotten?

I denna undersökning efterlystes sådana faktorer som förklarar studieavbrotten. Materialet visar att atmosfären i läroanstalten har betydelse. Det är inte enbart fråga om de studerandes motivation utan det handlar i hög grad om personalens och skolkollegans välmående. Lärarnas motivationsproblem reflekteras direkt i kvaliteten på undervisningen och på interaktionen med de studerande. Samma gäller givetvis åt motsatt håll, även de studerande har ett ansvar. Ledningen för läroanstalten har självfallet en stor betydelse för den stämning som råder inom läroanstalten.

En annan sak som är värd att lyftas fram är olika *styrningsmekanismer*. Avbrott har lyfts fram som ett centralt utbildningspolitiskt mål och Utbildningsstyrelsens och ESF-projektens betydelse för detta har varit stor. Man har informerat om frågans betydelse och informationen om avbrott har ökat. Detta nämns i många läroanstalter som faktorer som gör att avbrotten minskar. Å andra sidan utgör avbrotten också en mätare för den resultatbaserade finansieringen. Som styrningsmekanism har pengar en inverkan som är obestridlig och åtminstone om man ser till det kvalitativa materialet upplever respondenterna att den resultatbaserade finansieringen snarare har fått avbrotten att minska än att öka. Orsaken till att man upplever att den resultatbaserade finansieringen kan få avbrotten att öka är att finansiering kan sporra till att satsa på de studerande som mest troligt kommer att avlägga examen och få arbete.

En annan sak som kan nämnas är faktorer inom själva läroanstalten som har med *organiseringen av verksamheten* att göra. Betydelsen av allas välbefinnande behandlades redan tidigare. I fråga om ESF-läroanstalterna är det givetvis också en fråga om att olika projektutrutiner har prövats och ofta rentav etablerats som en del av läroanstalternas vardag. Effektiva rutiner som kan nämnas är till exempel nya sätt att organisera studiehandledningen, differentiering av inläring i arbetet, samarbete med grundskolan, systematisk frånvarouppföljning och undervisning i små grupper. En ökad allokering av resurser till specialundervisning och elevvård påverkar också. I många läroanstalter tillämpas idén med *kontrollerade avbrott*, dvs. man gör det inte alltför lätt att avbryta studierna utan de

studerande styrs först till en diskussion med till exempel studiehandledaren. Man vill åtminstone få information om vart de studerande tänker ta vägen sedan.

När det gäller studiearrangemangen och läroanstaltens läsordning verkar det som om läroanstalterna borde tillämpa olika former av differentierad undervisning. Heterogena grupper av studerande är en riskfaktor med tanke på avbrotten. De minskade resurserna för klassrumsundervisning verkar få avbrotten att öka. Relativt många lärare nämner också att de kursbundna studierna och periodsystemet har fått avbrotten att öka. Dessa vållar problem vid frånvaro, eftersom de studerande snabbt halkar efter kurskamraterna. Dessutom har de studerande svårare att se studierna som en helhet och skoldagarna hotar att bli antingen för korta eller för långa. På basis av materialet förefaller många studerande vara mycket känsliga för småsakerna i skolvardagen. För långa skoldagar utgör ett problem, men å andra sidan inbjuder för korta och lätta dagar samt håltimmar till skolk. Skolutrymmenas trevnad, rastplatserna och precis allt, med början från kvaliteten på maten, spelar in när de studerande väljer mellan att stanna i skolan eller att lämna den. Det är skäl att minnas att avbrottet ofta är en process som börjar från att göra små val, dvs. att välja frånvaro.

Många respondenter betonar också betydelsen av grupp- och klassanda. Olika former av stöd från kamraterna, uppmuntran och en gemensam attityd att vi klarar detta får ungdomarna att hålla fast vid studierna. Denna typ av gruppmentalitet kan stödas av till exempel elevkårsverksamhet eller olika arbetssätt med tutorer. Också den traditionella modellen med en klassföreståndare anses vara bra, men tolkningen är att periodsystemet och de kursbundna studierna har försvårat detta.

Ytterligare en sak som kan lyftas fram är *lokala* och *regionala* faktorer. Antalet studieplatser och indelningen av utbildningsområden är faktorer med en självklar förklaring. När läroanstalten har fler sökande än nybörjarplatser, förblir denna läroanstalts avbrottsprocent låg. De studerande som inte tar sig över antagningsribban blir tvungna att söka studieplats någon annanstans och blir då skolresan längre och branschen intresserar mindre, är det sannolikt att denna läroanstalts avbrottsprocent ökar. Dessa faktorer förklarar skillnader mellan läroanstalterna och delvis också mellan regionerna. I huvudstadsregioner ökar avbrotten till följd av ungdomarnas goda sysselsättningsmöjligheter och ställvis till följd av den stora efterfrågan på studieplatser. Glesbygdens speciella problem är det så kallade hemlängtanssyndromet, eftersom de studerande pga. de långa avstånden ofta bor på internat.

Å andra sidan inverkar till exempel utbildningsanordnarens och huvudmannens verksamhet indirekt på studieavbrotten genom olika återverkningar. Olika stora organisationsförändringar och bildande av stora sammanslutningar omgärdas av mycken osäkerhet och många rykten, vilket kan försämra arbetsklimatet i läroanstalterna. Budskapet från läroanstalterna är att fältet bör höras vid planeringen och utvecklandet av utbildningen. Dessutom borde man informera om förändringarna så öppet som möjligt. Det verkar också finnas regionala skillnader i yrkesutbildningens status. Denna status har samband med i vilken grad resurser allokeras till utbildningen och förebyggandet av avbrott. Värderingar är också faktorer som har betydelse, eftersom värderingar och överväganden av (viktiga) frågor kan göras på olika sätt beroende på ort.

Arbetsgivarna spelar en egen roll när det gäller avbrott. Inlärning i arbetet ses i allmänhet som något positivt, som får ungdomarna att hålla fast vid studierna. Å ena sidan skapar efterfrågan från arbetslivet och utbudet av studieplatser en motiverande uppfattning om

en säker arbetsplats efter studierna. Det vore också bra att informera de studerande om situationen och efterfrågan på arbetsmarknaden. Å andra sidan kan möjligheterna till systerställning utgöra en risk, de studerande kan övergå till arbetslivet utan examen och mitt i studierna. Bland respondenterna rådde det motstridiga uppfattningar om huruvida denna typ av avbrott var ett negativt eller positivt avbrott.

En förklaring som inverkar på avbrotten kan sökas i lärarnas erfarenheter om att ungdomarna mer än förut har problem med livskompetensen. Detta syns som en grupp studerande som utgör en utmaning, men för att förklara dessa avbrott måste blicken riktas utanför skolans väggar.

8.1.5 ESF-projektens verksamhet och etablering av rutinerna

Ett av målen med denna undersökning var att granska effekterna hos de ESF-projekt som genomfördes under åren 2000-06 för att minska avbrott och aktivera till yrkesutbildning. ESF-projekten granskades som en i mängden av inflytelserika faktorer.

På basis av det kvantitativa materialet kunde man snabbt tolka saken så att metoderna inom projekten har varit resultatlösa. Lärarnas erfarenhet är ju mestadels att projektverksamheten och åtgärderna för att förhindra avbrott har ökat, men studieavbrotten förefaller inte att minska, och frånvaron och motivationsproblemen har rentav ökat. En bättre tolkning är emellertid – förutsatt att lärarnas observationer håller sträck – att projekten och läroanstalterna är tvungna att arbeta med en mer krävande grupp studerande än tidigare. Arbetet med att förebygga avbrott lyckas med att hålla avbrotten någorlunda i schack; redan att avbrottsprocenten är oförändrad eller att ökningen har blivit långsammare visar på arbetets genomslagskraft.

På en direkt och konkret förfrågan upplever huvuddelen av respondenterna att ESF-projekten har minskat avbrotten. Var femte som svarade på enkäten kan dock inte säga någonting om projektets verkningar. Bland dem som har tagit ställning uppskattar 65 % att projektet har minskat avbrotten åtminstone i någon mån och en tredjedel (33 %) ser inte att projekten har haft någon inverkan.

I det kvalitativa materialet lyfts dock ESF-projektens betydelse fram. Inverkan är ofta indirekt, vilket till exempel förklarar varför alla inte kan bedöma projektets verkningsfullhet. Den indirekta verkan är en följd av projektverksamhetens processlika karaktär där verksamhet i sakta mak etableras bland rutinerna eller nödvändigheten i att vissa åtgärder legitimeras under en lång tidsperiod. Under denna process blir verksamhetens ursprung ofta höljt i dunkel. På läroanstaltsnivå känner man inte nödvändigtvis till att exempelvis det nya sättet att organisera studiehandledningen eller de utökade resurserna för specialundervisning är reformer som har skett tack vare projektverksamheten.

En fördel med ESF-projekten bedöms vara att de har gjort det möjligt att fokusera på utveckling. Denna ökning av tid, utrymmen och resurser har upplevts som nödvändig och på sina håll rent av oundviklig. Rent allmänt har projekten lyft fram vikten av att minska avbrotten och de har ökat förståelsen för frågor som gäller avbrotten. Utbildningsanordnarna upplevde projektets övergångseffekt genom att de fick information om resultaten så att de kunde utgöra ett stöd för dem då de fattade beslut om utbildningen.

Särskilt lärarna såg på sina håll också att ESF-projekten hade dåliga verkningar och projekten ansågs ta tid från det grundläggande arbetet.

Utgående från denna undersökning påminner dragen hos bra projektverksamhet om de drag som har beskrivits i tidigare rapporter (till exempel Haapakorpi 2006). Sådana faktorer är till exempel frågor som gäller *planering* och *genomförande* av projektet. Rätt personval är viktigt och prognosen är bättre om samma personer både genomför och planerar projekten. Långvariga projekt upplevs i huvudsak vara bättre än kortare, även om risken med särskilt långvariga och omfattande projekt är att utvecklingen ”utlokaliseras” till projekten. Detta utgör å sin sida ett hot mot etableringen av rutiner. Resurser, lite byråkrati och ett effektivt skapande av modeller inom projektverksamheten är också självklara framgångsfaktorer.

Ett annat tema är frågor som gäller *interaktion*. Bra samarbetsgrupper inom läroanstalten och en sorts social acceptans av projektet bidrar till att rutinerna inom projektet så säga ständigt ”förhandlar” med det grundläggande arbetet. Detta innebär att projektet används korrekt för att utveckla det egna samt läroanstaltens arbete och att personalen gemensamt försöker hitta fungerande modeller och reformer. Interaktion och förhandlingar är alltså raka motsatsen till den typ av projektverksamhet där projektet betonar sin egen expertis och försöker lansera nya modeller för läroanstalten. Till interaktionen hör också den ytterst viktiga informationen samt uppföljning och utvärdering av projektsresultaten. Uppföljningen och analysen av resultaten måste ske enligt följande axel: projekt – läroanstaltens ledning – utbildningsanordnaren – politiska beslutsfattare. Detta är ett vertikalt samarbete där projektarbetarens uppgift är att informera och beslutsfattarens uppgift är att lyssna samt samla information som grund för beslutsfattandet.

Till *förutsättningarna* eller *kontextfaktorerna* hör bland annat den sociala beställning som finns på projektet. Projektet måste svara mot något verkligt behov, inte bara vara ett sätt att skaffa pengar. Man har också nytta av tidigare projekterfarenheter som har varit positiva. Personalomsättning och ständigt nya projekt som följer på varandra är däremot faktorer som minskar engagemanget. Med en viss generalisering kan man säga att det är fråga om en atmosfär av tillfällighet, kortsiktighet och främlingskap, som i värsta fall också råder personerna emellan, men lika väl passar för att beskriva de erfarenheter som de känner sig ha fått via projekten. Projekt kan ha något bättre möjligheter att fungera i små läroanstalter – antagligen delvis pga. ovan nämnda orsaker. I varje fall har de olika faktorerna bransch, region och situation en avsevärd betydelse.

De som deltog i undersökningen tillfrågades också om sådant som gällde projektverksamhetens utveckling. I ett bredare perspektiv består den kanske mest centrala utmaningen med att utveckla ESF-projekten och projektverksamheten i att skapa en mer enhetlig nationell linje och hitta den röda tråden i verksamheten. Att förhindra avbrott och utslagning av ungdomar samt att utveckla levnadsförhållandena utgör målen för många olika projekt. Ett sådant tema är enhetligare finansieringsrutiner. För närvarande kan finansiering för projekt som förebygger avbrott få finansiering från många olika källor, vilket är en utmaning för koordineringen.

Projekt som skall förebygga avbrott jämförs emellanåt med till exempel ESF-finansierade yrkesprovsprojekt. Utvecklingsmålet för yrkesprovsprojekten står tydligt i fokus: man ville ha en viss reform av yrkesutbildningens struktur och pengarna för utveckling kom

bara från ett håll. Målet att förhindra avbrott är mer mångskiftande: det kan göras på flera olika sätt och det praktiska kan inriktas på såväl ett bredare område som inom själva yrkesutbildningen. Projekt kring detta tema har fått relativt stort svängrum och många friheter att utforma projekten. Risken med detta är att projekten blir röriga och lösryckta och att de överlappar varandra. Å andra sidan har friheten gjort det möjligt för projektarbetstagarna att vara mer innovativa och att experimentera mer.

Allt som allt är man nöjd med erfarenheterna från ESF-projektperioden och fortsättningen får gärna följa de allmänna linjerna på samma vis. ESF-medlen har tryggt tilläggsresurserna som upplevdes fylla ett verkligt behov. Man upplever att problemet med projektverksamheten – i detta material och även i större sammanhang – är den dåliga etableringen av projektrutinerna. På basis av materialet i denna granskning utgör bristande etablering delvis ett problem, men pga. den indirekta verkan har projektrutinerna och nya tänkesätt ändå etablerats rent av oftare än väntat. Det bör dock betonas att det finns lokala skillnader och skillnader mellan projekten.

8.2 SLUTDISKUSSION

Under denna undersökning har vi varit tvungna att ägna exceptionellt mycket uppmärksamhet åt materialet och dess särdrag. Hur skall man förhålla sig till ett material där det finns både frustrerad text som är kryddad med svordomar – enligt databasen var denna text skriven någon gång under natten mellan en fredag och en lördag – och en muntlig intervju med en ämbetsman på undervisningsministeriet? Av försiktighets skull kan man anta att materialets tyngdpunkt kanske är lite på den negativa sidan. Å ena sidan avspeglas skillnaderna i insamlingsmetod mycket bra i materialet. De öppna svaren i enkäten, där det var möjligt att vara anonym, ser ut att ha gett negativare kommentarer än intervjuerna. Å andra sidan beskriver projektrapporterna utvecklingsverksamheten som en kanske t.o.m. för lycklig och framgångsrik historia. Sanningen ligger inte nödvändigtvis mellan dessa ytterligheter, men det motstridiga och mångsidiga materialet ger ändå tillfälle till granskning ur olika synvinklar.

Först och främst är tanken att yrkesläroanstalterna och lärarna ofta har svårigheter med de studerandes ökande problem. Även om det här finns motstridiga uppfattningar, enligt vilka det är fråga om en generationsklyfta och inte ungdomarnas problem, så passar upptäckten ändå in i annan information. När det gäller ungdomars välmående har den ökade polariseringen framhållits, dvs. klyftan mellan välmående ungdomar och ungdomar med problem växer.

Materialet ger något motstridig information om avbrott. Enligt resultaten har avbrotten åtminstone inte generellt minskat under de senaste åren. Statistikcentralens statistik visar dock att avbrotten har minskat i jämn takt sedan den senare hälften av 1990-talet. Avbrottsstatistikens tillförlitlighet minskar dock något till följd av den så kallade inventeringsdagen: statistiken beaktar överhuvudtaget inte de studerande som har avbrutit sina studier före den 21 september. Läroanstalternas egna sätt att föra statistik varierar mycket och det är svårt att få någon allmän uppfattning utifrån dem.

Med beaktande av olika sätt att föra statistik samt skillnader mellan läroanstalter och områden, kan avbrottsprocenten variera mellan 5 och 40 %. Skillnaderna är avsevärda till

exempel inom huvudstadsregionen: enligt färska nyheter (Helsingin Sanomat 6.12.2006) slutför 40 % av de studerande vid tre skolor inom Helsingfors stad inte sina studier. En ”reglering” av nybörjarplatserna och antalet sökande står direkt i samband med sannolikheten för avbrott: när läroanstalten kan välja de bästa sökandena, blir det få avbrott. Dilemmat är emellertid att de studerande som har kommit tvåa i ansökningskonkurrensen blir tvungna att söka sig till ett område som intresserar mindre och kanske till en läroanstalt som intresserar mindre, varvid de andra läroanstaltens och områdenas avbrottsprocent stiger.

Några ord om genomförandet av utvärderingen

Materialet utvärderades med hjälp av metoderna för konsekvensundersökning (Dahler-Larsen 2005). Enligt den generativa kausaliteten söktes processliknande förklaringar för samband och effekter (hur uppstår den situation där x förorsakar y). Förutom att hitta ett kausalitetsförhållande behövs också en förklaring till varför sakerna står i samband med varandra. I nedanstående tabell belyses saken med tre exempel på samband mellan händelserna. Processtolkningen ser att orsakerna samtidigt har följder:

ORSAKER	ORSAKER	FÖLJD	FÖLJD (ORSAK)	FÖLJD
En ökad tillströmning av studerande	Heterogena och krävande studerandegrupper	Lärarnas trivsel i arbetet minskar	Atmosfären i läroanstalten försämras	Studieavbrotten ökar
Lokal efterfrågan på arbetskraft	Yrkesutbildningen har högre status	En fungerande inläring i arbetet och löfte om sysselsättning	De studerandes motivation ökar	Studieavbrotten minskar
Medvetenhet om nyttan av frånvaro-uppföljning	Rutiner för frånvarouppföljning införs	Reaktion på frånvaron	Mer handledning för de studerande	Studieavbrotten minskar

Följderna av en heterogen och krävande grupp av studerande har behandlats mycket i denna rapport. Granskningen lyfte fram också andra möjliga goda eller onda cirkular. Tabellens andra rad visade att yrkesläroanstalten lokalt (eller regionalt) kan ha en hög status. Denna status kan ha samband med att arbetare värdesätts på en fabriksort och man är van vid att få bra arbetstagare från den lokala läroanstalten. Situationsfaktorerna är i sin ordning – arbetskraftsbristen och efterfrågan på arbetskraft inriktas på den lokala läroanstaltens utbildningsområden. Samtidigt ger sig arbetsgivarna till tåls och lockar inte de studerande ut i arbetslivet mitt i studierna, utan rekryteringen sker stegvis via välfungerande rutiner som inläring i arbetet och yrkesprov. Lokalt har den goda statusen ett samband med god allokering av resurser, aktiva och engagerade beslutsfattare och läroanstaltens goda image i allmänhet. Dessa faktorer inverkar på de studerandes motivation; i en yrkesläroanstalt stämplas man inte som misslyckad och en säker arbetsplats motiverar till att studera.

Exempel och orsaksförhållanden är förenklade föreställningar som behöver kompletteras. Vid analysen av konsekvenserna behövs en definition av olika mellankommande variabler (Dahler-Larsen 2005). Till exempel fungerar systemet med frånvarouppföljning endast om man inom läroanstalten *enhetligt följer det* och frånvaron *får påföljder*. Men även bak-

grundsvariablerna behöver definieras. Till exempel följs systemet för frånvarouppföljning systematiskt enbart om lärarna *har ändrat sin attityd* gentemot förebyggandet av avbrott. Det finns också extra variabler. Till exempel fungerar systemet med frånvarouppföljning endast om det *förenas med snabba reaktioner* på ökad frånvaro. Dessutom finns det olika moderatorer som uttrycker skillnader mellan de olika målgrupperna och situationerna. Moderatorerna förklarar varför samma åtgärder kan ha olika inverkan i olika verksamhetsmiljöer. Olika attityder, kön och utbildningsnivå är typiska förklarande moderatorer. Till exempel den ”anmälan till den studerandes hem” som hör till frånvarouppföljningen kan i vissa situationer (i hemmen) fungera som en faktor som minskar frånvaron, ibland har den ingen inverkan och ibland kan inverkan t.o.m. vara negativ.

Denna typ av granskning passar bra för utvärdering av till exempel enskilda ESF-projekt-rutiner. När man granskar hur väl rutinerna fungerar och har etablerats bör man bryta ned de villkor som gör att den praktiska verksamheten lyckas samt undersöka vilka villkor som förklarar misslyckanden. Denna granskning är samtidigt ett hjälpmedel för avbildning, spridning och etablering av rutinerna, eftersom det beskriver de växlande verksamhetsmiljöerna och faktorerna.

Granskningen av orsakssambanden illustrerar å ena sidan det faktum att frågorna kring avbrotten beror på många olika faktorer, som bildar en process eller cirkel. Om en faktor förändras kan detta skada verksamheten inom helheten och starta en dålig process med tanke på avbrotten. Till exempel kan den goda process som utgår från den lokala efterfrågan på arbetskraft brytas om arbetsgivarna börjar locka de studerande till arbetslivet innan de har avlagt examen. Å andra sidan kan sysselsättningsituationen förändras snabbt så att det inte längre råder någon efterfrågan på de studerande och utbildningsområdet. Detta sänker yrkesutbildningens lokala status och så vidare.

Det centrala för utvecklingens del är dock att processer och cirklar kan brytas från vilket håll som helst. Lärarnas trivsel, till exempel, kan man inverka på genom att reglera tillströmningen av studerande, genom att utveckla studiemetoderna, öka handledningen för dem eller utveckla personalhjälpverksamheten. Man kan välja om man åtgärdar orsakerna eller följderna.

Vi kommer också till frågan om val av de metoder som skall användas och om samverkan. I tidigare rapporter har det till exempel konstaterats att gruppbildning som sker i början av studierna är en bra projektrutin (t.ex. Haapakorpi 2006). Gruppbildningens effektivitet grundar sig på samma saker som i en större omfattning också skapar en god stämning i läroanstalten. Trivsel, kamratskap och gemenskap är faktorer som kan skapas genom att man avlägsnar de faktorer som orsakar utbrändhet. Troligtvis är det också så att projektkonsterna inte är till någon nytta om den allmänna stämningen i läroanstalten gentemot dem är negativ. Den bästa inverkan kommer troligtvis genom att man både *lägger till* och *avlägsnar* rutiner i samverkan.

Sökandet efter processer hjälper läroanstalterna att bli varse vad man betraktar som oundvikligt, vad man kan påverka med hjälp av olika reglerande metoder och vad som ligger utanför ens påverkningsmöjligheter. Man kan till exempel tänka sig att minskningen av avbrott och avläggande av examina är oundvikliga värderingar som man inte vill pruta på. De studerandes övergång till arbetslivet före examen kan utgöra diskussionsämnet – är det fråga om negativa eller positiva avbrott? Man kan inverka på hur inläringen i arbete fungerar.

erar, alltså är det fråga om en reglerbar sak. Den lokala efterfrågan på arbetskraft är en sak som det åtminstone på kort sikt är svårt att inverka på med utbildningspolitiska medel.

Reglering av avbrotten med utbildningspolitiska medel

Samma ram för granskningen kan användas för mer omfattande utbildningspolitiska granskningar. Linjedragningarna i 1990-talets arbetsmarknads- och utbildningspolitik samt effekterna av dagens mål avspeglas i läroanstalternas situation. Mål och teman i den aktuella utbildningspolitiska debatten finns till exempel i undervisningsministeriets arbetsgrupps rapporter: *Promemoria av arbetsgruppen för utveckling av övergången mellan grundläggande utbildning och utbildning på andra stadiet* (2005) samt *Utvecklingsplan för utbildning och forskning 2003–2008*.

En snabb övergång från grundskolan till andra stadiet är ett centralt mål, och enligt detta skall år 2008 97 % och år 2009 97,5 % av dem som avslutar grundskolan inleda utbildning på andra stadiet eller påbyggnadsutbildning i grundskolan under samma år (Promemoria av arbetsgruppen för utveckling... 2005). Andra utbildningspolitiska mål är en ökning av yrkesutbildningens popularitet, en minskning av studieavbrotten, förebyggande av utslagning och en ökning av valfriheten inom utbildningssystemet. Öppenhet i skolsystemet är en grundläggande värdering som skall möjliggöra en övergång från exempelvis yrkesutbildning på andra stadiet till yrkeshögskolor och universitet.

Dessa linjedragningar kan ses som självklarheter som man inte prutar på. Då är frågan vilka saker man skall påverka och vad man bör reglera.

I ljuset av materialet i denna undersökning förefaller yrkesläroanstalterna ställvis vara för överbelastade för att kunna möta dagens utmaningar. Många utbildningspolitiska mål inriktades också på att denna överbelastning skall minskas. En utvidgning av påbyggnadsutbildningen i grundskolan, flexibilitet och till exempel inrättande av den så kallade yrkestian utgör svar på dessa mål. Som en sorts buffertzona fungerar även den utbildning som startade på prov år 2006 och som är en orienterande och förberedande utbildning inom den grundläggande yrkesutbildningen. Denna utbildning riktar sig exempelvis till studerande som funderar över sitt yrkesval. Även allokeringen av resurser är en sådan reglerande metod. En ökning av resurserna för specialundervisning, elevvård och studiehandledning föreslås (se ovan nämnda verk). Ökningen av specialundervisning sker på naturlig väg enligt behov och enligt finansieringskriterierna: antalet specialstuderande inom yrkesutbildningen har under 2000-talet ökat i en årlig takt på ungefär 1 000 studerande (Läroanstaltsstatistik 2005).

Dessa mål och medel inriktas på en reglering av läroanstalternas verksamhetsmiljö. Även en förändring av yrkesutbildningens examensstruktur har diskuterats. I denna undersökning kom det fram åsikter om att det borde vara möjligt att dela upp examina till exempel så att den studerande emellanåt kunde vara ute i arbetslivet och sedan återvända för att avlägga resten av examen. De studerande borde kunna avancera mot examen via olika delmål och delexamina och det sista året skulle då till exempel kunna utgöras av utbildning genom läroavtal. Dessa förslag grundar sig på observationen att fortlöpande studier i tre år är för krävande för många studerande.

En del av de reglerande åtgärderna inriktades på utveckling av läroanstalternas organisations- och ledningskultur. Utifrån materialet i denna undersökning bjuder Taipale med

fleras rapport *Kuorma kasvaa – voiko johtajuutta jakaa?*(2006) (Belastningen ökar – går det att dela på ledarskapet?) på aktuell läsning för alla som vill påverka stämningen i en läroanstalt och avbrotten genom att utveckla rektorernas arbete.

Reglerande effekter kan fås till stånd också genom att ingripa i lärarnas arbete. Lite tillspetsat handlar det om att lärarna borde kunna ändra sin egen arbetsbeskrivning i rådande situation. Styrningsmetoder som kan användas är att dra försorg om lärarens kompetens med hjälp av fortbildning, att upprätthålla deras yrkeskunskaper och att till exempel ge handledning. Metoder som kan användas inom läroanstalten är arbetsrotation och olika vikarierutiner. På basis av materialet är det mest centrala att den gammaldags modellen att arbeta ensam ifrågasätts. En undervisningskultur baserad på samarbete är enligt flera beräkningar också ekonomiskt lönsam.

Den mest centrala normen för detta krav på samarbete och öppenhet utgår från de utbildningspolitiska värderingarna. Om målet är jämlika utbildningsmöjligheter och att kunna erbjuda en mångfald av möjligheter för de studerande, öppnar just samarbete och nätverk nya möjligheter för till exempel de studerande som har valt fel bransch. Ju mindre läraren samarbetar med till exempel studiehandledarna eller elevvården, desto färre studerande ställs inför nya alternativ och utvägar.

Det är möjligt att styra och reglera läroanstaltens verksamhet, men lika väl kan man fokusera på verksamheten utanför läroanstaltarna. Det är skäl att lägga på minnet att avbrott i utbildningen inte nödvändigtvis betyder att inläringen avbryts. Det vill säga: vid avbrott i utbildningen bör man alltid trygga den fortsatta inläringen, eller till och med början till inläring om tiden i läroanstalten inte har varit en tid av inläring. En möjlighet är också att ungdomar mer än tidigare styrs till exempelvis arbetsverkstäder eller andra alternativa platser för studier på läroanstaltsnivå. Att utveckla samarbetet mellan verkstäder och yrkesläroanstalter är ett av de mål som är på tapeten i dagens läge (Promemoria av arbetsgruppen för utveckling... 2005).

Ovan har vi alltså presenterat de regleringsmetoder som kan användas för att trygga genomförandet av de utbildningspolitiska målen och för att minska problemen i yrkesläroanstalterna. Färre avbrott kan ses som ett självklart mål, men vid sidan av detta kan man granska andra implicita uppfattningar. Vid konsekvensutvärderingen kan man urskilja de saker som på sätt och vis är ”utestängda” från utvärderingen. Dessa är värderingar, utgångspunkter och antaganden där man inte har tagit möjligheten till förändring och variation i betraktande. Emellanåt är de politiskt färgade uppfattningar, specialvillkor, som man inte prutar på (Dahler-Larsen 2005).

Någon direkt systematisk sökning efter dessa implicita uppfattningar gjordes inte i denna undersökning. Men för att spekulera kan man nämna att logiken i utvecklingsverksamheten – och i en större utsträckning hela idén med en resultatrik verksamhet – verkar basera sig på en tanke om att kunna visa upp någon sorts bevis och resultat. Först måste man kunna visa upp resultaten och nyttan, efter detta får man resurserna. ESF-projekten får visserligen pengar på basis av planer och i det avseendet är det fråga om forskottsresurser, men t.ex. för etableringen av rutiner framträder denna bevislogik tydligt. Även om det är allmänt känt att förebyggande av 5–10 studerandes avbrott ger pengar som motsvarar ungefär en lärarlön, måste denna kunskap förevisas för varje fall om och om igen för olika utbildningsanordnare. Erfarenheterna från ESF-projekten visar ändå att man visserligen

får resurser för projektutvecklingen, men som motvikt till detta tär utvecklingen också på resurser. Här borde man avväga vilka faktorer i projektverksamheten som bidrar till personalens trötthet och minskningen av det andliga kapitalet. Exempelen från läroanstalterna berättar emellertid om ett särskilt slag av projektstress.

I den mån projektstressen minskar det andliga kapitalet, minskar den också nettoeffekterna av projekten (t.ex. Kuoppala och Virtanen 2000). För närvarande verkar det som om man måste genomgå en sorts sparkur och dra åt svängremmen innan bra resultat kan uppnås. Betalningen i efterskott har redan minskat viljan att delta i ESF-projektverksamhet för anordnare av mindre utbildningar. Klagomål om brist på resurser var vanliga också i detta material. Bland personalen märks logiken i efterskottsbelöningen på olika sorters spärrar som skadar projektverksamheten; engagemanget för projektarbete störs då det inte ger några omedelbara fördelar. Dessa saker pekar på att det är skäl att fundera närmare på finansieringsstrukturerna för utvecklingsverksamheten.

Av de teman som är aktuella nu förblir inverkan oklar när det gäller utbildningsanordnarnas sammanslutningar och samarbetet mellan de ekonomiska regionerna. Antalet anordnare av grundläggande yrkesutbildning har stadigt minskat i takt med att anordnarna går samman. Flera utbildningsanordnare håller på med planer och utredningar om en sammangång under de närmaste åren (Promemoria av arbetsgruppen för utveckling... 2005). Anordnarna uppmuntras också till regionalt samarbete. Stora enheter konstateras vara mer ekonomiskt fördelaktiga och de kan också erbjuda bättre resurser för att stödja enskilda studerande. I materialet försvarar man dock också andan i små enheter och läroanstalter; utmaningen består i att förena de små läroanstalternas goda sidor med de stora organisationskoncentrationernas fördelar.

Ett utbildningspolitiskt mål är också att öka yrkesutbildningens status. Enligt undervisningsministeriets arbetsgrupp har yrkesutbildningens dragningskraft bland ungdomar ökat, men sett till arbetskraftsbehovet är det endast en liten andel av åldersklassen som påbörjar yrkesutbildning (Promemoria av arbetsgruppen för utveckling... 2005). Detta beror delvis på utbildningsområdenas varierande dragningskraft på ungdomarna samt på problem med studiehandledningen, men det har också att göra med mer allmänna skillnader i status mellan yrkesutbildning och gymnasieutbildning. Detta är i mångt och mycket en kulturell sak som baserar sig på gamla traditioner och som man har försökt åtgärda genom olika evenemang (Taitaja-tävlingar) och media.

Enligt denna undersökning förefaller en effektivare differentiering av undervisningen vara nödvändig. Av materialet framgår att de flexibla studiemöjligheterna har ökat, men det framgår också att de på sina håll upplevs som ett problem. Användningen av flexibla och individuella undervisningsmetoder verkar också vara en reglerbar sak. På läroanstaltsnivå innebär sådana reglerbara metoder att man till exempel framhäver personalens yrkeskunskap; läraren eller till exempel studiehandledaren måste ha förmåga att upptäcka när det är dags att "blåsa av spelet". Även de gemensamma reglerna och avtalen är sådant som kan regleras: till exempel borde projekten och det grundläggande arbetet följa en gemensam linje om gränserna för flexibiliteten.

Individualiseringen får alltså inte gå för långt, men det får heller inte leda till att någon slås ut. Exklusion och stämpling kan leda till utslagning och följande citat åskådliggör

skillnaderna mellan traditionell exklusion, uteslutning, och den eftersträvansvärda differentieringen:

... jag tog till vana att aldrig någonsin visa någon på dörren och ut i korridoren. Jag är vackrare än klädställningen. Jag har sagt det högt till de studerande och än så länge har ingen sagt emot mig när de har gått. När jag träffar den förste som svarar att det kan jag ju inbilla mig, kommer jag att svara att jag åtminstone är klokare än klädställningen, så sätt dig... I det här utbildningssystemet är det när man tänker på de här avbrotten och så väldigt viktigt att där finns en speciallärare, en studiehandledare, någon som tar emot om en elev avlägsnas från gruppen. Om han eller hon har det så svårt med sig själv att det inte blir till någonting, måste läraren kunna ha den möjligheten, men det måste finnas någon som tar emot.

Integrationsidén baserar sig på jämlikhet, på att alla skall behandlas på samma sätt och ges samma möjligheter. Ett resultat av denna undersökning är emellertid att lärarna rapporterar att det under alla omständigheter finns enskilda fall där man har koncentrerat sig på svåra studerande så att det har stört de andra studerandenas studier. I farozonen är särskilt de studerande, vars färdigheter och mål inte räcker till för självständiga studier, men som ändå inte har sådana inlärningsproblem att de skulle vara föremål för specialåtgärder. Denna observation motiverar nödvändigheten i de differentierande rutiner som har framställts i detta kapitel. Differentieringen måste dock genomföras på ett sådant sätt att alla studerande ges individuella banor. Det finns ingen "basgrupp" dit man väljer vilka som är föremål för den individuella undervisningen, utan individualiteten gäller alla. En sådan linje förhindrar differentieringens dåliga verkningar, dvs. diskriminerande exklusion.

Till slut kan vi ställa frågan hur låg avbrottsprocenten egentligen kan bli. I en del intervjuer nämndes att man i stället för att sänka den allmänna avbrottsprocenten borde ha som ambition att utjämna skillnaderna mellan läroanstalterna. De bästa läroanstalterna klarar sig kanske med en avbrottsprocent på 3–5 %, och lägre än så är det knappast möjligt att komma – såvida det inte är fråga om en bransch med undantagsvis stor dragkraft, där det i praktiken inte finns några avbrott. Denna strävan efter enhetlighet riktar alltså uppmärksamheten på de branscher, regioner och läroanstalter där avbrottsprocenten är betydligt högre än det nuvarande medeltalet (10 %). Detta gör det motiverat att sprida de goda rutinerna från ESF-projekten. Innovationerna är i huvudsak gjorda, nu är det enbart fråga om att sätta dem i omlopp.

- Förordning 811/1998. Förordning om yrkesutbildning 6.11.1998/811.
- Bandura, A. (1986): *Social foundations of thought and action: a social cognitive theory*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs.
- Broady, D. (1986): *Piilo-opetussuunnitelma: mihin koulussa opitaan?* Vastapaino, Tammerfors.
- Dahler-Larsen, P. (2005): *Vaikuttavuuden arviointi. Hyvät käytännöt. Menetelmä -käsikirja*. Stakes, Helsingfors.
- Etusivu. (2006): *Koulutuskokeilu ohjaa ja valmistaa nuoria ammatilliseen peruskoulutukseen*. Opetusministeriön verkkolehti 18.5.2006. <http://www.minedu.fi/etusivu/arkisto/2006/1805/koulutuskokeilu.html> (läst 19.9.2006).
- Haapakorpi, A. (2006): *Kun projekti päättyy, mitä jää jäljelle? Ammatilliseen koulutukseen aktivointi ja koulutuksen keskeyttämisen vähentämisen projektit ammatillisissa oppilaitoksissa*. ESR-projektien kehittämien toimintamallien vakiinnuttamisen arviointia.
- Hake, B. J. (1999): *Lifelong learning in late modernity: The challenges to society, organizations, and individuals*. *Adult education quarterly* 49 (2), 79–90.
- Hämäläinen, J. (1996): *Sosiaalipedagoginen strategia koulutuksesta ja työstä syrjäytyneiden ja syrjäytymisuhan alla elävien nuorten auttamiseksi*. Kanto-, Silta- ja Tekevä-projektien teoreettisen viitekehyksen perusteiden hahmottelua. Snellman-instituutin arkistosarja 1/1996. Kuopio.
- Hämäläinen, T. J. & Heiskala, R. (2004): *Sosiaaliset innovaatiot ja yhteiskunnan uudistumiskyky*. Sitran julkaisusarja (271). Edita, Helsingfors.
- Ihatsu, M. & Koskela, H. (2001): *Keskeyttääkö vai ei? Ammatillisten oppilaitosten aktivointi ja koulutuksen keskeyttämisen vähentäminen -projektin alkukartoitus*.
- Julkishallinnon toiminta. (2006): http://www.suomi.fi/suomi/julkishallinnon_toiminta (läst 10.8.2006).
- Kallunki, A. & Kangaskesti, A. (1997): *”Jokkainen rakentaa sen tien sitte ite.” Tutkimus yhdeksän oululaisnuoren koulun keskeyttämisestä ja suhtautumisesta koulutukseen*. Teoksessa K. Ruoho & M. Ihatsu (red) *Kasvatuksellisia ja kuntoutuksellisia katsauksia nuorten syrjäytymiseen*. Mannerheimin Lastensuojeluliitto ja Nuorisosiain neuvottelukunta. NUORAN julkaisu n:o 4, 69–77.
- Kankaanpää, A. (1997): *Ammatin kuvaus koulutuksen apuna. Ammattien kuvausjärjestelmän rakentamisen näkökulmia, ongelmia ja ehdotuksia*. Utbildningsstyrelsen, Helsingfors.
- Kansallinen katsaus. (2005): http://www.european-agency.org/nat_ovs/finland/9a.html (läst 17.8.2006).
- Karisto, A. & Montèn, S. (1997): *Jakomäestä Kulosaareen. Pedagogisen eetoksen ja lukionkäynnin aluevaihtelut* Helsingissä. *Sosiologia* 33. 2, 99–112.
- Koskela, H. (2000): *Haasteellinen toinen ammattioppilaitoksessa*. Erityispedagogiikan lisensiaatin työ. Joensuun yliopisto, Erityiskasvatuksen laitos. Joensuu.

- Kvalitetsledning för yrkesutbildningen - rekommendation för utbildningsanordnare och läroanstalter. Utvärdering 8/2000. Utbildningsstyrelsen. Helsingfors.
- Lag 630/1998. Lag om yrkesutbildning 21.8.1998/630.
- Lasonen, J. (1999): Toisen asteen koulunuudistusstrategiat ja ammatillisen koulutuksen asema. Teoksessa J. Lasonen (red) Ammatillisen koulutuksen arvostus Euroopassa ja Suomessa. Ammattiin ja jatko-opintoihin toiselta asteelta. Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylä universitet, 19–29. Jyväskylä.
- Meriläinen, L. (1998): Opiskelun keskeyttämisen vähentäminen ja tukitoimet ammatillisissa oppilaitoksissa. Teoksessa A-E. Liimatainen-Lamberg (red) Syrjäytymisen ehkäisy – ohjaus- ja tukipalveluiden kehittäminen. Moniste 30. Utbildningsstyrelsen. Helsingfors.
- Numminen, U. & Stenvall, K. (2004): Seudulliseen yhteistyöhön! Opetustoimen seudullisia verkostoja. Utbildningsstyrelsen. Helsingfors.
- Utbildningsstyrelsen. (2000): Grunder för läroplanen och fristående examen inom grundläggande yrkesutbildning. Grundexamen inom maskin- och metallbranschen. Utbildningsstyrelsen. Helsingfors.
- Utbildningsstyrelsen. (2005a): Ammatillisen peruskoulutuksen tulorahoitus. Tulosittemittariseloste 2006. <http://www.oph.fi/info/rahoitus/tulosr06/turase2006.pdf#search=%22tulosittemittariseloste%202006%22> (läst 15.8.2006).
- Utbildningsstyrelsen. (2005b): Koulutuksen kehittäminen. Ammatilliset ESR-projektit. <http://www.oph.fi/pageLast.asp?path=1,443,2606> (läst 23.3.2006).
- Utbildningsstyrelsen. (2006a): Toisen asteen koulutus. <http://www.oph.fi/page.asp?path=1,438,4171,4193> (läst 10.8.2006).
- Utbildningsstyrelsen. (2006b): Ammatillinen koulutus. <http://www.oph.fi/pageLast.asp?path=1,438,4171,4193,4195> (läst 10.8.2006).
- Utbildningsstyrelsen. (2006c): <http://www.oph.fi/SubPage.asp?path=1,436> (läst 10.8.2006).
- Utbildningsstyrelsen. (2006d): Innopajat. www.oph.fi/amatillinenesr/ (läst 23.3.2006).
- Undervisningsministeriet. (2004): Utvecklingsplan för utbildning och forskning 2003–2008. Undervisningsministeriets publikationer 2004:6. Undervisningsministeriet. Helsingfors.
- Undervisningsministeriet. (2005): Promemoria av arbetsgruppen för utveckling av övergången mellan grundläggande utbildning och utbildning på andra stadiet. Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2005:33. Undervisningsministeriet. Helsingfors.
- Undervisningsministeriet. (2006): Ammatillisen koulutuksen hallinto, ohjaus ja rahoitus. http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/amatillinen_koulutus/hallinto_ohjaus_ja_rahoytus/?lang=fi (läst 11.8.2006).
- Paju, P. Vehviläinen, J. (2001): Valtavirran tuolla puolen. Nuorten yhteiskuntaan kiinnittymisen kitkat 1990-luvulla. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 18. Helsingfors.
- Parikka, R. (1999): Onko ammatillisella koulutuksella arvostusta? Teoksessa J. Lasonen (red) Ammatillisen koulutuksen arvostus Euroopassa ja Suomessa. Ammattiin ja jatko-opintoihin toiselta asteelta. Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylä universitet, 164–180. Jyväskylä.
- Poropudas, O. & Kyrö, M. (1999): Kansalliset ja kansainväliset ammatillisen koulutuksen arvostuksen indikaattorit. Teoksessa J. Lasonen (red) Ammatillisen koulutuksen arvostus Euroopassa ja Suomessa. Ammattiin ja jatko-opintoihin toiselta asteelta. Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylä universitet, 183–202. Jyväskylä.

- Rassi, A-L. & Ruoppila, A. (2001): Ennakoimalla tehdään tulevaisuutta –koulutuksen ylläpitäjä ja ennakointi. Teoksessa A. Hyyryläinen (red) Näkökulmia ennakoinnista ammatillisen koulutuksen kehittämisessä. ESF-publikationer 89/01, 39–42.
- Räisänen, A. & Frisk, T. (2002): Ammatillisen koulutuksen tila. Yhteenveto vuosina 1995–2001 tehtyjen arviointien tuloksista ja arvioinnin kehitystyöstä. Arviointi 9/2002. Utbildningsstyrelsen. Helsingfors.
- Räty, O. (1987): Työ ja koulutus. WSOY. Juva.
- Stenström, M-L. (2005): Ammatin oppiminen ja työelämäyhteydet. Teoksessa M. Tuominen & Wiher-
saari, J. (red) Ammatti ja kasvat. Ammattikasvatuksen tutkimuksia vuonna 2004. Tampereen yli-
pisto. Ammattikasvatuksen tutkimus- ja koulutuskeskus88–97. Tavastehus.
- Stenvall, K. (1999): Arvostaako ammatillinen koulutus tulevaisuuden työelämää? Teoksessa J. Lasonen
(red) Ammatillisen koulutuksen arvostus Euroopassa ja Suomessa. Ammattiin ja jatko-opintoihin toi-
selta asteelta. Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylä universitet, 223–235. Jyväskylä.
- Statistikcentralen. (2006): Koulutuksen keskeyttäminen. [http://www.stat.fi/til/kkesk/2004/
kkesk_2004_2006-03-15_tie_001.html](http://www.stat.fi/til/kkesk/2004/kkesk_2004_2006-03-15_tie_001.html) (läst 4.4.2006).
- Vasara, A. & Lehtinen, J. (1997): Ammatillisten oppilaitosten kokemuksia yhdistämisestä. – Mitä yhdistä-
minen tuo tullessaan? Utbildningsstyrelsens duplikat 28/1997. Utbildningsstyrelsen. Helsingfors.
- Värrö, V-M. (2006): Opettajan valta : katoava luonnonvara? Teoksessa J. Kemppi & J. Helander (red) Jos
meijät on istutettu tänne jotakin tarkotusta varten -puheenvuoroja Hämeenlinnaisten nuorten osal-
lisuudesta ja hyvästä. HAMK julkaisuja 9/2006. Tavastehus.
- Yhtymäajattelu koulutuskuntayhtymässä. (1995): Finlands kommunförbund. Helsingfors.

BILAGA 1

AKTIVERING TILL YRKESUTBILDNING OCH FÖREBYGGANDE AV AVBROTT I STUDIerna

Bästa expert på yrkesutbildning!

Vid Forskningscentralen för arbetslivet, Työelämän tutkimuskeskus, vid Tammerfors universitet gör vi en undersökning om läget inom yrkesutbildningen när det gäller aktivering till utbildning och minskning av avbrott. Vi vill höra din åsikt om hurdana förändringar som har skett inom yrkesutbildningen och hur utbildningen och ditt eget arbete skulle kunna utvecklas. Vi vill också reda ut i vilken grad ESF-projekten har lyckats minska avbrotten vid yrkesläroanstalterna samt i vilken grad de har lyckats aktivera till yrkesutbildning. Utgående från svaren försöker vi kartlägga vilka centrala utvecklingsmöjligheter och problem inom yrkesutbildningen och projekten som det lönar sig att satsa på under de kommande åren.

Undersökningen görs på uppdrag av Utbildningsstyrelsen och ansvarig person för projektet vid Forskningscentralen för arbetet är Jukka Vehviläinen.

Ditt svar behandlas konfidentiellt och det går inte att känna igen enskilda respondenter i rapporten. Vi frågar efter läroanstaltens namn enbart för att kunna granska resultaten utgående från läroanstaltens storlek, läge, antal studerande och liknande.

För att undersökningen skall bli så sanningsenlig som möjligt och väl representera olika läroanstalter och uppfattningar, är ditt svar mycket viktigt för oss! Vi hoppas att du svarar på frågorna utgående från dina egna kunskaper före den 11 maj 2006. Efter att du har besvarat frågorna kan du skicka in enkäten genom att klicka på sänd (lähetä) i slutet av formuläret.

Ytterligare uppgifter om undersökningen ger Jukka Vehviläinen samt Elisa Rantanen från Forskningscentralen för arbetslivet.

Jukka Vehviläinen tel. (03) 355 176 58 eller 040-542 70 09, e-post jukka.vehvilainen@uta.fi

Elisa Rantanen tel. (03) 355 183 21 eller 050-370 26 14, e-post elisa.rantanen@uta.fi

Tack på förhand för ditt svar!

BAKGRUNDSINFORMATION

1. Kön

man

kvinna

2. Födelseår (t.ex. 1965)

3. Din grundutbildning:

högskoleexamen

institutnivå eller yrkeshögskola

yrkesskola

något annat, vad? (Skriv in det i rutan.)

4. Vad är din befattningsbeskrivning?

lärare i yrkesinriktade studier

lärare i de gemensamma ämnena

studiehandledare

skolkurator

representant för elevvården

ansvarig för projektet

något annat, vad?

5. Vilket utbildningsområde representerar du? (Du kan välja flera alternativ.)

naturbruk

teknik och kommunikation

handel och administration

turism-, kosthålls- och ekonomibranschen

social- och hälsoområdet

kultur

fritidsverksamhet och idrott

alla

6a. Hur lång arbetserfarenhet har du inom yrkesutbildningen?

(Skriv in antal år i rutan.)

6b. Hur lång tid har du arbetat vid din nuvarande läroanstalt?

7. Läroanstaltens namn.

8. Läroanstaltens ägare är... privat stat kommun samkommun

Något annat, vad?

9. Har du vid din läroanstalt deltagit i ett ESF-projekt som skall förebygga studieavbrott?

Jag har varit aktivt med i projektverksamheten.

Jag har varit med om att genomföra projektet i någon mån.

Jag har inte varit med om att genomföra projektet, men har hört om det.

Jag har inte ens hört talas om projekt som skall förhindra studieavbrott.

Något annat, vad?

FRÅGOR OM FÖRÄNDRINGAR I DIN LÄROANSTALT

10. Nedan försöker vi kartlägga situationen vid din läroanstalt. Vi vill ha dina synpunkter på förändringarna i din läroanstalt. Har det skett några förändringar i följande frågor under åren 2000–2006? I vilken riktning anser du att sakerna har förändrats eller är läget oförändrat? (Om du inte har arbetat vid din läroanstalt under hela denna tidsperiod, utgå då från den period som du har arbetat där.)

Svara enligt följande skala: ökat mycket (1), ökat i någon mån (2), oförändrat (3), minskat i någon mån (4), minskat mycket (5), kan inte säga (6)

personalens ork i arbetet	1	2	3	4	5	6
de anställdas möjligheter att utveckla utbildningen och undervisningen	1	2	3	4	5	6
de studerande förhåller sig positivt till personalen	1	2	3	4	5	6
samarbetet mellan lärare och elevvård	1	2	3	4	5	6
samarbetet mellan personal och projektaktörer	1	2	3	4	5	6
samarbetet mellan läroanstalten och hemmet	1	2	3	4	5	6
yrkeshövergripande samarbete utanför läroanstalten	1	2	3	4	5	6
samarbete med den grundläggande utbildningen under det s.k. övergångsskedet	1	2	3	4	5	6
de studerandes motivation	1	2	3	4	5	6
de studerandes färdigheter i livskompetens	1	2	3	4	5	6
samhörigheten bland de studerande	1	2	3	4	5	6
frånvarouppföljning	1	2	3	4	5	6
identifiering av faktorer som varslar om avbrott	1	2	3	4	5	6
tidigt ingripande i problemsituationer	1	2	3	4	5	6
hur studiehandledningen motsvarar de studerandes behov	1	2	3	4	5	6
hur elevvården motsvarar de studerandes behov	1	2	3	4	5	6
flexibla studiemöjligheter	1	2	3	4	5	6
undervisning i smågrupper	1	2	3	4	5	6
individuell undervisning	1	2	3	4	5	6
etablering av projektrutiner som ett led i den grundläggande verksamheten	1	2	3	4	5	6
organisationen reagerar snabbt på förändringsbehov	1	2	3	4	5	6
ekonomiska resurser	1	2	3	4	5	6

11. Ovan beskrivs förändringar som har många olika slags verkningar på läroanstaltens verksamhet, personalens arbete samt på de studerandes studier. Beskriv med egna ord de andra betydande förändringar i din läroanstalt och dess verksamhetsmiljö som har påverkat ditt arbete under åren 2000–2006.

12. Härnäst vill vi veta din åsikt om de faktorer som påverkar studieavbrott. I vilken riktning anser du att följande saker har förändrats under åren 2000–2006 eller är situationen oförändrad? (Observera att svarsskalan har kastats om!)

Svara med skalan: minskat mycket (1), minskat i någon mån (2), oförändrat (3), ökat i någon mån (4), ökat mycket (5), kan inte säga (6)

de studerandes frånvaro	1	2	3	4	5	6
störande beteende	1	2	3	4	5	6
avbrutit studierna	1	2	3	4	5	6
avbrutit studierna pga. bristande motivation	1	2	3	4	5	6
avbrutit studierna pga. inlärningssvårigheter	1	2	3	4	5	6
avbrutit studierna pga. problem med att klara sig i livet	1	2	3	4	5	6
avbrutit studierna pga. val av fel bransch	1	2	3	4	5	6
avbrutit studierna pga. problem med att anpassa sig till studerandegemenskapen	1	2	3	4	5	6

FRÅGOR OM FAKTORER SOM INVERKAR PÅ STUDIEAVBROTTE

13. Många faktorer inom läroanstalten och utanför den inverkar på studieavbrott, aktivering till utbildning och studieframgång. I vilken grad anser du att följande faktorer har inverkat på studieavbrotten i din läroanstalt under åren 2000–2006? Svara enligt din egen uppfattning – du behöver inte ha fullständiga kunskaper i detta.

Svara med skalan: minskat avbrotten mycket (1), minskat avbrotten i någon mån (2), ingen inverkan på avbrotten (3), ökat avbrotten i någon mån (4), ökat avbrotten mycket (5), kan inte säga (6)

ESF-projekt som förebygger avbrott	1	2	3	4	5	6
övriga utvecklingsprojekt	1	2	3	4	5	6
information till lärarna om avbrottsproblematiken (t.ex. under fortbildningar)	1	2	3	4	5	6
undervisningsmetoder	1	2	3	4	5	6
stödtjänster för undervisningen	1	2	3	4	5	6
läroanstaltens värderingar och verksamhetskultur	1	2	3	4	5	6
läroanstaltsledningens verksamhet	1	2	3	4	5	6
yrkesövergripande samarbete utanför läroanstalten	1	2	3	4	5	6
utbildningsanordnarens verksamhetspolitik	1	2	3	4	5	6
modellen för resultatbaserad finansiering	1	2	3	4	5	6

14. Vilka andra faktorer tror du har påverkat förändringen (antingen en minskning eller ökning) i antalet studieavbrott i din läroanstalt under åren 2000–2006?

ESF-PROJEKTENS INVERKAN PÅ AVBROTTSITUATIONEN I DIN LÄROANSTALT OCH PÅ AKTIVERINGEN TILL UTBILDNING

15. Vilken inverkan bedömer du att verksamheten inom de ESF-projekt som genomfördes i din läroanstalt under åren 2000-2006 hade på aktiveringen till yrkesutbildning och på minskningen av avbrott?

YRKESUTBILDNINGENS FRAMTID

16. Om du tänker på läroanstalten där du arbetar: vilka är de centrala problemen och utvecklingsutmaningarna när det gäller studieavbrott och aktivering till utbildning? Vad borde ändras inom ditt eget arbete för att det skall fungera bättre?

När du har besvarat frågorna, klicka då på sänd!

BILAGA 2

FAKTORER SOM INVERKAR PÅ AVBROTT

ÖKAR AVBROTEN	MINSKAR AVBROTEN
<ul style="list-style-type: none"> • utländska studerandes svaga färdigheter, särskilt språkmässigt • personalens bristfälliga resurser att verka för de studerandes bästa • inget betalt för extra arbete • de studerande arbetar vid sidan av studierna • periodsystemet eller kurssystemet förutsätter att de studerande ständigt klarar av allt; det är svårt att åtgärda misslyckanden • brist på ändamålsenliga utrymmen och utrustning • dåligt informationsutbyte vid läroanstalten • ungdomarna har inte tillräckligt med information om alternativen i läroanstalten → fel uppfattning → besvikelser • ungdomarna oansvariga, men krävande • befrielse från studierna och motsvarigheter leder till att ungdomarna inte är beredda att anstränga sig för att lära sig något • minskningen av timresurserna • ökningen av antalet nybörjarplatser • de studerande trötta på bristen på handledning • extra pappersarbete för lärarna stjäl resurser från undervisningen • periodiseringen → ingen gruppanda uppstår • de studerandes planlöshet • de studerande förväntar sig enbart underhållning av skolan och livet • den fria uppfostran • lärarnas låga arbetsmotivation inverkar på de studerandes motivation • problem hemma • med hjälp av så kallade "nådefemmor" till yrkesutbildningen • klassrumsundervisningen har minskat • val av fel bransch • de studerande lockas att börja arbeta under studierna, examen ger inte tillräckligt mervärde • samhället tar hand om allt • stora undervisningsgrupper • integration (alla studerande i samma grupp, men endast en lärare i klassen) • de studerande saknar grundläggande förutsättningar att studera till ett yrke 	<ul style="list-style-type: none"> • specialundervisning • personlig undervisning • små grupper • individuella studiesätt • modernisering av undervisningen • de nya tyngdpunktsområdena för undervisning • de studerande är intresserade av branschen • tidigt ingripande i problem • att genuint bry sig om de studerande • bra platser för inläring i arbetet • kunniga lärare (yrkesmässigt och didaktiskt kunnande) • företagsbesök • en sträng inställning till störande beteende • frånvarouppföljning • möjligheter till mer arbetsinriktade studier • nyheterna om behovet av arbetskraft • verksamhet under övergångsskedet • utbildning av lärarna • lärarnas engagemang i sitt arbete • kurator och andra stödtjänster • projekt → för med sig något nytt, en möjlighet att koncentrera sig på att lösa problem med extra anslag • val av studerande (inträdesprov), dvs. utvalt studerandematerial • regelbunden kontroll av hur studierna framskrider • studentföreningens verksamhet • kompanjonlärarskap/parundervisning (dvs. flera lärare i klassen) • kreativitet i undervisningen • att göra yrkesutbildningen känd • strävan efter bättre karriärhandledning • läroanstaltens ledning stöder stödåtgärderna • samarbete med grundskolorna • presentation av branscherna för grundskoleleverna • nivåtest och information om de studerande från grundskolan → ungdomarnas utgångsnivå är bekant och det går bättre att förbereda undervisningen • samarbete med social- och hälsovårdsväsendet, arbetsförvaltning och familjerna (yrkesövergripande samarbete)

ÖKAR AVBROTEN	MINSKAR AVBROTEN
<ul style="list-style-type: none"> • de studerandes mentala problem • de studerandes ekonomiska problem • de studerande kan inte ta ansvar för sina studier • teoristudierna • de studerandes alkohol- och drogproblem • de studerandes inlärningsproblem • yrkesutbildningens låga status • arbetslöshet • de har lärt sig dåliga modeller hemma • de studerandes svaga färdigheter i livskompetens • de gemensamma reglerna känns inte förpliktande (varken för de studerande och heller inte alltid för lärarna) • användning av pengar till sådant som är oväsentligt för undervisningen (ledningen är för långt borta från vardagen i läroanstalten, de har ingen erfarenhet av det arbete som de styr över) • projekt → tar resurser och tid från undervisningsarbetet (ökar också avundsjukan när en del får tilläggspengar för verksamheten och får åka på resa → lärarna missnöjda med sitt arbete → påverkar de studerande) • den resultatbaserade finansieringen (tvingar till att försöka hålla kvar även dem som inte passar in kvar i skolan så länge som möjligt, men på bekostnad av lärarnas krafter) • branschens dåliga sysselsättningsläge → byte av bransch • vikarier som byts ofta • mycket håltimmar och korta dagar (de kursbundna studierna) → skolk • ungdomar tvingas till utbildning efter grundskolan • familjerna mår dåligt och dåliga hemmaförhållanden • hur personalen orkar med sitt arbete avspeglas i undervisningen och påverkar den vägen också de studerande • obehöriga lärare (magistrar undervisar om ett yrke utan egen arbetserfarenhet) • kravet på behörighet för fortsatt utbildning → för mycket teoristudier → de studerande är inte intresserade och deras kunskaper och färdigheter räcker inte alltid till • anpassningar är svåra att ta i bruk • lärarna har inte tid att koncentrera sig på de studerande och undervisningen • otillräcklig karriärhandledning i grundskolan • ingen lyssnar på lärarna (vare sig de studerande eller läroanstaltens ledning → informationen sprids inte → problemen hanteras inte på ett ändamålsenligt sätt) 	<ul style="list-style-type: none"> • aktiviteter i internatet och fritidsaktiviteter • elevkårsverksamhet • tutorverksamhet • samarbete lärarna emellan • kamraterna inom samma bransch eller i samma läroanstalt • personalen har lärt sig förstå krävande studerande • koncentrationsproblem har tagits upp → de anställda fäster uppmärksamhet vid detta • sanktioner för frånvaro m.m. • familjen stöder de studerande • de specialstuderande differentieras i egna smågrupper • trygga vuxna, dvs. de bekanta lärarna är närvarande • möjligheter att avlägga ogjorda tentor och andra extra möjligheter att avlägga studierna • projektstudier (större projekt och samarbete med olika yrkesbranscher samtidigt) • vägledning, handledning och uppmuntran i början av studierna • gruppbildning • lärarna försöker kontinuerligt förstå de studerande och är beredda att ge dem nya möjligheter • den kursformade utbildningen leder till att gruppen inte alltid är likadan, så de som är genuint intresserade av studierna slipper emellanåt dem som uppträder störande • möjligheten till dubbelexamen • om en studerande tänker avbryta studierna diskuteras olika möjligheter, med experter söker den studerande orsakerna till avbrottet och eventuellt diskuteras möjligheterna att fortsätta med studierna • trygghet och rutiner skapar trygghetskänsla och samhörighet och detta förebygger också avbrott (alltså ingen förändring) • när den studerandes övriga liv fungerar, fungerar också studierna (vem har ansvar för att hemmet, förhållanden, pengar, det psykiska och sociala fungerar?)

ÖKAR AVBROTEN	MINSKAR AVBROTEN
<ul style="list-style-type: none"> • att tjäna pengar är viktigare än att studera • graviditeter, flyttar m.fl. personliga skäl • specialstuderande väljs före normala studerande (det så kallade anpassade medeltalet snedvrider → svagare studerandematerial) • de bristfälliga eller knappa stödtjänsterna för undervisningen • inläring i arbetet i den meningen att de studerande måste möta en ny och underlig inlärmingsmiljö, vilket känns skrämmande • ungdomarnas omogenhet att fatta beslut om karriär i så ung ålder • hemmens likgiltighet och oförmåga att handleda sitt barn • lärarnas motstånd mot förändringar sätter stopp för att pröva på nya saker • kommunens/stadens sparåtgärder • fester och andra kvälls-/nattaktiviteter (datorn, spel, tv, video osv.) → de studerande orkar inte stiga upp till skolan • stora enheter → ingen möjlighet att hålla ett öga på de studerande • organisationsförändringar → mer arbete och anpassning samt osäkerhet hos lärarna → påverkar de studerande • samhällets förändrade värderingar syns i uppförande och attityder (en klyfta också mellan lärarna och de studerande) • dåliga platser för inläring i arbetet, där praktikanterna får göra sådant som ingen annan vill (de utnyttjas på sätt och vis, t.ex. kan en teknikstuderande bli tvungen att städa) • en alltför rosenröd föreställning om branschen och arbetet • lärarnas svaga färdigheter i att bemöta en heterogen studerandegrupp • distansundervisning och undervisning via nätet (utan närundervisning kan den som lämnar på efterkälken inte komma ifatt på egen hand) • störande beteende i klassen (gör övriga studerande frustrerade) • svag självkänsla, tror att man ändå inte kan få arbete med hjälp av utbildning, anser det inte vara viktigt att försörja sig själv, utan litar på samhällets stöd • gammaldags undervisningsmetoder • hemlighållande och tystnadsplikt hindrar även utbyte av viktig information • läroplanerna krävande → ingen tid för fri verksamhet → gruppandan blir lidande 	